

ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ρουμλουκιώτικα Σημειώματα
1989 - 1995

956

ΤΟΜΟΣ 2ος

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1996

Γυναίκα του Γηδά (Τσιβέσινα-Ντέλια)

[Schultze Jena, Makedonien ..., 1927, πίν. XLVII αριστερά. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ].

ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

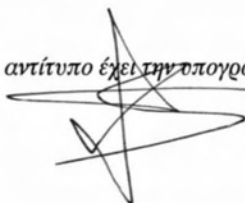

Ρουμλουκιώτικα Σημειώματα
1989 - 1995

ΤΟΜΟΣ 2ος

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1996

Κάθε γνήσιο αντίτυπο έχει την υπογραφή του συγγραφέα

Διεύθυνση συγγραφέα:

ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ, Δ. Βετσοπούλου 85, Αλεξάνδρεια Ημαθίας,
593 00 Τηλ. (0333) 25005, 26464, 27195, Fax (0333) 25005.

Το βιβλίο του Γιάννη Μοσχόπουλου, “Ρουμλουκιώτικα Σημειώματα 1989-1995”
2ος τόμος τυπώθηκε τον Οκτώβριο 1996 στο UNIVERSITY STUDIO PRESS
στη Θεσσαλονίκη, σε 1.000 αντίτυπα.

© **ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ**

*Απαγορεύεται η μερική ή ολική ανατύπωση, είτε η καθ' οιονδήποτε τρόπο αναπα-
ραγωγή ή μετάφραση του βιβλίου καθώς και η φωτοτύπηση τμήματος ή ολόκληρου
του βιβλίου χωρίς την έγγραφη άδεια του συγγραφέα (παράβαση Ν. 2121/1993).*

Επιμέλεια έκδοσης: Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος

*Αφιερώνεται στη μνήμη της μητέρας μου
Μαρίκας Μοσχοπούλου (1934-1993)*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A) Πρόλογος του Γ. Μελίκη	9
B) Πρόλογος του συγγραφέα	11
Γ) Τίτλοι εντύπων πρώτης δημοσίευσης των σημειωμάτων	13
Δ) Ρουμλουκιώτικα σημειώματα 1989 - 1995	15
1. Κράληδες	17
2. Το "φτελιάδ'κο" δάσος κι η νεράϊδα	27
3. Τουρκανάκατος	33
4. Ο παλιός ναός των Αγίων Αναργύρων Νησίου	39
5. Ο Γηδάς στα χρόνια του επισκόπου Καμπανίας Θεόφιλου (1749-1795)	41
6. Η παλιά εκκλησία του Αγίου Αθανασίου Αλεξάνδρειας	53
7. Ο Ρουμλουκιώτικος θρήνος (τραγούδι) για τον χαλασμό της Νιάουστας	59
8. "Μανουήλ ο του Γεωργίου Ζωγράφου εκ Σελίτζης" και η εικό- να της Παναγίας του 1843	63
9. Ενθυμήσεις σε εκκλησιαστικά βιβλία του Γηδά	67
10. Ομιλία για τα αποκαλυπτήρια της προτομής του Παπαντώνη	71
11. Στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Ρουμλούκι τον Οκτώβριο του 1912	75
α. Ο Γηδάς στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας	75
β. Η είσοδος των ελληνικών στρατευμάτων	75
γ. Η απελευθέρωση του Γηδά	88
δ. Η μάχη του Καρά Ασμάκ	97
ε. Οι ενέργειες για την καθιέρωση της 18ης Οκτωβρίου ως επε- τείου απελευθέρωσης του Γηδά	104
12. Ο συγγραφέας Γιώργος Ιωάννου στο Γηδά του 1953-54	111
13. Γιατί πρέπει να γίνει το Μουσείο στη Βεργίνα	125
14. Το Μακεδονικό ζήτημα	135
E) Ευρετήριο κύριων ονομάτων	139
Z) Πίνακας φωτογραφιών	145
H) Πίνακας Χαρτών	146
Θ) Κατάλογος Χορηγών της παρούσας πρώτης έκδοσης	147

Α.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΗ ΜΕΛΙΚΗ

Με ιδιαίτερη χαρά γράφω το σημείωμα αυτό για τον δεύτερο τόμο των «Ρουμλουκιώτικων σημειωμάτων» του Γιάννη Μοσχόπουλου και ταυτόχρονα καταθέτω προσωπικές σκέψεις, μέσα από μια αποτίμηση που αναπόφευκτα μου επιβάλλεται.

Όσο περνούν τα χρόνια και συνεκτιμώ τα θετικά και αρνητικά της φυγής μου απ' τον γενέθλιο τόπο, τόσο ριζώνει μέσα μου η νοσταλγία της ονειρικής επιστροφής!

Μαζεύοντας τα φτερά μου κάθε φορά, μετά από ένα μεγάλο ταξίδι, βλέπω πως δεν υπάρχει τόπος να με βολεύει περισσότερο, έξω απ' τον γενέθλιο. Χαρά και ανασφάλεια μαζί που αναλώνονται στο βωμό της πνευματικής οδοιπορίας. Ένας απολογισμός που προσμετρά την ανταποδοτικότητα της ψυχής, το κέρδος και το χάσιμο της «αναγνώρισης», της φυγής που σε θέλει μία εποχούμενη τελεία σε λεωφόρους χωρίς πράσινο, χωρίς κόκκινο, χωρίς στροφή, μα σε μια ατέρμονη άγουσα.

Σε μια τέτοια ατέρμονη άγουσα-οδοιπορία με βρίσκουν κάθε φορά τα «Ρουμλουκιώτικα Σημειώματα» του αγαπητού φίλου Γιάννη Μοσχόπουλου. Και τότε ραβδύχος κι οδοιπόρος που από την ιχνηλασία περνάει στη βεβαιότητα της αφής και της γνώσης, περιμένει να καμινευτεί στα βιώματα που επανέρχονται και πάλι ακαταμάχητα μέσα από τις σελίδες των βιβλίων του.

Καρπός-κατάθεση ψυχής μιας γόνιμης επταετίας 1989-1995 τα σημειώματα του Γιάννη Μοσχόπουλου, που είχαμε κατά καιρούς την εμπειρία να διαβάσουμε στον τοπικό τύπο της Ημαθίας, τα βρίσκουμε τώρα όλα συγκεντρωμένα σ' ένα τόμο, τον δεύτερο της σειράς.

Όλα φορτισμένα με μια περιέουσα προφορική ιστορικολαογραφική αντίληψη, μας προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες για τον τόπο μας.

Σημειώματα που δικαιώνουν την δύναμη της προφορικής μαρτυρίας και επιβεβαιώνουν την αδυναμία της κοινωνικής ανθρωπολογίας να εντάξει στα ερευνητικά της πινάκια τομέα προφορικής ιστορίας.

Η συγγραφική συνέπεια συγγραφέων όπως του Γιάννη Μοσχόπουλου, με όλα τα επιχωριάζοντα προβλήματα αλλά με εμμονή και προσήλωσή στον στόχο, είναι πάντα ένα συγκινητικό φαινόμενο, που βρίσκει την δικαίωσή του στο εύρος της καρδιάς, γι' αυτό και είναι πολυσήμαντη!

Θεσσαλονίκη, 20-9-1996

Γιώργης Μελίτης

B. ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Με την παρούσα έκδοση γίνονται πλέον δύο τα βιβλία μου με τον γενικό τίτλο "ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ". Χαίρομαι λοιπόν ιδιαίτερα, διότι, αυτές οι δημοσιευμένες εργασίες μου, παίρνουν πια τον χαρακτήρα της σειράς βιβλίων, που καλύπτουν μία συγγραφική και ερευνητική περίοδο από το 1980 μέχρι το 1995. Η σειρά αυτή των δημοσιευμένων σημειωμάτων μου, μπορεί να μην έχει το επιστημονικό ύψος του κύριου συγγραφικού στόχου μου, δηλαδή της συστηματικής -στα πλαίσια των δυνατοτήτων μου- συγγραφής της ιστορίας και λαογραφίας του Ρουμλουκιού, αλλά αποδείχθηκε χρησιμότητα, διότι έδωσε άμεσες απαντήσεις σε ποικίλα και φλέγοντα, αρκετές φορές, θέματα της τοπικής ιστορίας και λαογραφίας, για τα οποία, εάν τα άφηνα να τα αντιμετωπίσω συστηματικά, θα αργούσε πάρα πολύ η δημοσίευση των πληροφοριών των ερευνών μου. Πιστεύω, ότι, με τις ψηφίδες τούτων των σημειωμάτων μου, μπορεί κάποιος να έχει ένα ικανοποιητικό περίγραμμα ή άλλως μιά πρώτη γεύση της ιστορίας του Ρουμλουκιού.

Ευχαριστώ θερμά όλους όσους μου εμπιστεύτηκαν τις αναμνήσεις τους και βοήθησαν, έτσι, να διασωθούν σημαντικά κομμάτια της ρουμλουκιώτικης ιστορίας και λαογραφίας. Τα ονόματά τους τα αναφέρω σε κάθε, σχετικό με τις πληροφορίες τους, σημείωμά μου.

Ευχαριστίες οφείλω, ακόμη, στους ιστοριόφιλους και βιβλιόφιλους της περιοχής μας, που εξάντλησαν την πρώτη έκδοση των δύο προηγούμενων βιβλίων μου. Η διαπιστωμένη αδημονία τους να γίνουν κοινωνοί κάθε νέου στοιχείου της ιστορίας και λαογραφίας της ιδιαίτερης πατρίδας μας, αποτελεί για μένα ευχάριστο μοχλό "πίεσης", προκειμένου να ασχολούμαι περισσότερο με τα ερευνητέα θέματα.

Βέβαια, στην μικρή κοινωνία της Αλεξάνδρειας, δεν έλλειψαν αυτοί που, λόγω της παράλληλης ενασχόλησής μου με τα δημοτικά πράγματα της πόλης, εφάρμοσαν διάφορες πρακτικές, είτε αποκλεισμού του έργου μου, είτε εύνοιας προς άλλους συγγράφοντες. Ακόμη δεν έλλειψαν οι αντιγραφές, από κάποιους, που βιάζονται να εμφανιστούν ως "σοφώτεροι". Τους εύχομαι να απαγκιστρωθούν σύντομα από τέτοιες συμπεριφορές, που μάλλον τους εκθέτουν.

Υπενθυμίζω, πως έχω επιλέξει να είμαι ερευνητής, χωρίς να υπολογίζω στην αναγνώριση των εκάστοτε κρατούντων. Αυτή η έρευνα είναι στόχος ζωής για μένα, αφού αισθάνομαι την ανάγκη να προσφέρω, και μ' αυτόν τον τρόπο, στον τόπο, όπου γεννήθηκα και αγαπώ. Γι' αυτό και τούτη τη δραστηριότητα θα τη συνεχίσω, όσο μου το επιτρέπουν οι δυνάμεις μου και ο περιορισμένος ελεύθερος χρόνος μου.

Εξάλλου, είναι γνωστό, ότι, από καιρό, επέλεξα να βρίσκω εναλλακτικές λύσεις για την οικονομική στήριξη των εκδόσεων των βιβλίων μου, διότι διαπίστωσα, πως υπάρχει έντονο σχετικό ενδιαφέρον από αρκετούς συλλογικούς φορείς, επιχειρήσεις και ιδιώτες της περιοχής μας.

Ευγενικοί χορηγοί, λοιπόν, της παρούσας έκδοσης είναι οι ακόλουθοι:

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ,
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΛΑΤΕΟΣ,
ΒΙΤΡΟ ΕΛΛΑΣ Α.Ε.,
ΕΝΩΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,
ΕΥΡΩΦΑΡΜ Α.Ε.,
ΜΠΡΑΒΟΣ Α.Ε.,
ΣΟΥΠΕΡ ΜΑΡΚΕΤ "ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ",
ΡΟΤΑΡΙΑΝΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,
ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Τους ευχαριστώ θερμά, αφενός διότι αποδεικνύουν έμπρακτα το ενδιαφέρον τους για την ιστορία και τη λαογραφία του τόπου, όπου λειτουργούν, αφετέρου διότι στηρίζουν και την παραγωγή πνευματικού έργου.

Η τελική μορφή των κειμένων αυτής της έκδοσης προέκυψε, μετά από τις συμβουλευτικές παρατηρήσεις των: Γ. Χιονίδη, Β. Χαραλαμπίδου, Π. Κελέκογλου, Γλ. Ντόβρη. Τους ευχαριστώ για τον χρόνο, που αφιέρωσαν και για τη φιλική τους διάθεση να συμβάλουν, μ' αυτόν τον τρόπο, στην βελτίωση της παρούσας έκδοσης. Ακόμη, έχω χρέος να ευχαριστήσω την Ευθ. Μανωλοπούλου για την δακτυλογράφηση αρκετών κειμένων, καθώς και τον Ν. Τάκη για την μετατροπή και μεταφορά των κειμένων με δισκέτες σε συμβατό πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή.-

Γ.
ΤΙΤΛΟΙ ΕΝΤΥΠΩΝ ΠΡΩΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ
ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ

ΛΑΟΣ

**ΑΔΕΣΜΕΥΤΗ
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΝΟΜΟΥ ΗΜΑΘΙΑΣ**
(τακτικό μέλος Ε.Ι.Η.Ε.Ε.)

*

Ιδρυτής

+ **ΖΗΣΗΣ Χ. ΠΑΤΣΙΚΑΣ**

Ιδιοκτησία

ΑΦΟΙ ΠΑΤΣΙΚΑ Ε.Ε.

Εκδότης - Δ/ντής

ΜΙΧ. Ζ. ΠΑΤΣΙΚΑΣ

Συνεκδότης -

Δ/ντής Σύνταξης

ΑΝΑΣΤ. Ζ. ΠΑΤΣΙΚΑΣ

Αρχισυντάκτης

ΧΡ. ΣΤ. ΜΠΛΑΤΣΙΚΩΤΗΣ

*

ΓΡΑΦΕΙΑ

ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ 10

ΒΕΡΟΙΑ

ΤΗΛ. 66.913 - 65.025

FAX 66.979

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ - ΟΦΣΕΤ

ΠΑΤΡΙΔΑ ΒΕΡΟΙΑΣ

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
-ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ-**

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ — ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

Έτος 19ο - Τόμος Θ' - Τεύχος 73

Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΔΡΥΤΑΙ:

Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας, Οδυσσεύς Ντινόπουλος †

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

**Ελένη Μήτσιαλα - Ζεγκίνη, Λευκή Σαμαρά
Χρήστος Μπαταντζής, Αλέξανδρος Οικονόμου**

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

**Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Διον. Σολωμού 3. Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ
Τηλ. 0332/24.102 & 22.575**

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος τηλ. 60.331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Από το αρχείο της Πολιτιστικής Εταιρείας Νάουσας

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

**Τυπογραφείο Αντώνη Γ. Μαυρογένη
Αντων. Καμάρα 3 — Θεσσαλονίκη
Τηλέφωνα 260.140 & 261.747 - FAX 261747**

**ΦΩΝΗ
ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
Εβδομαδιαία Εφημερίδα
ΕΚΔΟΤΗΣ**

Γιώργος Ρότσιος

Τηλ. 22679

• • •

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Γάκης Δούρας

τηλ. 23348

• • •

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Σάκης Κούγκας

τηλ. 22576

• • •

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

Εκδότρια: Αναστασία Σουρλοπούλου
 Ιδρυτής Φίλιππος Σουρλόπουλος
 Διευθυντής: Φίλιππος Σουρλόπουλος
 Υπεύθυνος για το νόμο: Φιλ. Σουρλόπουλος
 Αρχισυντάκτης: Νίκος Σουρλόπουλος
 Διεύθυνση: Βετσοπούλου 68
 Τηλ: 24222 FAX: 24222 ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΜΑΚΕΤΕΣ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ"

Υπεύθ. Τυπογρ.: Αλέξανδρος Σουρλόπουλος
 Διεύθυνση: Βετσοπούλου 68
 Τηλέφωνο: 24222 ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΗΜΕΡΗΣΙΑ

Καθημερινή Εφημερίδα
 του Νομού Ημαθίας

Τακτικό Μέλος της Ε.Ι.Η.Ε.Ε.

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: ΛΙΘΟΓΡΑΦΙΚΗ
 Π. ΜΠΟΥΘΑΣ - Α. ΜΠΟΥΘΑ Ο.Ε.

ΕΚΔΟΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΜΠΟΥΘΑΣ
 ΚΩΤΤΟΥΝΙΟΥ 15 - Τηλ. οικίας 60.246

ΔΝΤΗΣ: ΠΑΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΚΟΥΡΟΓΛΟΥ ΜΙΧΑΛΗΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ: ΑΝΝΑ ΜΠΟΥΘΑ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΔΑΜΙΑΝΙΔΟΥ

ΓΡΑΦΕΙΑ-ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ
 ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ 270 - ΒΕΡΟΙΑ
 Τηλ. (0331) 66.736 & 64.600 - Fax: 66.455

**"ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ
ΡΟΥΜΪΟΥΚΙΟΥ"**

ΒΔΟΜΑΔΙΑΤΙΚΗ
 ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΠΑΡΧΙΑΣ
 ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ 21
 ΤΗΛ.: 26.966 - 63.056

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

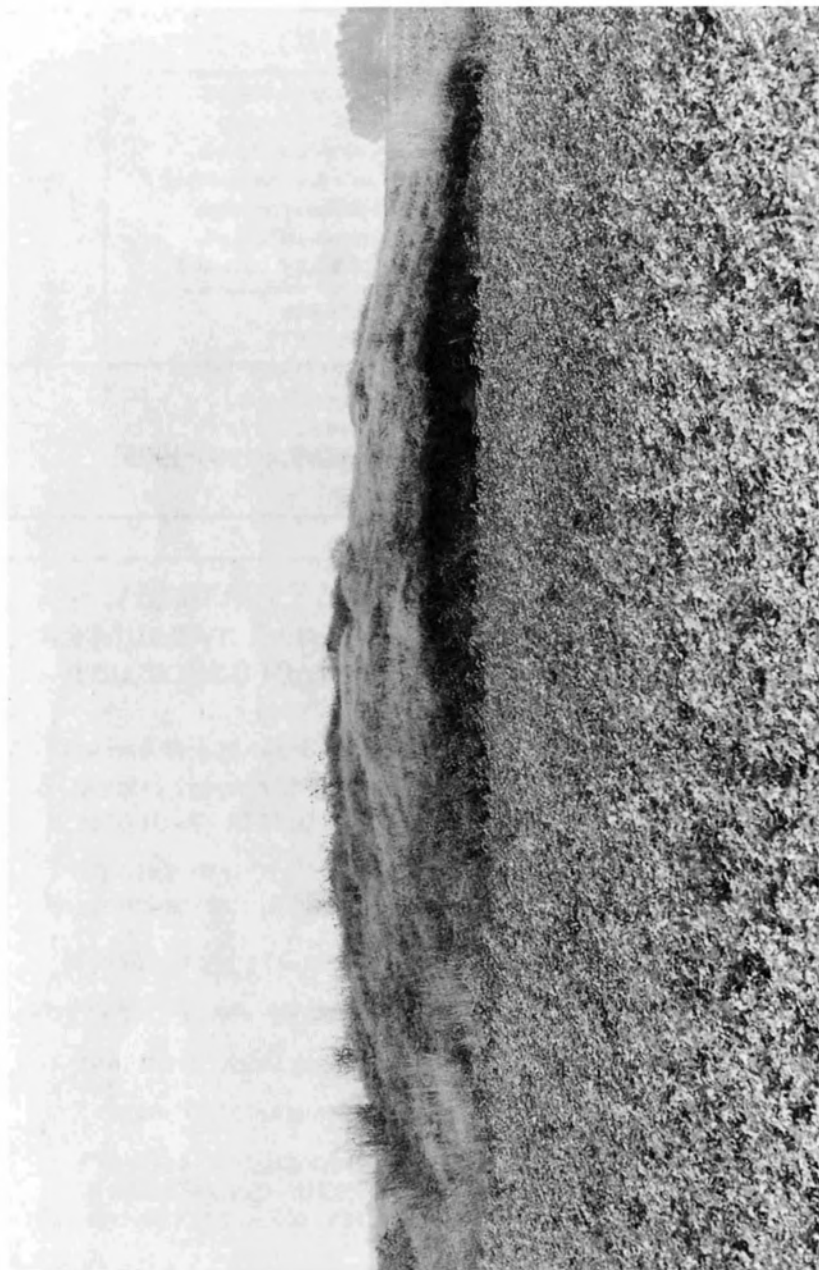
Ιδρυτής - Εκδότης
 ΑΝΑΣΤ. ΤΣΙΑΡΤΑΣ
 ΚΑΙ ΣΙΑ Ο.Ε.

Διευθυντής

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΤΣΙΑΡΤΑΣ
 Φωτοσύνθεση ΟΦΦΙΣΕΤ
 ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ
 Βενιζέλου 10
 τηλ. 66.913

Δ.

ΡΟΥΜΑΟΥΚΙΩΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ 1989-1995

Η τούμπα στο Νησί
[Φωτογράφηση Γ. Καρατσιβιδή, 1996. Φωτ. αρχείο Ι. Μουσχόπουλου]

ΟΙ ΚΡΑΛΗΔΕΣ

Στα χωριά του Ρουμλουκιού συνηθίζουν, ακόμη και σήμερα, να αποκαλούν "κράλη" εκείνον τον άνδρα, που είναι ιδιαίτερα ψηλός και σωματώδης. Χαρακτηριστικές, μάλιστα, είναι οι εκφράσεις, όπως "... ά ρε κράλ'τς αυτός" ή "... ήταν απ'λός κι μπαμπάτ'κους σαν κράλ'τς..."

Τον μύθο για τους κράληδες τον άκουσα για πρώτη φορά, όταν ήμουν μικρό παιδί από τον παπού μου Γεώργιο Ακρ. Μοσχόπουλο. Μου έλεγε λοιπόν, ότι οι κράληδες ήταν μεν άνθρωποι, αλλά "... διπλοί κι τριόδιπλ(οι) απού μας, μι μακρυά χέρια κι πουδάρια...". Είχαν γιγαντιαία σωματικά διάπλαση και η σωματική τους δύναμη ήταν υπεράνθρωπη, αφού η τούμπα έξω απ'το χωριό Νησί (προς τον Βάλτο) ήταν μια ποδιά χώμα ενός κράλη. Οι κράληδες ήταν αθάνατοι, αλλά, αν σκόνταφταν και έπεφταν μπρούμυτα στο έδαφος, δεν μπορούσαν να σηκωθούν, από το υπερβολικό βάρος τους, κι έτσι έμεναν εκεί και πέθαιναν! Βέβαια, το σκόνταμα για να πέσουν οι κράληδες, δεν μπορούσε να ήταν ένα οποιοδήποτε απλό σκόνταμα, αλλά "... μά το σκονταμό ...", δηλαδή υπερβολικά σφοδρό, ώστε να πέσουν ακόμη κι εκείνοι οι θεόρατοι γίγαντες.

Αυτή την αφήγηση αργότερα την διασταύρωσα με αφηγήσεις άλλων γερόντων και συγκέντρωσα διάφορες παραλλαγές του ίδιου μύθου. Έτσι, ορισμένοι αφηγητές είπαν, ότι η τούμπα στο Νησί δεν είναι μια ποδιά χώμα από έναν κράλη, αλλά ότι την έφτιαξαν οι κράληδες (δηλαδή πολλοί μαζί) κουβαλώντας το χώμα με ποδιές. Ακόμη, ο μπαρμπα Γρηγόρης Αντ. Μοσχόπουλος μου είπε, πως η τούμπα στο Νησί ήταν δήθεν κούφια και μέσα κατοικούσαν οι κράληδες. Τέλος, η έκφραση "μά το σκονταμό" χρησιμοποιείται και σήμερα από τους Ρουμλουκιώτες, όταν θέλουν να τονίσουν την σφοδρότητα του σκοντάματος, ότι δηλαδή τόσο πολύ σκόνταψε (κι έπεσε) κάποιος που, ακόμη και κράλης να ήταν, θα έπεφτε (και θα πέ-

θαινε). Πρόσθετα, ο ιερέας Νησίου Θεόδωρος Δαληγκάρος μου μετέφερε διηγήσεις παλαιότερων του, ότι έβρισκαν τόσο μεγάλα κόκαλα από κρᾶληδες, που τα χρησιμοποιούσαν για ζευξη μικρών ρεμάτων στον Βάλτο, αντί για κορμούς δένδρων, για να περνούν από την μιά όχθη στην άλλη.

Έχοντας αυτές τις καταγραφές του παράξενου πράγματι μύθου, την προσοχή μου τράβηξε στη συνέχεια αυτή καθ' αυτή η λέξη "κράλης", απ' την οποία σκέφτηκα να προχωρήσω την έρευνα μου, για να προσδιορίσω τις τυχόν ιστορικές ή λαογραφικές προεκτάσεις του μύθου.

Η λέξη "κράλης" λοιπόν, προέρχεται από την σερβική "κρᾶλ", που σημαίνει "βασιλιάς". Τον δε τίτλο του "κρᾶλ" τον πήραν οι Σέρβοι ηγεμόνες μετά τον θάνατο του Στέφανου Α' Νεμάνια (1113-1199 μ.Χ.). Επί του κρᾶλη Στέφανου Δουσάν (1331-1355) το σερβικό κράτος έφτασε σε μεγάλη ακμή και τότε όλη σχεδόν η Μακεδονία (πλην της Θεσσαλονίκης και Χαλκιδικής), η Θεσσαλία, η Ηπειρος και η Αλβανία ήταν υπό την κατοχή τους. Ειδικότερα στην περιοχή μας ο Σέρβος κρᾶλης Στέφανος Δουσάν έκανε έντονη την παρουσία του από το 1343, όταν αναμίχτηκε στις εμφύλιες διαμάχες των Βυζαντινών και έταξε τον μισθοφορικό στρατό του στο πλευρό του Ιωάννη Καντακουζηνού. Έτσι, η φιλαρχία των Βυζαντινών ηγεμόνων εκείνης της εποχής άνοιξε το δρόμο για την κατάκτηση της Βέροιας και της περιοχής μας από τους Σέρβους, το 1345 ή 1346. Από τις λίγες πληροφορίες που έχουμε για την σερβική κατοχή, είναι και το ότι ο κρᾶλης Δουσάν φρόντισε για την εκτέλεση οχυρωματικών έργων και για την προσπάθεια αλλοίωσης της σύνθεσης του πληθυσμού, μεταφέροντας και εγκαθιστώντας στη Βέροια και στην επαρχία της σερβικές οικογένειες ευγενών-αξιωματούχων και πλήθος στρατιωτών, καθώς και μεγάλο αριθμό επικουρικών στρατευμάτων. Η Βέροια ανακαταλήφθηκε από τον Καντακουζηνό το 1350, αλλά γρήγορα ο κρᾶλης την κατάκτησε πάλι. Μετά τον θάνατο του Δουσάν (1355) ξέρουμε, πως στα 1358 η Βέροια και η περιοχή μας ήταν στα χέρια του Σέρβου ηγεμόνα Ροδοσλάβου Χλάπενου, ενώ μόνο το 1375 γνωρίζουμε ότι η Βέροια και η περιοχή μας βρισκόταν πάλι στα χέρια των Βυζαντινών.¹

Από όλα αυτά διαφαίνεται, ότι ο μύθος για τους κρᾶληδες συνδέεται άμεσα με το ιστορικό γεγονός της κατάκτησης αυτού του κάμπου από τον σερβικό στρατό, δηλαδή διασώζει τον απόηχο εκείνης της τριακονταετούς

1. Γ. Χιονίδης, Ιστορία της Βέροιας, τομ. 2ος, Βυζαντινοί Χρόνοι, Θεσ/νίκη 1970, σελ. 39-55 και Γ. Θεοχαρίδης, Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους μέσους χρόνους (285-1934), Θεσ/νίκη 1980, σελ 395 επ.

παρουσίας του στρατού του κράλη στην περιοχή μας. Μπορούμε λοιπόν να δεχθούμε, πως οι Βυζαντινοί κάτοικοι της περιοχής μας αποκαλούσαν "κράληδες" όλους τους στρατιώτες του κράλη Στέφανου Δουσάν. Φαίνεται μάλιστα, πως είχαν εντυπωσιασθεί από το ύψος, τη δύναμη και την πληθωρική σωματική διάπλαση των Σέρβων στρατιωτών ή και των Γερμανών μισθοφόρων, καθώς και από τα οχυρωματικά έργα που κατασκεύαζαν, εργαζόμενοι σε πολυάριθμες ομάδες. Σαν τέτοιο έργο, που κατασκευάστηκε από τους στρατιώτες του κράλη, υποδεικνύεται από την παράδοση η τούμπα στο Νησί, η οποία προφανώς ήταν οχυρωματικό έργο και μάλλον χρησίμευε σαν παρατηρητήριο - φυλάκιο, που έλεγχε την κίνηση στη λίμνη και τον Βάλτο. Πιθανόν στην κορυφή της να υπήρχε και κάποιο ξύλινο τείχος, που, σε συνδυασμό με το ύψος της τούμπας, θα προστάτευε την σερβική φρουρά, που έμενε εκεί.

Μια παρόμοια τούμπα υπάρχει σήμερα στην Επισκοπή Βεροίας, πάνω στην οποία είναι κτισμένη η εκκλησία του χωριού. Οι καταγόμενοι από το χωριό αυτό Ακρίβος Νταουκόπουλος και Κων/νος Παπαδόπουλος του Σωτηρίου, μου είπαν, πως, κατά την τοπική παράδοση, την τούμπα την κατασκεύασε ένας τσομπάνος κουβαλώντας (κι αυτός) το χώμα με ποδιές ή με "ντρουβάδες". Μάλιστα, ο τελευταίος μου είπε πως το χώμα πάρθηκε γύρω-γύρω από την τούμπα, ώστε ταυτόχρονα με την ανύψωση της να δημιουργείται γύρω της και μία τάφρος (προστατευτική), η οποία μόνο από ένα σημείο είχε δίοδο επικοινωνίας προς την τούμπα. Το σημαντικότερο δε, που μου είπε, είναι, ότι ο τσομπάνος την είχε την τούμπα για παρατηρητήριο. Κι αυτή η κατασκευή λοιπόν εμφανίζεται να έχει γίνει για εξυπηρέτηση οχυρωματικών σκοπών, ενώ παράλληλα ο τρόπος κατασκευής της μοιάζει με αυτόν της τούμπας στο Νησί, δηλαδή το χώμα κουβαλήθηκε με ποδιές.

Βέβαια παράλληλα με τους οχυρωματικούς σκοπούς, που προφανώς υπαγόρευαν την κατασκευή των τουμπών, δεν πρέπει να αποκλεισθεί και η αναγκαιότητα προστασίας των φρουρών από τις πλημμύρες, που κατέκλυαν συχνά τον κάμπο του Ρουμλουκιού.

Ψάχνοντας για άλλες τέτοιες τούμπες στο Ρουμλούκι, πρέπει να σημειώσω, πως, σε βυζαντινό έγγραφο - πρακτικό απογραφής ακινήτων (σιγιλλιώδες γράμμα) του δομέστικου Κων/νου Μακρηνού, του έτους 1338, καταγράφεται μία "τύμβη" (τούμπα δηλαδή) κοντά στα όρια των αγροκτη-

Η τούμπα της Επισκοπής
[Φωτογράφηση Γ. Καρατσιβιδή, 1996. Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου]

μάτων της Ρέσαινης και της Κρίτζιστας². Επίσης σε χάρτες της εποχής του Μακεδονικού Αγώνα σημειώνεται άλλη μία ως τούμπα Τριχοβίστας (σημερινό Καμποχώρι), στα νότια όρια του Βάλτου. Την τούμπα αυτή, κατά πληροφορίες που συνέλεξε και μου μετέφερε ο τοπογράφος Δημήτριος Αντ. Ευαγγελόπουλος, την θυμούνται σαν μιά υπερυψωμένη ξέρα, που δεν την κάλυπτε ποτέ το νερό και διατηρήθηκε μέχρι το 1950 περίπου, διότι ήδη από την αρχική διανομή του 1931 το αρχικό ύψος της μειώθηκε αισθητά, λόγω των ισοπεδώσεων για καλλιεργητικές ανάγκες. Τέλος ο πατέρας μου, Δημήτριος Γ. Μοσχόπουλος, μου είπε, ότι και στον Γηδά υπήρχε μιά τούμπα στο σημερινό σημείο της νοτιοδυτικής γωνίας του περιβόλου της εκκλησίας της Παναγίας. Η τούμπα του Γηδά ήταν πιο μεγάλη από την τούμπα της Επισκοπής και διατηρήθηκε μέχρι και τα χρόνια της γερμανικής κατοχής. Μάλιστα, μου είπε, πως ανάμεσα στην τούμπα και στην εκκλησία, υπήρχε βαθειά "μουλντούκα", δηλαδή εκτεταμένο βαθούλωμα του εδάφους που κρατούσε νερά. Το στοιχείο αυτό αποτελεί σοβαρή ένδειξη ότι από κει δίπλα της (όπως και στην Επισκοπή) πάθηκε το χώμα για την κατασκευή της. Πάντως τις τούμπες της Τριχοβίστας και του Γηδά δεν τις συνδέουν, ούτε με την παράδοση για τους κράληδες, ούτε με κάποια άλλη, οπότε ο λόγος κατασκευής τους παραμένει ανεξακριβωτος, αν και ο τρόπος κατασκευής τους εμφανίζει ομοιότητες.

Όμως, παρά το ότι εντόπισα τις σημαντικές ιστορικές προεκτάσεις του μύθου για τους κράληδες, υπήρχαν ακόμη σοβαρά ερωτήματα και αντιφάσεις ανεξήγητες σχετικά με αυτόν. Έτσι, δεν μπορούσα να εξηγήσω, γιατί η παράδοση αντιμετώπιζε τους Σέρβους στρατιώτες του 14ου μ.Χ. αιώνα σαν υπερμεγέθη και μυστήρια όντα, με αντιφατική ιδιότητα αθανασίας, που πέθαιναν μόνο σε περίπτωση πτώσης τους από σκόνταμα.

Στα ερωτήματα αυτά βρήκα απάντηση το 1985, όταν διάβασα το βιβλίο του Ι. Θ. Κακρϊδής, "Οι αρχαίοι Έλληνες στη Νεοελληνική λαϊκή παράδοση", (Μ.Ι.Ε.Τ. Αθήνα 1978). Στο βιβλίο αυτό ο Ι. Κακρϊδης πραγματεύεται το πώς στη νεοελληνική παράδοση διασώθηκε η μνήμη για τους αρχαίους Έλληνες. Παραθέτει λοιπόν παραδόσεις από όλο τον ελληνικό χώρο, που όλες αντιμετωπίζουν τους αρχαίους Έλληνες ως όντα μυθικά, πανύψηλους, μεγαλόκορμους, με φοβερή σωματική δύναμη, σωστούς γίγαντες, που ήταν οι μόνοι ικανοί για κατασκευή τεράστιων οχυρωματικών έργων και τειχών. Επίσης, όλες, τους αποδίδουν την ιδιότητα της αθανασί-

2. Γ. Θεοχαρίδη, Μία διαθήκη και μία δίκη βυζαντινή, Θεσ/νίκη 1962, έκδοση ΕΜΣ, σελ. 35

ας, αλλά και την αντιφατική δυνατότητα να πεθαίνουν μόνο από σκόνταμα ή από τσίμπημα κουνουπιών κ.ά.

Επιλεκτικά παραθέτω ορισμένες από τις παραδόσεις, που έχει καταγράψει ο Ι. Κακρίδης, τις οποίες αντιγράφω αυτούσιες:

"9. Οι παλιοί Έλληνες ήτανε τόσο αφηλοί που έχτισαν τα κάστρα της Σηλυβριάς χωρίς σκάλες και σκαλωσιές. (ΘΡΑΚΗ, 20. αι.)

54. Οι παλιοί Έλληνες ήταν ψηλοί σαν τις ψηλότερες λεύκες, και όταν έπεφταν χάρω, πέθαιναν, γιατί δεν μπορούσαν να σηκωθούν. Γι' αυτό ο μεγαλύτερος όρκος των ήταν "να πέσω ά δε λέω αλήθεια". (ΘΕΣΣΑΛΙΑ, 19. αι.)

55. Ο μπάρμπα - Πρόδρομος από τη Βεργίνα δηγιέται πως βρήκε κάποια μερα ένα σκελετό παλιό: "-Είχε μια κολοκύθα (κρανίο)! Να ίσαμ'ένα ντενεκέ! Κάτι αριδες ού! δύο πήχες! (και ανοίγει όσο μπορεί τα χέρια του). Μωρέ ήτανε γίγαντες οι παλιοί, ίσαμε κει απάνω. Και δε φοβούνταν να πεις. Δεν πεθαίνανε ποτές. Μονάχα σα σκοντάβανε και πέφτανε τα μπρούμυτα, άντε, άντε, άντε, πάει τέλεφε. Για κείνο ο πιο τρανός τους όρκος ήτανε: Μα το σκονταμό! γιατί μονάχ' αυτόν τρομάζανε. (ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, Βεργίνα, 20. αι.)

57. Στα χρόνια τα παλιά ζούσαν στα μέρη αυτά άλλης λογής άνθρωποι, οι Έλληνες. Αυτοί έχτισαν το κάστρο μας. Τις μεγάλες βαριές πέτρες, που βλέπεις εκεί, τις κουβαλούσαν με τα χέρια τους. Οι Έλληνες δεν έμοιαζαν με τους σημερινούς ανθρώπους. Ήταν ψηλοί σαν τα κυπαρίσια... (ΗΠΕΙΡΟΣ, Θεσπρωτικά, 20. αι.)³

Σχολιάζοντας μάλιστα ο Ι. Κακρίδης τα ζητήματα των αντιφάσεων, που θέτουν οι παραπάνω παραδόσεις, αναφέρει τα παρακάτω, τα οποία επίσης παραθέτω αυτούσια αντιγράφοντας τα:

"Από την πίστη στη μεγάλη δύναμη και στη γιγαντοσωμία των Ελλήνων ως την πίστη για την ασυνήθιστα μακριά ζωή ... ως την πίστη για την αθανασία τους, το πήδημα δεν είναι πολύ μεγάλο ... Ρητά μιλεί για την αθανασία τους μια άλλη μακεδονική παράδοση, προσθέτει μόνο πως οι αθάνατοι, όταν σκόνταβαν και πέφταν στο χώμα, έπρεπε να πεθάνουν, γιατί δεν μπορούσαν πια να σηκωθούν.

Το θέμα του σκονταμού, που παρουσιάζεται στους μύθους μας για να εξηγήσει το θάνατο των Ελλήνων, είναι και αυτό παρμένο από τις λαϊκές ιστορίες για τους ελέφαντες. Από την αρχαιότητα κι όλες είναι απλωμένη η πίστη πως τα πελώρια αυτά ζώα δεν έχουν αρθρώσεις στα πόδια, γι' αυτό και δεν μπορούν να πλαγιάσουν. Όταν μάλιστα σκοντάβουν και πέφτουν δεν μπορούν πια να στα-

3. Ι. Θ. Κακρίδη, Οι αρχαίοι Έλληνες στη Νεοελληνική Λαϊκή παράδοση, ΜΙΕΤ Αθήνα 1978, σελ. 20, 32, 33, 34.

θούν στα πόδια τους.

Στη Μακεδονική παραλλαγή για το θάνατο των παλιών (55) δεν είναι δύσκολο να πιστοποιήσουμε ένα λογικό λάθος: "Αν οι Έλληνες ήταν αθάνατοι, τότε έπρεπε να κρατηθούν στη ζωή ως τη συντέλεια του κόσμου, είτε όρθιοι είτε ξαπλωμένοι στη γη. Και όμως η διήγηση αναφέρεται ρητά στο θάνατο τους. Πώς να εξηγήσουμε την αντίφαση;

Πρώτα απ'όλα, να μην ξεχνάμε πως ο λαός έτσι κι αλλιώς στεκόταν μπροστά σ' ένα πρόβλημα ουσιαστικά άλυτο. Αν οι Έλληνες ανήκουν στους αθάνατους, θα έπρεπε να εξακολουθούν να ζουν ως σήμερα ακόμα. Και θνητή όμως να ήταν η ακατάβλητη αυτή γενιά, πώς να εξηγήσουμε τον αφανισμό της;

Ο θάνατος των αθανάτων, ο δαμασμός των αδαμάστων. Στο πρόβλημα αυτό η φαντασία του ελληνικού λαού δοκίμασε να δώσει ποικίλες πιθανές λύσεις: οι Έλληνες ήταν, λέει, μονοκόμματοι και δεν ήταν σε θέση να σηκωθούν όταν τυχόν έπεφταν."⁴

Διαπίστωσα λοιπόν πως οι ίδιες μυστήριες ιδιότητες, που η ρουμλουκιώτικη παράδοση αποδίδει στους κράληδες, αποδίδονταν και στους αρχαίους Έλληνες. Έτσι μπορώ να προχωρήσω στη σύνθεση των επιμέρους στοιχείων της παράδοσης και να δώσω την τελική μου άποψη για την εξελικτική πορεία της.

Πιστεύω λοιπόν ότι αρχικά, μέχρι και τα μέσα του 14ου μ.Χ.αιώνα, οι βυζαντινοί κάτοικοι της περιοχής μας διέσωζαν με προφορικές παραδόσεις τους την ανάμνηση των αρχαίων Ελλήνων, τους οποίους ήθελαν να είναι γιγαντώσωμοι, δυνατοί, ικανοί για ασυνήθιστα οχρωματικά έργα και αθάνατοι, που πέθαιναν, όμως, μόνο όταν σκόνταφταν. Στη συνέχεια, όταν στην περίοδο 1345 - 1375 περίπου, γνώρισαν την σερβική κατοχή, εντυπωσιάστηκαν από τους υψηλόκορμους Σέρβους και Γερμανούς, τους οποίους έβλεπαν να κατασκευάζουν τις τούμπες, δηλαδή οχρωματικά έργα, οπότε ταύτισαν ορισμένες ιδιότητες, που η παράδοση απέδιδε στους αρχαίους Έλληνες, με το παρουσιαστικό και τις ενέργειες των στρατιωτών του κράλη. Έτσι, μπορούμε να φανταστούμε, πως, όταν ένας γεροντότερος αφηγείτο την παράδοση για τους αρχαίους Έλληνες και κάποιο παιδί της εποχής του τέλους του 14ου αιώνα διερωτάτο για το πόσο ψηλούς έπρεπε να τους φανταστεί, τότε ο αφηγητής παρέπεμπε στους υψηλόκορμους στρατιώτες του κράλη, στους κράληδες δηλαδή, με συνέπεια να δημιουργηθεί στις μετέπειτα γενιές σύγχυση κατά την διάδοση της ίδιας παράδοσης και σιγά - σιγά η ανάμνηση των κράληδων να αντικαταστήσει την α-

4. Ι. Θ. Κακριδή, Οι αρχαίοι Έλληνες στη Νεοελληνική παράδοση, ό.π. σελ. 49, 50.

νάμνηση των αρχαίων Ελλήνων.

Το σημερινό μου σημείωμα σκοπό έχει να δείξει, πως ο ρουμλουκιώτικος μύθος για τους κρᾶληδες ουσιαστικά μεταφέρει την λαϊκή ανάμνηση των αρχαίων Ελλήνων και ότι η αναφορά των κρᾶληδων είναι πλασματική και ιστορικά παρένθετη. Προς την κατεύθυνση αυτή συνηγορεί και το γεγονός ότι τούμπες κατασκεύαζαν και οι αρχαίοι Μακεδόνες της περιοχής αυτής, τους γνωστούς τύμβους των μακεδονικών θολωτών τάφων, γι' αυτό υπάρχει και η προαναφερθείσα παραλλαγή του μύθου, που λέει ότι "... οι τούμπες ήταν κούφιας και εκεί μέσα κατοικούσαν οι κρᾶληδες". Οι Ρουμλουκιώτες του 14ου αιώνα, δηλαδή, είχαν διασώσει ειδικότερα και την ανάμνηση των αρχαίων Μακεδόνων, που κατασκεύαζαν εντυπωσιακούς τύμβους και γι'αυτό ίσως να μπερδεύτηκαν με τα στοιχεία του μύθου, όταν είδαν τους Σέρβους να κατασκεύαζουν τούμπες οχυρωματικές.

Πάντως, τελικά το μόνο ερωτηματικό, που απομένει σε μένα ακόμη από τον μύθο αυτό, είναι αν πράγματι την τούμπα στο Νησί την κατασκεύασαν οι Σέρβοι ή αν προϋπήρχε και οι Σέρβοι απλώς την χρησιμοποιήσαν ως οχυρή θέση φυλακίου. Έτσι, απομένει στην αρχαιολογική υπηρεσία να μας πει, αν η τούμπα κατασκευάστηκε από τους αρχαίους Έλληνες - Μακεδόνες ή από τους στρατιώτες του κρᾶλη.

Τελειώνοντας, δεν μπορώ, παρά να υποκλιθώ, μπροστά στην δύναμη της λαϊκής παράδοσης, που καταφέρνει, επί αιώνες ολόκληρους, να μεταφέρει αναμνήσεις ιστορικών γεγονότων παρωχημένων, αλλά τόσο σημαντικών για την ιστορική συνέχεια και την ταυτότητα μας.-

Αλεξάνδρεια, 27-8-71, 26-2-85, 12-11-1989

(Αυτό το σημείωμα που σας διάβασα το έγραψα τρεις φορές, την πρώτη το 1971, τη δεύτερη το 1985 και την τρίτη το 1989, όταν το δημοσίευσα στην εφημερίδα "ΗΜΕΡΗΣΙΑ" στο ν°αρ. 1719 φύλλο της 23-12-1989.

Ακολουθως δημοσιουργήθηκε κάποιο ενδιαφέρον για το άρθρο μου και ειδικά για τις πληροφορίες που έδινε για την τούμπα στο Νησί. Έτσι, ο τοπογράφος Δημήτριος Εναγγελόπουλος μου είπε ότι η τούμπα στο Νησί έχει χαρακτηριστεί και ως διατηρητέο μνημείο του Μακεδονικού Αγώνα 1904-1908. Ομως μου ανέφερε ότι, αν και είναι προστατευόμενο μνημείο, χαλάνε την τούμπα, αφαιρώντας χώμα από την περιμέτρο της.

Πρόσφατα, ένας κτηνοτρόφος από το Νησί μου, μετέφερε κι αυτός την αγωνία του για τη τύχη της τούμπας επειδή βλέπει να την χαλάνε σιγά - σιγά.

Μπροστά σ'αυτόν τον κίνδυνο είμαι υποχρεωμένος να δημοσιοποιήσω και τα παρακάτω. Το καλοκαίρι του 1989, με επισκέφτηκε στο γραφείο μου ο αρχαιολόγος Π. Χρυσό-

στόμον από τα Γιαννιτσά και εκδήλωσε ενδιαφέρον για το άρθρο μου περί κρᾶλῃδων και μου ανακοίνωσε, ότι είναι πεπεισμένος πως η τούμπα στο Νησί κρύβει αρχαίο μακεδονικό θολωτό τάφο κι ότι ήταν έτοιμος να τον ανασκάψει αν έπαιρνε επιχορήγηση από τον τότε Νομάρχη κ. Παλασιότση. Έτσι, η τούμπα στο Νησί πρέπει να μείνει ανέπαφη μέχρι να αποφανθούν οι ειδικοί, δηλαδή οι αρχαιολόγοι.-

Εκπομπή στο ΡΑΔΙΟ ΗΜΑΘΙΑ (96 ΜΚ), της 5-12-1991).

Λουλούδι από χρυσοκόντοσο

[Αγγ. Χατζημιχάλη, Ρουμλούκι, σελ. 82]

Ρουμλουκιώτες βοσκοί (Φτχιάκας)

[Schultze Jena, Makedonien ..., 1927, πίν. LII κάτω. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ].

ΤΟ "ΦΤΕΛΙΑΔ'ΚΟ" ΔΑΣΟΣ ΚΙ Η ΝΕΡΑΙΔΑ

Μιά φορά κι έναν καιρό, στα πολύ παλιά τα χρόνια, έξω απ' το Σχοι-νά, εκεί που σήμερα είναι τα κτήματα του Βεζύρογλου, υπήρχε ένα πανέμορφο δάσος από φτελιές, "φτιλιάδια", όπως τα έλεγαν. Αυτό το δάσος ήταν να το βλέπεις και να το χαίρεσαι, αλλά μόνο την ημέρα, γιατί, όταν σουρούπωνε, οι άνθρωποι έτρεχαν να απομακρυνθούν απ' αυτό, το γρηγορότερο. Έλεγαν πως τη νύχτα, μετά τα μεσάνυχτα, έβγαιναν και χόρευαν οι νεράιδες εκεί μέσα. Φοβούνταν λοιπόν, ότι, αν τύχαινε και τους έβρισκε εκεί καμμιά νεράιδα, θα τους έπαιρνε τη φωνή ή ότι θα πάθαιναν κάποιο μεγάλο κακό, χωρίς να ξέρουν τί ακριβώς.

Έτσι οι παλιοί τσομπαναράιοι, κατά πως τους είχαν πεί κι αυτούς οι πατεράδες κι οι παπούδες τους, συμβούλευαν τους νεότερους, να πηγαίνουνε βέβαια τα πρόβατά τους για βοσκή στο δάσος αυτό με το φώς του ήλιου, αλλά να μην τους βρίσκει ποτέ η δύση του εκεί μέσα. Κάποτε όμως ένα τσομπανόπουλο, που ήταν σε ηλικία για παντρεία, και έβροσκε όλη τη μέρα το κοπάδι του μέσα στο δάσος με τις φτελιές, πες από αποκοτιά, πες από απειροσκεψία ή από βαριεστημάρα να πάει τα πρόβατα στο χωριό και να τα ξαναφέρει πάλι πίσω το πρωϊ, αφήφισε τις συμβουλές των ηλικιωμένων και αποφάσισε να περάσει τη νύχτα του μέσα σ'αυτό το δάσος. Κουρασμένο, όπως ήτανε από τον ημερήσιο ποδαρόδρομο, σιγούρειψε τα πρόβατά του κι έπεσε να κοιμηθεί.

Όμως τα μεσάνυχτα τον ξύπνησαν μελωδικά ακούσματα από γλυκά τραγούδια. Ανοιξε τα μάτια του και τί να δει... Σ'ένα ξέφωτο παραπέρα οι νεράιδες είχαν στήσει χορό. Ο τσομπάνος πλησίασε αθόρυβα, για να τις δει καλύτερα. Στο φως του φεγγαριού τις έβλεπε να στριφογυρίζουν κρατώντας πολύχρωμα μαντήλια, ενώ τα αραχνοϋφαντα ρούχα τους ανέμιζαν. Ήταν πανέμορφες, μα το κρυμένο τσομπανόπουλο ξεχώρισε την ωραιότε-

ρη απ' όλες, που είχε μακριά κατάξανθα μαλλιά, ήταν ντυμένη στα γαλάζια και χόρευε πιό γοητευτικά από τις άλλες. Το τσομπανόπουλο απόμεινε εκεί αποσβολωμένο από την ομορφιά τους και δεν κουνήθηκε μέχρι που οι νεραΐδες χάθηκαν, λίγο πριν χαράξει.

Τότε αναρωτήθηκε τρομαγμένος, μήπως του 'χαν ήδη πάρει τη λαλιά οι νεραΐδες, χωρίς να το καταλάβει. Όμως άρχισε να μιλάει, να φωνάζει στα πρόβατά του, κι όταν άκουσε τη φωνή του και διαπίστωσε πως δεν την είχε χάσει, χαρούμενος και τρομαγμένος μαζί, άρχισε να χουγιάζει* τα πρόβατά του και τάβγαλε γρήγορα, τρέχοντας έξω απ' το "φτελιάδ'κο" το δάσος. Όταν κάποτε βγήκε στον κάμπο, σταμάτησε να τρέχει και τα πόδια του βάδιζαν κανονικά, η καρδιά του δεν έλεγε να πάψει να χτυπάει γρήγορα. Θυμόταν την όμορφη νεραΐδα, που τον είχε θαμπώσει και ησυχία δεν είχε. Για πολλές μέρες τριγυρνούσε από δω κι από κεί, ύπνος δεν τον έπιανε, φαί δεν έβαζε στο στόμα του, γιατί η νεραΐδα, που αγάπησε, δεν έφρευγε απ' το μυαλό του κι η καρδιά του δεν ξαλάφρωνε. Μη αντέχοντας άλλο, κι αφού μόνος του δεν έβγαζε άκρη για ολ' αυτά, πήγε ένα πρωί και βρήκε έναν γέρο φίλο του τσομπάνο. Του εκμυστηρεύθηκε αμέσως το περιστατικό με τις νεραΐδες, που είδε στο δάσος, και το μαρτύριο του έρωτά του για την ομορφότερη από αυτές. Τότε ο γεροβοσκός, αργοκουνώντας το κεφάλι του, του είπε πως τον είχε μαγέψει η νεραΐδα και πως η μόνη ελπίδα να γλιτώσει, ήταν να την παντρευτεί. Για να γίνει όμως αυτό, έπρεπε η νεραΐδα να χάσει τα μάγια της, αλλά τα μάγια της θα τα έχανε, μόνο, αν έχανε απ' τα χέρια της το μαντήλι, που κρατούσε στο χορό.

Το παραζαλισμένο τσομπανόπουλο αναθάρρησε, σαν άκουσε πως υπήρχε λύση στον αβάσταχτο έρωτά του, κι όλη την υπόλοιπη ημέρα την πέρασε παρακαλώντας να νυχτώσει το ταχύτερο. Εκείνη τη μέρα έβαλε μερικές μπουκιές ψωμί στο στόμα του κι ήταν έτοιμος. Όταν τ' απόγευμα ο ήλιος ακούμπησε στο Βέρμιο, αυτός τρύπωσε στο δάσος. Γρήγορα έφτασε στο γνωστό ξέφωτο, βρήκε ένα βάτο να κρυφτεί πιό κοντά στο σημείο που θα χόρευαν οι νεραΐδες και παραφύλαγε εκεί ακούνητος.

Όταν μέσιασε η νύχτα φανερώθηκαν οι νεραΐδες. Οι γλυκές φωνές τους έγιναν τραγούδι κι ο χορός τους άρχισε. Ο τσομπάνος θαμπώθηκε ξανά από την ομορφιά τους, καθώς τις έβλεπε από πιό κοντά τώρα. Ζαλίστηκε, δεν μπορούσε να κουνήσει τα χέρια του, δεν μπορούσε να ξεχωρίσει την αγαπημένη του. Με πολλή προσπάθεια ξεθόλωσε το βλέμμα του, έδωσε κουράγιο στην καρδιά του και στύλωσε τα μάτια του στην ξανθο-

* να φωνάζει δυνατά από απόσταση

Ζεύγος ντόπιαντρων Ρουμλουκιωτών

[Schultze Jena, Makedonien ..., 1927, πίν. VI κάτω. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ].

μαλλούσα με το γαλάζιο φόρεμα και τα κάρφωσε στο γαλάζιο της μαντήλι. Το χέρι του ασφάλωσε και παραφύλαγε κάτω απ' τα φύλλα του βάτου, όπου ήταν κρυμμένος. Στη μιά στροφή δεν ήρθε κοντά το χέρι της, στην άλλη στροφή δειλίασε και σκέφτηκε να περιμένει την επόμενη, αλλά στην τρίτη, μόλις ανέμισε κοντά του το μαντήλι της, έβγαλε αποφασισμένος το χέρι του και της το άρπαξε.

Τότε, η πανέμορφη νεράιδα ξέκοψε από τις υπόλοιπες κι άρχισε να βαδίζει ήσυχα προς το μέρος του τσομπάνου, που πισωπατούσε. Έκλαιγε, τον παρακαλούσε να της δώσει πίσω το μαγικό μαντήλι της, μα αυτός τόκρυψε βαθειά μέσα στον κόρφο του, αγκάλιασε την αγαπημένη του και με λόγια τρυφερά της μίλησε για τον απέραντο έρωτα, που είχε για κείνην. Η νεράιδα, που στο μεταξύ δεν ήταν πιά νεράιδα, αλλά μιá πανέμορφη κοπέλα, όταν κατάλαβε πόσο πολύ την αγαπούσε, ηρέμησε στην αγκαλιά του και δέχθηκε να γίνει γυναίκα του. Ο τσομπάνος, ευτυχισμένος πλέον, πήγε την όμορφη γυναίκα στο σπίτι του, παντρεύτηκαν και σε λίγο απέκτησαν ένα αγοράκι.

Αφού γεννήθηκε το παιδί, ο τσομπάνος πίστεψε πως η γυναίκα του δεν είχε κανένα λόγο να του φύγει κι έτσι έβγαλε το μαντήλι, που μέχρι τότε το φύλαγε πάντα στον κόρφο του, και το έχωσε σ' ένα σεντούκι μαζί με τά άλλα ρούχα τους. Μια μέρα όμως, ενώ ο τσομπάνος έλειπε με τα πρόβατά του όπως κάθε μέρα, η γυναίκα του, καθώς συμμαζέυε το σπίτι, είτε να τακτοποιήσει και τα ρούχα στο σεντούκι αυτό. Μόλις όμως τα χέρια της ακούμπησαν το κρυμένο μαγικό μαντήλι της, ξανάγινε αμέσως νεράιδα, πήρε το μαντήλι κι εξαφανίστηκε, για ν' ανταμώσει τις άλλες νεράιδες στο "φτελιάδ'κο" το δάσος.

Όταν γύρισε κουρασμένος εκείνη τη μέρα ο τσομπάνος στο σπίτι του, παραξενεύτηκε που άκουσε το μωρό να κλαίει δυνατά. Φωνάζει τη γυναίκα του, απάντηση καμμιά. Ψάχνει στην αυλή, πουθενά η γυναίκα του. Τρέχει τότε στο σεντούκι, ανακατεύει τα ρούχα, τα ψάχνει ένα-ένα, μα το μαγικό μαντήλι έλειπε. Απαρηγόρητος κατάλαβε το λάθος του, που δεν κατάρτηψε το μαντήλι, και θρηνούσε για την χαμένη του γυναίκα και το ορφανό παιδί τους, που ήταν βρέφος ακόμα. Όπως-όπως ξεγέλασε την πείνα του μωρού με λίγο ζάχαρη και νερό κι αποκοιμήθηκε. Την άλλη μέρα όμως το μωρό δεν έκλαιγε κι έμοιαζε χορτάτο. Τα ίδια γινόταν και την παράλλη και την επόμενη. Το μωρό ευτυχισμένο και στρουμπουλό, δεν έδειχνε να πεινάει καθόλου. Ο τσομπάνος δεν μπορούσε να εξηγήσει πώς γινόταν και το μωρό, χωρίς να βυζαίνει, δεν έκλαιγε κι ούτε αδυνάτιζε. Όμως η πραγ-

Γηδιώτισσα με μωρό

[Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου. Προσφορά της οικογένειας Κ. Μιπογιατζή]

ματικότητα ήταν ότι το μωρό βύζαινε και πολύ καλά μάλιστα. Η όμορφη νεράιδα αγαπούσε τα μωρό της και κάθε βράδυ, μετά τα μεσάνυχτα, έμπαινε κρυφά στο σπίτι κι ενώ ο άντρας της κοιμόταν, αυτή θήλαζε το παιδί με το παραπάνω.

Κάποιο βράδυ όμως, η νεράιδα άργησε φαίνεται νάρθει στην ώρα, που το μωρό της περίμενε να φάει, κι αυτό άρχισε να σιγοκλαίει. Ο βοσκός ξύπνησε από τα κλάματα του παιδιού, αλλά δεν σηκώθηκε από το κρεβάτι, γιατί εκείνη τη στιγμή ξεχώρισε μεσ' στο σκοτάδι τη νεράιδα γυναίκα του, που μπήκε στο σπίτι κι άρχισε να το θηλάζει γρήγορα. Μόνο τότε κατάλαβε ο βοσκός το τί γινόταν τόσο καιρό και αποφάσισε να δώσει οριστική λύση στα προβλήματά τους. Έτσι, το επόμενο βράδυ έβαλε ακριβώς δίπλα στο κρεβάτι του την κούνια του παιδιού και ξάπλωσε κάνο-

ντας τον κοιμισμένο. Τα μεσάνυχτα ήρθε πάλι η νεράϊδα γυναίκα του, κάθισε κοντά του και θήλαζε το μωρό, κοιτάζοντας ανήσυχη τον άντρα της, μήπως και ξυπνήσει. Όταν το μωρό χόρτασε κι άφησε το στήθος της, η νεράϊδα έβγαλε το μαντήλι της για να σκουπίσει το στόμα του παιδιού. Τότε ο άνδρας της, που παρακολουθούσε τη σκηνή με μισόκλειστα μάτια, πετάχτηκε, άρπαξε απ' τα χέρια της το μαγικό μαντήλι και το πέταξε στις φλόγες του τζακιού. Όσο καιγόταν το μαντήλι, η νεράϊδα κύτταζε αμίλητη τις φλόγες. Μετά, αφού ήδη επανήλθε στην ανθρωπίνη υπόστασή της, έβαλε ήσυχα το παιδί στην κούνια και ξάπλωσε κι αυτή να κοιμηθεί στο κρεβάτι, δίπλα στον άντρα της.

Την άλλη μέρα το πρωί όλα ήταν φυσιολογικά, όπως παλιά, σαν να μην είχε συμβεί τίποτα απολύτως. Ο τσομπάνος ήταν πιά ήσυχος ότι δεν θα ξαναέχανε την αγαπημένη του γυναίκα κι έτσι ... πέρασαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.-

Αλεξάνδρεια, 16-4-1990

(Το παραμύθι αυτό μου το διηγήθηκε, όταν ήμουν μικρό παιδί ακόμη, η μητέρα μου Μαρία σύζ. Δημ. Μοσχόπουλου, το γένος Αναγνώστη Λιάπη, όπως το άκουσε από τον παπού μου Γεώργιο Ακρ. Μοσχόπουλο. Η πρώτη καταγραφή του παραμυθιού στο αρχείο μου φέρει ημερομηνία 29-10-1970, ακολούθως το δημοσιοποίησα (στην παραπάνω δική μου ελεύθερη απόδοσή του) από το ΡΑΔΙΟ ΗΜΑΘΙΑ στις 28-11-1990 και δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ", αρ. φύλλων 1/6-6-1971 και 2/20-6-1991).

ΤΟΥΡΚΑΝΑΚΑΤΟΣ

Τη λέξη "τουρκανάκατος" την χρησιμοποιούν στο Ρουμλούκι, όταν θέλουν να μιλήσουν υποτιμητικά για κάποιον, που δεν αντιλαμβάνεται σωστά, που δεν έχει ευστροφία πνεύματος ή που συμπεριφέρεται σαν βλάκας. Από μικρός δεν μπορούσα να εξηγήσω τη σχέση, που μπορούσε να έχει το περιφρονητικό επίθετο "τουρκανάκατος" με τη βλακεία. Κατά την διάρκεια όμως της έρευνάς μου για την ιστορία και λαογραφία του Ρουμλουκιού, διαπίστωσα ότι η λέξη αυτή παράγεται από τις λέξεις "Τούρκος + ανάκατος = Τουρκανάκατος" και σημαίνει αυτόν που ανακατεύτηκε με τους Τούρκους και ειδικότερα εκείνον που έχει ανακατεμένο το αίμα του με τουρκικό. Πίστευαν δηλαδή οι Ρουμλουκιώτες στην πνευματική ανωτερότητα της ελληνικής καταγωγής και της ρουμλουκιώτικης ράτσας έναντι αυτής των Τούρκων κατακτητών, τους οποίους θεωρούσαν πνευματικά καθυστερημένους, οπότε δημιουργήθηκε η πεποίθηση, ότι, όποιο τέκνο γεννηθεί από σαρκική συνάφεια ελληνοτουρκική, θα ήταν και αυτό διανοητικά καθυστερημένο, δηλαδή θα ήταν "τουρκανάκατο". Με τέτοιους απαγορευτικούς άγραφους νόμους κατόρθωσαν οι πρόγονοί μας, να διατηρήσουν κατα τό δυνατόν αμόλυντη τη ράτσα τους από τουρκικές επιμειξίες.

Αυτή η αμυντική στάση των Ρουμλουκιωτών δημιουργήθηκε βέβαια λόγω της σκληρής πραγματικότητας της Τουρκοκρατίας, κατά την οποία δεν έλειπαν οι περιπτώσεις βιασμών Ελληνίδων από Τούρκους ή οι εξισλαμίσεις Ρουμλουκιωτών. Έτσι στα Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, μπορούμε να διαβάσουμε διάφορες αναφορές εξισλαμίσεων, όπως: "*Η εκ Παλατίσας Βεροίας Φραξία, θυγάτηρ Γιάννου ενώπιον του μεγάλου συμβουλίου, παρουσία του συζύγου της Μήτρου των συμβούλων και του μητροπολίτου, απασθεία τον ισλαμισμό ωνομάσθη Χατιτζέ*", "*Η εκ Γιδά δεκαοκταετής Ελληνίς Αναστασία, θυγάτηρ Πέτρου, ονομασθείσα αιτήσει της Φατιμέ*", "*Ο εκ Γιδά α-*

Κορίτσι του Γηδά

[Schultze Jena, Makedonien ..., 1927, πίν. VI κάτω. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ]

νήλικος Γεώργιος Νικολάου ονομασθείς Χασάν υπηρετών εν τη οικία του σφραγιδοφύλακος Ταλαάτι ακολουθού του Σελίμ Πασά", "Ο εκ Παλαιοχωρίου Βαρδαρίου Γεώργιος Αργυρίου κνομάσθη Αλή".

Η ρουμλουκιώτικη κοινωνία λοιπόν ήταν αυστηρή ακόμη και στα παιδιά τέτοιων προσμίξεων ή εξισλαμίσεων, τα οποία αντιμετώπιζε ως πνευματικά καθυστερημένα, δημιουργώντας συνθήκες αποξένωσής τους, προς αποφυγήν της αύξησης του αριθμού τέτοιων ενώσεων. Έτσι σφυρηλατήθηκε η μακροχρόνια αντίσταση των Ελληνίδων απέναντι στις βιαιοπραγίες των Τούρκων.

Εύγλωττο είναι και το ακόλουθο ρουμλουκιώτικο τραγούδι, το οποίο τραγούδησε σε πρόσφατο γλέντι ο Διονύσης Κυριαζόπουλος, όπως του το διέσωσε η καταγόμενη από το Μακροχώρι μητέρα του:

"Η Πα, μωρέ, η Παναγιώτα κίνησε, (δισ)

γιέ μ' να πάει στα γονικά της

στα παλιά τα εθίματά της. (δισ οι δύο τελευταίοι στίχοι)

Στο δρόμ' ωρέ, στο δρόμο που επήγαινε (δισ)

γιέ μ' στο δρόμο που πηγαίνει,

γιέ μ' στο δρόμο που διαβαίνει, (δισ οι δύο τελευταίοι στίχοι)

βρίσκει, μωρέ, βρίσκει τρεις Τουρκοαλβανούς (δισ)

γιέ μ' και οι τρεις 'σαν Αργενίτες,

γιέ μ' και οι τρεις 'σαν Τουρκαλβανίτες. (δισ οι δύο τελευταίοι στίχοι)

- Για δώ, μωρέ, για δώσε μας ένα φιλί, (δισ)

γιά φιλί, για μαύρα μάτια,

για σε κάνουμε κομμάτια. (δισ οι δύο τελευταίοι στίχοι)

- Καλλιό, μωρέ, καλιό το αίμα μου να ιδώ, (δισ)

γιέ μ' στη γή να κοκκινίσει,

παρά Τούρκος να με φιλήσει". (δισ οι δύο τελευταίοι στίχοι).

Το τραγούδι αυτό δείχνει πως οι Ρουμλουκιώτισες, προτιμούσαν να πεθάνουν, παρά να έχουν οποιαδήποτε επαφή με Τούρκο. Κάπως έτσι διατηρήθηκε η ελληνικότητα της περιοχής μας στα τετρακόσια ογδόντα περίπου χρόνια της τουρκοκρατίας.

Το κονάκι του γαιοκτήμονα στα Παλατίτσια

[A. Struck, *Makedonische Fahrten*, 1908, σελ. 45. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ]

Βέβαια εμείς σήμερα συνηθίζουμε να γιορτάζουμε την 25η Μαρτίου με αναμνήσεις κυρίως από την Επανάσταση των Πελοποννησίων και δυστυχώς δεν αφιερώνουμε τη μέρα αυτή και σε παράλληλο μνημόσυνο στους άγνωστους αφανείς προγόνους μας, οι οποίοι, μέσα από σκληρές καθημερινές συνθήκες αντίστασης, σαν τις προαναφερθείσες, κατόρθωσαν να διατηρήσουν την ελληνικότητα της περιοχής. Πιστεύω ότι αξίζει περισσότερο σεβασμός και στην τοπική μας ιστορία.-

Αλεξάνδρεια, 19-3-1994

(Εφημερίδα "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ" αρ. φύλλον 122/24-3-1994).

Λουλούδι από χρυσοκόντοσο

[Αγγ. Χατζημιχάλη, Ρουμλούκι, σελ. 92]

Ο παλιός ναός των Αγίων Αναργύρων
[Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου. Προσφορά της επιτροπής αναστήλωσης του ναού]

Ο ΠΑΛΙΟΣ ΝΑΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΝΗΣΙΟΥ

Ο ναός αυτός αναγέρθηκε στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο της περιοχής Νησιού, που περιλαμβάνει τον (ήδη ανασκαφέντα σε πολύ μικρό μέρος) παράκτιο - παραλίμνιο αρχαίο οικισμό των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων. Στα βυζαντινά χρόνια το Νησί συναντάται ως "ζευγηλατείο" (αγρόκτημα) "πρόνοια" του Αλεξίου Σουλτάνου Παλαιολόγου, εν συνεχεία δε του υιού του και της συζύγου του, μοναχής Ξένης, ενώ το 1966 ανακαλύφθηκε πλησίον του ναού βυζαντινό ανάγλυφο θωράκιο*. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας η εκκλησία αυτή εξελίχθηκε σε μοναστήρι, με μεγάλη κινητή και ακίνητη περιουσία, το οποίο με τα εισοδήματά του συντηρούσε σχολείο, που κάλυπτε τις εκπαιδευτικές ανάγκες όλης της γύρω περιοχής. Επίσης ενίσχυε οικονομικά τον Μακεδονικό Αγώνα εναντίον των Βουλγάρων, ενώ εκεί γίνονταν οι συσκέψεις των οπλαρχηγών του Βάλτου κι έβρισκαν κατάλυμμα τα περαστικά ανταρτικά σώματα. Για το λόγο αυτό, μοναστήρι και χωριό πυρπολήθηκαν το 1906 από τους κομιτατζήδες. Από τα κειμήλια του μοναστηριού φαίνεται, ότι υπήρχε μακροχρόνιος πνευματικός σύνδεσμος με την αυτοκρατορική μονή του Σινά. Γενικά το μοναστήρι υποστήριζε με όλους τους δυνατούς τρόπους κάθε θετική ενέργεια των υπόδουλων Ρωμιών του κάμπου. Ο σύνδεσμος των Ρουμλουκιωτών με το μοναστήρι φανερώνεται πανηγυρικά από την κοσμοσυρροή τη μέρα της γιορτής των Αγίων Αναργύρων, στον ομώνυμο παλαιό αλλά και στον νέο ναό.

Το χωριό Νησί κρατάει περήφανα την άγια κληρονομιά και αισθάνεται το χρέος να μην επιτρέψει στον πανδαμάτορα χρόνο να καταστρέψει αυτόν τον ναό, τούτο το ιερό και ιστορικό μνημείο, που ήδη κηρύχθηκε διατηρητέος, λόγω της αξιόλογης εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του.

---

* στηθαίο, παραπέτο

Όμως η στέγη του ναού έχει πάρει κλίση, από το βάρος των αιώνων, και συνεχώς φοβόμαστε, μήπως ο επόμενος χειμώνας είναι αυτός, κατά τον οποίο θα γίνουμε μάρτυρες της κατάρρευσής της. Εάν πέσει η στέγη, θα καταστραφούν, μεταξύ άλλων, τα ξυλόγλυπτα ταβάνια του ναού, καθώς και το εξάγωνο ξύλινο κουβούκλιο, στο ακριβές σημείο όπου βρέθηκαν τα ιερά λείψανα των Αγίων Αναργύρων, μέσα σε όστρακο θαλάσσιας χελώνας. Επίσης κινδυνεύουν να καταστραφούν, το ξυλόγλυπτο τέμπλο, οι ξύλινες κιονοστοιχίες, ο άμβωνας, κλπ.

Ξεκινάμε λοιπόν την προσπάθεια, ώστε κατά προτεραιότητα να μπορέσουμε να ανακατασκευάσουμε φέτος την στέγη του ναού. Αν γίνει η στέγη, και αποσοβηθεί πλέον ο κίνδυνος της καταστροφής του ναού, που υφίσταται σήμερα, μετά θα υπάρχει η δυνατότητα να συνεχιστούν οι υπόλοιπες αναστηλωτικές εργασίες, χωρίς ιδιαίτερη πίεση.

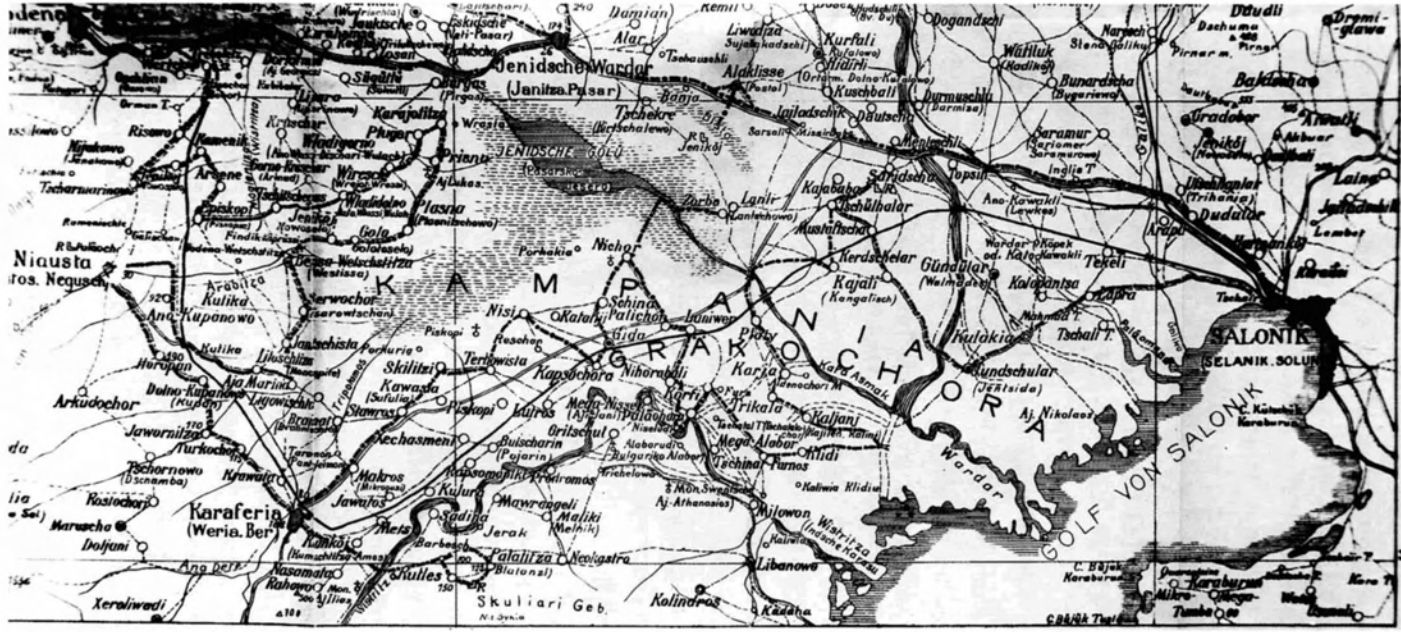
(Το κείμενο αυτό το συνέταξα με την βοήθεια του ιερέα Θ. Δαληγκάρου, του τότε Προέδρου Κοινότητας Στέφ. Καραγιάννη και του συνταξιούχου δάσκαλου Θ. Μπαμπίνα και ενσωματώθηκε σε έγγραφο της ερανικής επιτροπής αναστήλωσης του παλαιού Ιερού Ναού Αγίων Αναργύρων Νησίου, το οποίο απεστάλη το 1993 και 1994 στις αρμόδιες αρχές, σε βουλευτές και σε οικονομικούς παράγοντες, για την εξεύρεση χρημάτων, προκειμένου να αρχίσουν οι εργασίες ανακατασκευής της στέγης του διατηρητέου ναού).

Ο ΓΗΔΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΜΠΑΝΙΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ (1749-1795)

Πριν εισέλθω στο κυρίως θέμα της σύντομης εισήγησής μου, θεωρώ απαραίτητο να αναφερθώ συνοπτικά στο θέμα της ονομασίας και της απαρχής του οικισμού του Γιδά-Γηδά.

Στον Γηδά λοιπόν δεν ανακαλύφθηκαν, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, σημεία προϋπάρχοντος αρχαίου οικισμού. Ένα ρωμαϊκό μιλιάριο, που αποκαλύφθηκε σε τυχαία εκσκαφή τάφρου στα βορειοανατολικά του σημερινού οικισμού το 1965, σηματοδοτεί ότι από εδώ περνούσε ο ρωμαϊκός δρόμος, που ένωνε τη Βέροια με τη Θεσσαλονίκη. Ενδιαφέρον βέβαια παρουσιάζουν κάποιες τυχαίες αποκαλύψεις, κατά την διάρκεια εκσκαφών, δικτύου από πήλινες σωληνώσεις, που έχουν εντοπισθεί σε διάφορα σημεία του σημερινού οικισμού, χωρίς όμως να έχουν ερευνηθεί ειδικότερα ή να έχουν χρονολογηθεί.

Η ετυμολογία της λέξης Γιδάς-Γηδάς απασχόλησε ήδη αρκετούς ερευνητές της τοπικής ιστορίας, όπως και εμένα. Ο πρώτος που δημοσίευσε τις απόψεις του για την ετυμολογία της ονομασίας του τόπου μας, είναι ο ιστορικός του νομού μας Γ. Χιονίδης, ο οποίος θεωρεί ως ορθότερη την άποψη, ότι το τοπωνύμιο συνδέεται με την βυζαντινή οικογένεια των Γίδων, από την οποία γνωστοί είναι, κυρίως, ο Αλέξιος Γίδος, ο στρατηγός Ανδρόνικος Γίδος κι ο Γίδος Σπίνουλας. Δέχεται, δηλαδή, ότι η περιοχή ήταν αγρόκτημα (ζεγγηλατείο) της οικογένειας των Γίδων, οπότε πήρε το όνομά τους (Γίδος - Γιδάς). Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι στην περιοχή του Ρουμλουκιού βρίσκουμε αρκετά χωριά, που, επειδή υπήρξαν αγροκτήματα διαφόρων βυζαντινών οικογενειών, απέκτησαν το όνομα των τότε γαιοκτημόνων. Έτσι, για παράδειγμα, το αγρόκτημα του Καβάσιλα έγινε το χωριό Καβάσιλα, του Σκυλίτζη το Σκυλίτσι, του Μενλίχη η Μελί-

H Karpatania (Γραικοχώρα)

[A. Struck, Makedonische Fahrten, 1908. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ]

κη.

Δεν λείπουν βέβαια και οι λογοπλαστικές ή μυθοπλαστικές ερμηνείες για την λέξη Γηδάς, όπως αυτή που διατύπωσε παλαιότερα, ότι πιθανόν να προέρχεται από τις λέξη Γη + οδός, οπότε Γηδάς με -η-, ή εκείνη που δέχεται ότι προέρχεται από τις λέξεις Γή + είδα = Γηδάς. Τέλος αρκετοί συσχετίζουν την ονομασία του οικισμού με την οικίσσιτη γίδα.

Επίσης δεν υπάρχουν μαρτυρίες για την εδώ ύπαρξη οικισμού κατά τα Βυζαντινά χρόνια, αν και φαίνεται να είναι έντονη και αναλλοίωτη η βυζαντινή επίδραση στον εν γένει τρόπο ζωής στην γενικότερη περιοχή του Ρουμλουκιού.

Είναι αξιοσημείωτο ότι, σύμφωνα με την μέχρι τώρα δική μου ερασιτεχνική έρευνα, οι πρώτες γραπτές αναφορές για τον Γηδά προέρχονται από την εποχή του Επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου (1749-1795)¹ και εντεύθεν. Έτσι, σε κατάλογο 28 χωριών, που συνέταξε ο Β. Μυστακίδης από χειρόγραφα του Θεοφίλου, διαβάζουμε μεταξύ άλλων και "Γηδάς" με (-η) ήτα. Γι' αυτό λοιπόν είναι αξιόλογο το ότι με τη σημερινή ημερίδα θα ρίξουμε περισσότερο φώς σ' αυτήν την περίοδο της ιστορίας του οικισμού του Γηδά.

1. Ο Θεόφιλος καταγόταν από τα Ιωάννινα και η οικογένειά του έφερε το επώνυμο Παπαφίλης. Σπούδασε στα Ιωάννινα, αρχικά στην Γκιούμειο Σχολή του Μπαλάνου Βασιλόπουλου, αργότερα στην Μαρουτσαία Σχολή με τον Ευγένιο Βούλγαρη, καθώς και στη Σχολή του Μεθόδιου Ανθρακίτη. Ακολούθησε τον Ευγένιο Βούλγαρη στην Κοζάνη, όπου συμπλήρωσε το πρόγραμμά των σπουδών του, εξελιχθείς σε υποδιδάσκαλο. Κατά τη διάρκεια των σχολικών διακοπών του ησύχαζε στην ιερά Μονή Διονυσίου του Ολύμπου. Εκεί γνωρίστηκε με τον ευρυμαθέστατο Μελέτιο Κατακάλου, ο οποίος, ως φαίνεται, εξετίμησε τις ικανότητες του Θεοφίλου και έδωσε τις καλύτερες συστάσεις γι' αυτόν στους εκκλησιαστικούς κύκλους της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Όταν λοιπόν χήρεψε η έδρα της επισκοπής Καμπανίας εκλέχθηκε επίσκοπός της, το 1749, και ποίμανε την επαρχία αυτή ως τον θάνατό του, το 1795. Λόγω του αυξημένου κύρους του, όταν ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεράσιμος απουσίασε επί μακρόν στην Κωνσταντινούπολη, διόρισε τον Θεόφιλο ως επίτροπο της επισκοπής Θεσσαλονίκης.

Λόγω των ποιμαντικών του φροντίδων, ο Θεόφιλος αντιμετώπιζε με σύνεση νομικά θέματα του ποιμνίου του, όπως διαζύγια, κληρονομικές διαφορές, συμβιβαστική επίλυση διαφορών και ανέπτυξε, για την αντιμετώπιση παρόμοιων θεμάτων, ενδιαφέρουσες νομικές θέσεις, οι οποίες αποτελούν σημαντική πηγή της ιστορίας του ελληνικού Δικαίου.

Το συγγραφικό του έργο αποτελείται από την πληθώρα επιστολών που έγραψε και από τα συγγράμματά του "Ταμείο Ορθοδοξίας", "Νομικόν", "Περί Ζέοντος", ενώ διαφωτιστικότερα είναι και το Αρχείο της Επισκοπής Καμπανίας. Βλ. Γ. Στογιόγλου, Ιστορία Επισκόπων Μακεδονίας, Θεόφιλος Παπαφίλης Επίσκοπος Καμπανίας 1749-1795, Θεσσαλονίκη 1992.

Εφημερίδες: "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ", αρ. φύλλον 126/6-5-1994, "ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ", αρ. φύλλον 512/10-5-1994, Περιοδικό "ΝΛΑΟΥΣΤΑ" τεύχος 70/1995, σελ. 24.

Έτσι από τα χρόνια του Θεοφίλου υπάρχει η πληροφορία για μία μεγάλη και καταστρεπτική πλημμύρα του ποταμού Αλιάκμονα. Έγραφε λοιπόν ο Θεόφιλος σε μία επιστολή του τα εξής: "*...Ο γάρ Αλιάκμων ποταμός, γιγαντιαίον ποιήσας το σκίρτημα ερρύματα πολλά κατά τους τάφρους απετέλεσε και υπέρ τα δέκα χωρία κατέπνιξε δια της πλήμμυης αυτού, ου μόνον τα σπαρτά απολεσθέντα φαίνονται αλλά και εκκλησίας κατέχωσεν, ημείς δε οι πρώην ηπειρώται, γεγονάμεν νησιώται του Καφοχωρίου απερριμένον και τεσσάρων χωρίων ως εν νήσω κειμένων, των οδοιποριών πανταχόθεν κεκλεισμένων, σκάφοι δε ποταμηγοί εν πολλοίς μέρεσι δια την ανάγκην ταίς χρείαις υπηρετών ...*".

Αυτή η φυσική καταστροφή θέτει αμέσως το θέμα των συχνών μετακινήσεων της θέσεως του οικισμού του Γηδά, αφού υπάρχουν διάφορα σημεία που υποδεικνύονται σαν προηγούμενες θέσεις του. Το τοπωνύμιο "Παλιόχωρα", στα νοτιο-ανατολικά του σημερινού οικισμού, σε συνδυασμό και με την εκεί ύπαρξη του εξωκλησίου του Αγίου Γεωργίου μας υποδεικνύει μία προηγούμενη θέση του Γηδά. Από κεί αναγκάστηκε να μετακινηθεί το χωριό, επειδή το "έπνιγε" ο ποταμός Αλιάκμονας, του οποίου η κοίτη βρισκόταν ακριβώς νότια της σιδηροδρομικής γραμμής Βεροίας - Θεσσαλονίκης².

Το χωριό μετακινήθηκε πάλι και ξαναχτίστηκε στην τοποθεσία, όπου σήμερα βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου και το νεκροταφείο της πόλης. Σχετικά μ' αυτή τη θέση του χωριού έχουμε περισσότερα στοιχεία, που μας επιτρέπουν να δώσουμε και μερικές χρονολογίες. Θεωρώντας βέβαιο, πως από τις πρώτες φροντίδες των Γηδιωτών, μετά την κατασκευή των σπιτιών τους, ήταν να χτίσουν μια καινούργια εκκλησία για το νέο χωριό τους, πιστεύω πως η χρονολόγηση της κτίσης της παλιάς εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου, μας δίνει, κατά προσέγγιση, και τη χρονολογία της μετακίνησης του Γηδά σ' εκείνη την θέση.

Από την παλιά εκκλησία λοιπόν του Αγ. Αθανασίου βρήκα έναν κιονίσκο, ο οποίος έφερε χαραγμένη τη χρονολογία 1778. Ακόμη, κατά τη μαρτυρία του Γρ. Α. Μοσχόπουλου, στο ιερό μανδήλιο εκείνης της εκκλησίας ήταν κεντημένη η χρονολογία 1777, ενώ η χρονολογία 1778 ήταν χαραγμένη και στην καμάρα της πόρτας της. Αναφέρω ακόμη, πως στον περίβολο του νεκροταφείου του Αγ. Αθανασίου, βρήκα και φωτογράφισα πέντε-έξι παλιούς πέτρινους σταυρούς, οι οποίοι φέρουν χρονολογίες, όπως 1796, 1801, 1849. Τέτοιοι σταυροί υπήρχαν πολλοί, αλλά δυστυχώς, α-

2. Ι. Μοσχόπουλου, Ο οικισμός του Γηδά, Ρουμλουκιώτικα σημειώματα 1980-1988, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 33.

Πέτρινοι σταυροί του Γηδά, που φέρουν τις χρονολογίες 1796 και 1801
[Φωτογράφηση Ι. Μοσχόπουλου, 1976. Φωτ. αρχείο ιδίου]

Ο σημερινός ναός της Παναγίας στην Αλεξάνδρεια
[Φωτογράφηση Γ. Καρατσιβιδή, 1996. Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου]

πό εγκληματική άγνοια, κάποιιοι τους χρησιμοποίησαν, όπως έμαθα πριν λίγα χρόνια, σαν μπάζωμα για την τιμεντόστρωση του διαδρόμου των νεκροταφείων.

Πάντως το χωριό εκείνο, ενόσο βρισκόταν στην περιοχή ανάμεσα στον Άγιο Αθανάσιο και τα σημερινά Αμπελοτόπια, διατηρούσε σχολείο με εντόπιο δάσκαλο, όπως μας πληροφορεί μία άλλη αχρονολόγητη επιστολή του Θεοφίλου, όπου μπορούμε να διαβάσουμε ότι κάποιος παπα-Αναστάσιος ζητούσε από τον Θεόφιλο να διορισθεί δάσκαλος σε ένα από τα μεγάλα χωριά της επισκοπής Καμπανίας. Ιδιαίτερη όμως προτίμηση δήλωνε για τον Γηδά, προφανώς επειδή ήταν το μεγαλύτερο χωριό, όμως η αίτησή του δεν ικανοποιήθηκε, διότι, όπως μας πληροφορεί η επιστολή "Εις τον Γηδάν έχουσί τινα εντόπιον παιδαγωγούντα τους παίδας..."

Μεγάλου ενδιαφέροντος είναι η πληροφορία, που προέρχεται από έναν τουρκικό πίνακα των χωριών, που ανήκαν στο βακούφι του Γαζή Εβρενός, ο οποίος προέρχεται από καταγραφή του 1771, συμπληρωμένη από άλλες προγενέστερες. Εκεί βλέπουμε το τσιφλίκι του Γηδά να καταγράφεται ως GIDAHOR κι οτι έπρεπε να πληρώνει φόρο 1900 άσπρα, ποσό που είναι το μεγαλύτερο από τα εκεί απαριθμούμενα υπόλοιπα χωριά του Ρουμλουκιού, γεγονός που σημαίνει ότι είχε πολλούς κατοίκους. Το συγκλονιστικότερο όμως είναι, πως στην αμέσως επόμενη σειρά υπάρχει η καταγραφή "Μοναχοί GIDAHOR", τσιφλίκι, 840 άσπρα", που μας δίνει την άγνωστη μέχρι τότε πληροφορία, ότι στον Γηδά υπήρχε μοναστήρι. Αμέσως συνδύασα την πληροφορία αυτή με το ότι στον περίβολο της εκκλησίας της Παναγίας μνημονεύεται ένας χώρος ως "κελλιό". Όταν ρώτησα ειδικότερα μερικούς παλιούς ντόπιους, μού είπαν πως τα "κελλιό" ήταν κάτι "μακρόστενα κτίρια" προς τον ανατολικό περίβολο του χώρου της εκκλησίας, κατάλοιπο προφανώς των κελλιών των μοναχών, που υπήρχαν σε μοναστήρι στον Γηδά. Δυστυχώς, η λαϊκή μνήμη δεν μας δίνει καμιά μαρτυρία για την εδώ ύπαρξη μοναστηριού, απλώς θυμούνται τα "κελλιό", χωρίς να ξέρουν, γιατί τα έλεγαν έτσι. Με βάση τα παραπάνω πρέπει να θεωρήσουμε πως το 1771 τουλάχιστον, ενώ το χωριό βρισκόταν στην τοποθεσία κοντά στον Άγιο Αθανάσιο, στον χώρο της σημερινής εκκλησίας της Παναγίας υπήρχε ομώνυμο προφανώς μοναστήρι.

Αυτά έγραφα το 1984. Με πολλή χαρά όμως, είδα στο βιβλίο του καθηγητή κ. Γ. Στογιόγλου, Ιστορία Επισκόπων Μακεδονίας κλπ, να γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην πληροφορία αυτή. Έτσι ο κ. καθηγητής, ξεκινώντας από την αξιόλογη παρατήρηση ότι στον πίνακα αυτόν δεν αναφέρεται η

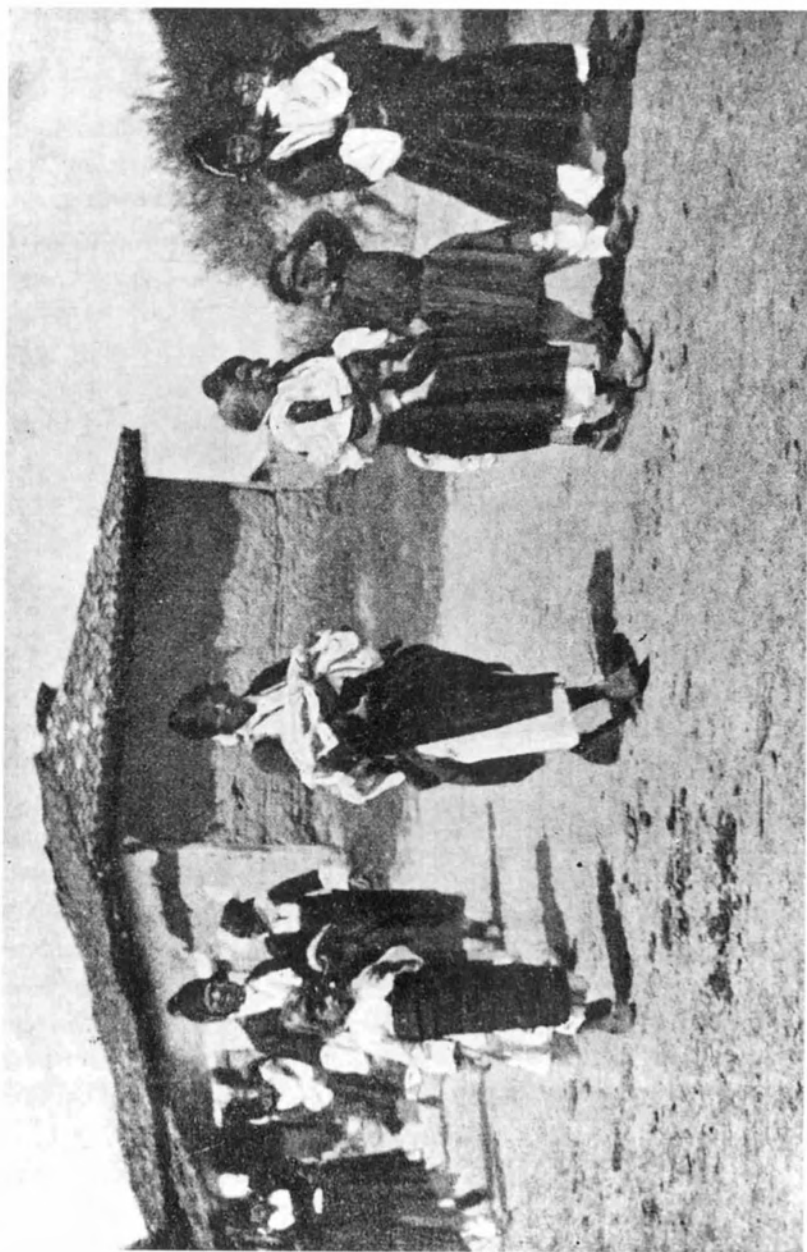
Η οικογένεια Τσιβή από το Γηρά
[Schultze Jena, Makedonien ..., 1927, πίν. ΧΙΛΙ κάτω. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ].

Καψόχωρα, άν και γίνεται λόγος για το μοναστήρι του Γηδά, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το μοναστήρι αυτό, που ήταν μερικά χιλιόμετρα έξω από τον Γηδά, δέσποζε του χώρου, αφού και η γύρω περιοχή του ήταν μοναστηριακή. Όταν κάποτε πυρπολήθηκε το μοναστήρι και το δάσος που το περιέβαλε, η περιοχή έλαβε την ονομασία "Καψόχωρα". Αργότερα, συνεχίζει ο κ. Στογιόγλου, ο επίσκοπος Καμπανίας, στον οποίο υπαγόταν η περιοχή, ανοικοδόμησε το μοναστήρι. Δίπλα από αυτό είχαν εγκατασταθεί οι εργάτες των χωραφιών του μοναστηριού, οι οποίοι δημιούργησαν τσιφλίκι με την επωνυμία Καψόχωρα, που προήλθε από την επωνυμία του τόπου. Το πότε ιδρύθηκε το μοναστήρι, δεν το γνωρίζουμε. Είναι όμως πολύ πιθανό να έχει τις ρίζες του στην εποχή που ιδρύθηκε η επισκοπή, οπότε η εγγραφή που αφορά το μοναστήρι είναι πολύ προγενέστερη του 1771.

Το ενδιαφέρον για την τοπική ιστορία του Γηδά είναι, αν – με βάση την μοναδική μέχρι σήμερα θέση μοναστηριού, που υποδεικνύει το προαναφερθέν τοπωνύμιο "κελλιά", πίσω από την εκκλησία της Κοιμήσεως Θεοτόκου στην Αλεξάνδρεια – μπορεί να εντοπισθεί εδώ πλέον η αρχική θέση αυτού του μοναστηριού του Γηδαχωριού και της "Καψόχωρας". Αυτό πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο παραπέρα έρευνας.

Ο επίσκοπος Θεόφιλος, ενώ ως έδρα της επισκοπής του είχε την Κουλακιά, όπου ήταν οι διοικητικές αρχές της κοινότητας, είχε ιδιαίτερους δεσμούς με τα χωριά της περιοχής Ρουμλουκιού, όπου συνήθιζε συχνά να διαμένει. Είχε γραμματέα του τον καταγόμενο από την Ρέσαινη Γεώργιο Σκαρλάτο. Το "Καυσοχώριον" ήταν για τον Θεόφιλο τόπος αναψυχής, πνευματικής περισυλλογής, αλλά και καταφύγιο. Εκεί ήταν το κονάκι του επισκόπου, όπου καλούσε τους φίλους του για να συννευθιμίσουν. Ο χώρος τον ελκυε ιδιαίτερα, διότι στο Γηδαχώρι υπήρχε παλαιότερα μοναστήρι με 34 μοναχούς. Κατάλοιπό του πρέπει να ήταν το ησυχαστήριο που λειτουργούσε στο Καψοχώρι, του οποίου προϊστάμενος ήταν ο ιερομόναχος παπα - Ανανίας.

Ο Θεόφιλος ήταν φίλος των γραμμάτων και της μαθήσεως, οπότε ενδιαφέρθηκε έντονα, αφ' ενός για την λειτουργία σχολείων στα χωριά της περιοχής μας από τοπικούς ιερείς, αφ' ετέρου για τις σπουδές των πνευματικών του τέκνων σε σχολεία ανώτερης μόρφωσης της Νάουσας, Βέροιας, Θεσσαλονίκης. Τότε η Καψόχωρα, το θέρετρο του επισκόπου, είχε μετατραπεί σε πνευματικό κέντρο, όπου οι νέοι της περιοχής, που διψούσαν για μάθηση, οργανωμένοι σε αδελφότητα, φοιτούσαν με δάσκαλο τον πνευματικό παπα-Ανανία και εκεί προετοιμάζονταν τα νέα στελέχη της ε-

Γυναίκες στο Γηδιά

[Α. Struck, Makedonische Fahrten, 1908, σελ. 98. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΛΟΣΣ]

πισκοπής, δηλαδή οι ιερείς - δάσκαλοι. Στην Καψόχωρα επίσης λειτουργούσε και βιβλιοθήκη του Θεοφίλου.

Σημαντικότερο γεγονός για τον Γηδά της εποχής του Θεοφίλου αποτελέσε η εδώ επίσκεψη του Κοσμά του Αιτωλού, που, σύμφωνα με όλες τις πηγές, πρέπει να έγινε το καλοκαίρι του 1775³.

Με βάση όλα τα προαναφερθέντα μπορούμε εύκολα να συνοψίσουμε, ότι στα χρόνια του λογίου Επισκόπου Θεοφίλου, ο ευρισκόμενος στην περί τον Άγιο Αθανάσιο θέση Γηδάς ήταν το πολυανθρωπότερο των γειτονικών χωριών, ενώ, λόγω της γειτνιασεώς του με την ιερατική σχολή της Καψόχωρας και το κονάκι του Επισκόπου Θεοφίλου, είχε άμεση πρόσβαση στις πνευματικές ενασχολήσεις, στις οποίες επιδίδονταν τα πνευματικά τέκνα του Θεοφίλου. Αυτό πρέπει επιτέλους να το γνωρίσουμε κι εμείς, ώστε να αναλογισθούμε τις ευθύνες μας έναντι εκείνων των αγνώστων προπαπύδων μας, που είχαν καταφέρει στα χρόνια της Τουρκοκρατίας με την καταλυτική καθηγεσία του φιλομαθέστατου και σώφρονου Θεοφίλου, να κάνουν αυτόν τόν τόπο αξιόλογο πνευματικό κέντρο.-

(Ανακοίνωση στην επιστημονική ημερίδα που έγινε στο Επισκοπείο Ι.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Αλεξανδρείας από την Ιερά Μητρόπολη Βεροίας - Καμπανίας και Ναούσης, τον Δήμο Αλεξάνδρειας και την Εταιρία Ρουμλουκιώτικων Μελετών, στις 14-5-1994.

Εφημερίδα "ΤΑ ΝΕΑ ΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ", αρ. φύλλων 514/24-5-1994 και 515/31-5-1994.

Ανακοίνωση στην επιστημονική ημερίδα που έγινε στο Πνευματικό Κέντρο Ι.Ν. Κοιμήσεως Χαλάστρας από την Ιερά Μητρόπολη Βεροίας - Καμπανίας και Ναούσης και τον Δήμο Χαλάστρας, στις 18-6-1995).

---

3. Ι. Μοσχόπουλου, Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779) το πέραςμά του από τον Γηδά, Ρουμλουκιώτικα Σημειώματα, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 27, 28.

Η σκαφωτή εικόνα του Αγίου Αθανασίου

[Φωτογράφηση Γ. Καρατσιβιδή, 1996. Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου]

Η ΠΑΛΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Στον χώρο των σημερινών νεκροταφείων της Αλεξάνδρειας, κι ακριβώς στο ίδιο σημείο, όπου βλέπουμε τον σημερινό ναό του Αγίου Αθανασίου, υπήρχε, μέχρι πριν 30 χρόνια περίπου, μιá παλιά εκκλησία, που ήταν χτισμένη από τον 18ο αιώνα. Για κείνη την εκκλησία ο μπαρμπα-Γρηγόρης Αντ. Μοσχόπουλος μου αφηγήθηκε την παρακάτω περιγραφή της:

Ήταν χτισμένη με άψητα πλιθιά. Είχε μήκος 25 μέτρα, φάρδος 8 μέτρα και ύψος 4 μέτρα περίπου. Η θεμελίωσή της είχε γίνει με δρύινα κούτσουρα, γιατί στην περιοχή δεν υπήρχαν πέτρες. Το δάπεδό της ήταν χωμάτινο κι ήταν πιο χαμηλό απ' την έξω επιφάνεια του εδάφους. Στους τοίχους είχε ξύλινους αρμούς (ζωνάρια), ενώ τη σκεπή στήριζαν δοκοί ξύλινοι (αγριντιές), στους οποίους υψώνονταν τα ξύλινα στηρίγματα (παπάδες) της σκεπής. Για τη στήριξη της σκεπής βοηθούσαν δύο κορμοί δένδρων που, σαν κολώνες, ορθώνονταν στο κέντρο της εκκλησίας κι από ένας σε κάθε σειρά στασιδιών.

Μπαίνοντας κανείς από την δυτική - τη "γυναικεία" πόρτα της εκκλησίας, γιατί από κεί έμπαιναν παλιά μόνο οι γυναίκες- οδηγούνταν στον γυναικωνίτη, που ήταν τμήμα ξέχωρο από τον υπόλοιπο ναό, απ' τον οποίο φραζόταν με καφασωτό χώρισμα. Στη μέση αυτού του χωρίσματος υπήρχε πόρτα, ενώ στους τοίχους, δεξιά κι αριστερά, από ένα μικρό παράθυρο. Ο αφηγητής θυμάται ότι το κατώφλι της "γυναικείας" πόρτας ήταν από γκρι πέτρα, ενώ στη νοτιοδυτική γωνία του γυναικωνίτη θυμάται ότι υπήρχαν 3-4 κομμάτια "μάρμαρα", που έφεραν χρονολογίες "1111", αλλά το σωστό των χρονολογιών αυτών είναι το 1777. Πάνω από τη "γυναικεία" πόρτα της εκκλησίας θυμάται ακόμη την ύπαρξη μιáς εικόνας (τοιχογραφίας;) του Αγίου Αθανασίου, που απ' τα χρόνια είχε αρχίσει να καταστρέφεται. Την

Ξαναξωγράφησε το 1917 ο Ρώσος στρατιωτικός Μιχαήλ Ποπόφ, ο οποίος στα χρόνια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου βρισκόταν στον Γηδά ως αιχμάλωτος - λόγω της Οκτωβριανής Επανάστασης - των συμμαχικών Αγγλο-γαλλικών στρατευμάτων της Αντάντ.

Η πόρτα των ανδρών ήταν απ' την νότια πλευρά της εκκλησίας και στην καμάρα της ήταν σκαλισμένη η χρονολογία 1778. Στον κυρίως χώρο της εκκλησίας υπήρχαν οι δύο σειρές στασιδία, οι δύο κολώνες-κορμοί και άλλα δύο μικρά παράθυρα, από ένα σε κάθε τοίχο. Στο δυτικό άκρο των στασιδιών της βόρειας πλευράς υπήρχε η εικόνα του Αγίου Αθανασίου. Στο ανατολικό μέρος της εκκλησίας υπήρχε φυσικά το ιερό, που χωριζόταν με απλό ξύλινο τέμπλο. Στο άγιο μανδήλιο, που υπήρχε στην ωραία πύλη του τέμπλου, ήταν κεντημένη η χρονολογία 1777.

Στο εσωτερικό της εκκλησίας υπήρχαν επίσης και δύο πέτρινα μανουάλια που αποτελούνταν το καθένα από ένα μαρμάρινο κολωνάκι πάνω στο οποίο στηριζόταν η σιδερένια στεφάνη με τις αιχμηρές προεξοχές, όπου κάρφωναν τα κεριά. Το ένα απ' αυτά τα κολωνάκια φέρει χαραγμένη την χρονολογία 1778. Τούτα, μαζί με κάποιες βάσεις στηριξεώς τους, σπασμένα όπως ήταν, όταν τα εντόπισα και τα φωτογράφισα¹, μετά από υπόδειξη μου στην τότε εκκλησιαστική επιτροπή, μεταφέρθηκαν το 1980 στο εσωτερικό του ναού για φύλαξη, γιατί αποτελούν την αρχαιότερη, μοναδική και αδιάψευστη μαρτυρία για την ύπαρξη του οικισμού του Γηδά, τουλάχιστον το 1778.

Τοιχογραφίες δεν υπήρχαν στην εκκλησία, υπήρχαν όμως παμπάλαιες εικόνες. Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η σκαφωτή εικόνα του Αγίου Αθανασίου, που ήταν ζωγραφισμένη στο κοίλωμα τμήματος κορμού δένδρου, που ήταν πελεκημένο σαν σκάφη, η οποία υπάρχει και σήμερα στον νέο ναό. Για την εικόνα αυτή μάλιστα ο αφηγητής είχε ακούσει από τον πατέρα του Παπαντώνη, ότι έφθασε στον χώρο της εκκλησίας παρασυρμένη από το νερό μιάς μεγάλης πλημμύρας και πως είδαν την εικόνα να πλέει στα νερά που έρρεαν απ' τη μεριά του Βάλτου προς τα δώ, χωρίς να ξέρουν από πού προερχόταν. Ακόμη έλεγαν πως, όταν το 1843 χτίστηκε η εκκλησία της Παναγίας στο σημερινό της χώρο, αυτή η εικόνα του Αγίου Αθανασίου μεταφέρθηκε (άγνωστο για ποιο λόγο) μέσα στην εκκλησία της Παναγίας. Τότε οι τσομπάνηδες έρχονταν κι έλεγαν στην εκκλησιαστική επιτροπή, ότι τις νύχτες έβλεπαν ένα φώς που έφευγε απ' την εκκλησία

1. Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος, Ρουμλουκιώτικα σημειώματα 1980-1988, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 36.

της Παναγίας και πήγαινε στην εκκλησία του Αγίου Αθανασίου. Αυτό το ερμήνευσαν σαν σημάδι, ότι η σκαφωτή εικόνα του Αγίου Αθανασίου ήθελε να πάει πίσω στην παλιά εκκλησία, που έφερε το όνομά του. Έτσι δημιουργήθηκαν πολλά παράπονα απ' τους κατοίκους, οπότε τελικά μεταφέρθηκε η σκαφωτή εικόνα πίσω στην εκκλησία του Αγίου Αθανασίου και από τότε οι τσομπάνηδες σταμάτησαν να βλέπουν το φώς εκείνο. Όσο για τις υπόλοιπες εικόνες, μερικές βέβαια υπάρχουν ακόμη, αλλά πολλοί από τους ντόπιους αναρωτιούνται για την τύχη πολλών από αυτές, που δεν τις βλέπουν πιά. Προσωπικά γνωρίζω πως ένας μεγάλος αριθμός παλαιών εικόνων είναι συγκεντρωμένος στον γυναικωνίτη της εκκλησίας της Παναγίας, χωρίς όμως να γνωρίζω αν μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται και οι παλιές εικόνες από τον Αη-Θανάση.

Καμπαναριό δεν είχε η εκκλησία, αλλά, στον χώρο πίσω απ' το ιερό, υπήρχε κρεμασμένο σε δύο στύλους ένα σήμαντρο. Γύρω απ' την εκκλησία ο χώρος ήταν γεμάτος από πανύψηλα δέντρα, τα φτελιάδια, που με την πάροδο του χρόνου χάθηκαν κι αυτά. Στον περίβολο της εκκλησίας υπήρχαν και τα "νημόρια" (μνημόρια - μνήματα = τάφοι). Ο χώρος τους ήταν γεμάτος χόρτα κι ανάμεσά τους ήταν διάσπαρτοι καμιά πενηνταριά πέτρινοι σταυροί. Ελάχιστοι απ' τους σταυρούς αυτούς σώζονται μέχρι σήμερα και φέρουν ονόματα νεκρών και χρονολογίες όπως 1796, 1801, 1849, ενώ οι περισσότεροι χάθηκαν ή δυστυχώς χρησιμοποιήθηκαν σαν μπάζα κατά την κατασκευή των τσιμεντοδιάδρομων του νεκροταφείου.

Ακόμη πρέπει να σημειώσω, ότι, πριν χτιστεί η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, ο οικισμός του Γηδά ήταν χτισμένος γύρω από το εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου, ανατολικά της σημερινής Αλεξάνδρειας, δίπλα στη σημερινή σιδηροδρομική γραμμή. Στη συνέχεια το χωριό μετακινήθηκε στη θέση νότια των σημερινών νεκροταφείων του Αγίου Αθανασίου, βόρεια του Αμπελότοπου περιίτου. Η εκκλησία, την οποία περιγράψω, προφανώς χτίστηκε σε χρόνους ύστερους της εκεί μετεγκατάστασης του οικισμού, όπως θα εξηγήσω παρακάτω. Στη συνέχεια το χωριό έφυγε από την θέση του Αγίου Αθανασίου και μετακινήθηκε στη θέση που βρίσκεται η σημερινή Αλεξάνδρεια². Πάντως ανάμεσα σ' αυτήν την εκκλησία και τη σημερινή θέση του Α' Γυμνασίου Αλεξάνδρειας υπήρχε "καλντερίμι", δηλαδή πέτρινος δρόμος, που προφανώς συνέδεε την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου με τον οικισμό του Γηδά, όταν αυτός μετακινήθηκε στη θέση όπου βρίσκεται σήμερα.

2. Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος, ό.π. σελ. 33 επ.

Το σημαντικότερο όμως γεγονός, που συνδέει η μνήμη των Γηδιωτών μ' αυτή την εκκλησία, είναι η επίσκεψη του νεο-απόστολου ή Αγίου Κοσμά του Αιτωλού. Διηγούνται λοιπόν, πως στην εκκλησία αυτή ή στον χώρο της πέρασε, λειτούργησε και δίδαξε ο Άγιος Κοσμάς. Όπως έχω ήδη γράψει³ το πέραςμα του Κοσμά του Αιτωλού απ' τον Γηδά χρονολογείται στα 1775 ή στις αρχές 1776. Αν αυτές τις χρονολογίες τις συνδέσουμε, απ' ενός με τις υστερότερες χρονολογίες 1777 και 1778, που χαραχτήκαν στην εκκλησία και απ' ετέρου με την ιδιαίτερη προσπάθεια, που κατέβαλλε ο Κοσμάς να παρακινεί τους σκλαβωμένους τότε Έλληνες να χτίζουν εκκλησίες και σχολεία, πρέπει να δεχθούμε, πως το χτίσιμο της παλιάς εκκλησίας του Αγ. Αθανασίου πιθανόν να ήταν καρπός του κηρύγματος του φλογερού εκείνου ιεροκήρυκα και πατριώτη.

Πιστεύω δηλαδή, πως η εκκλησία εκείνη δεν υπήρχε, όταν πέρασε από δώ το καλοκαίρι του 1775⁴ ο Κοσμάς ο Αιτωλός. Μάλιστα, αν συσχετίσουμε και την αφήγηση για την εμφάνιση της εικόνας του Αγίου Αθανασίου με τη πλημμύρα, μπορούμε να δεχθούμε, πως κατά την μεγάλη πλημμύρα, που περιγράφει ο επίσκοπος Καμπανίας Θεόφιλος, η οποία κατέπνιξε το Ρουμλούκι στα μέσα περίπου του 18ου αιώνα⁵, έφτασε η εικόνα παρασυρμένη απ' τα νερά, κι εκεί μάλλον έγινε αρχικά κάποιο απλό προσκνητάρι για να τιμηθεί ο Άγιος. Έτσι ο Κοσμάς ο Αιτωλός, το 1775, προφανώς μπροστά σε κείνο το προσκνητάρι στάθηκε, δίδαξε και λειτούργησε, ενώ παράλληλα παρακίνησε το συγκεντρωμένο πλήθος των κατοίκων της περιοχής να χτίσουν ναό προς τιμή του Αγίου Αθανασίου, εντολή την οποία οι Γηδιώτες εκτέλεσαν στα επόμενα δύο χρόνια περίπου (1777).

Η καταστροφή αυτής της εκκλησίας, προκειμένου να κτισθεί η σημερινή εκκλησία που την αντικατέστησε, ήταν, κατά την άποψή μου, αθεράπευτο ατύχημα για την ιστορία της πόλης μας, γιατί καταστράφηκε έτσι το πιο παλιό κτίσμα της. Γι' αυτό ελάχιστη υποχρέωση των σημερινών αρμόδιων παραμένει να διαφυλάξουν με επιμέλεια όσα κινητά απομεινάρια διασώθηκαν από κείνον τον ναό, προκειμένου να κοσμήσουν μελλοντικά

3. Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος, ό.π. σελ. 27 επ

4. Απ. Ε. Βακαλόπουλος, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τομ. Δ', Θεσ/κη 1973, σελ. 432, όπου γράφει "...Ο Κοσμάς φεύγοντας από το Άγιο Όρος περνά από την Θεσσαλονίκη και προχωρώντας πάντοτε προς Δυσμάς φθάνει στη Βέροια το καλοκαίρι του 1775. Από "ενθύμιση" μαθαίνουμε ότι τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου κήρυξε εκεί, καθώς και στα γύρω χωριά...". Βλ. και Γ. Χ. Χιονίδης, Σύνομη Ιστορία του Χριστιανισμού στην περιοχή της Βέροιας, Βέροια 1961., σελ. 43.

5. Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος, ό.π. σελ. 32.

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός

[Εφημερίδα "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ"/7 ημέρες/6-3-94, σελ. 11]

κάποιο ιστορικό μουσείο της πόλης μας. Δεν θα παραλείψω βέβαια να επαναλάβω την προηγούμενη, από 20-2-1984, έκκλησή μου να αναρτηθεί επιτέλους στον αυλόγυρο του Αγίου Αθανασίου κάποια πινακίδα ή καλύτερα μιά μαρμάρινη επιγραφή, που να μνημονεύει την επίσκεψη του Κοσμά του Αιτωλού στον τόπο μας.-

Αλεξάνδρεια, 25-2-1985/22-8-1991

(Εφημερίδα "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ" αρ. φύλλον 6/29-8-1991 και 8/19-9-1991).

Κέντημα σαγιά

[Αγγ. Χατζημιχάλη, Ρουμλούκι, σελ. 100]

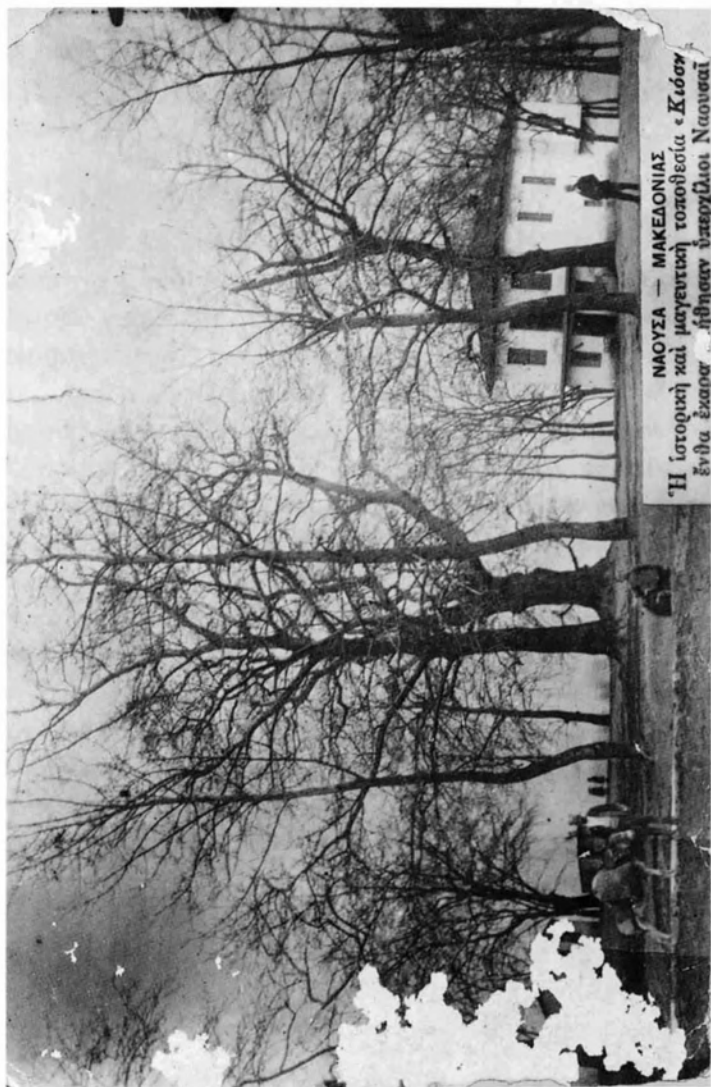
Ο ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΟΣ ΘΡΗΝΟΣ (ΤΡΑΓΟΥΔΙ) ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΑΛΑΣΜΟ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

Κατά τη διάρκεια της πολύχρονης έρευνας που διεξάγω για την ιστορία και λαογραφία του Ρουμλουκιού, είχα πολλές φορές την ευκαιρία να διαπιστώσω ότι οι Ρουμλουκιώτες αισθάνονται ότι έχουν ιδιαίτερους δεσμούς αγάπης και εκτίμησης για τους Ναουσαίους. Είναι δε χαρακτηριστικό αυτό που λένε ότι, σε σχέση με τους "Βερωιωτάδες", αγαπούν περισσότερο τους Ναουσαίους, προς τους οποίους νοιώθουν σαν συγγενείς τους. Μοιάζει πολύ το γλωσσικό τους ιδίωμα, μοιάζουν τα παραδοσιακά τους μουσικά όργανα και αρέσκονται να χορεύουν Ναουσαϊκούς χορούς. Τα Ρουμλουκιώτικα ρουγκάτσια τόχαν μεγάλη τιμή, να πάνε να χορέψουν στη Νάουσα, διότι γνώριζαν πως, επειδή οι Ναουσαίοι είναι μερακλήδες στο χορό, θα εκτιμούσαν τον χορό τους και θα τους αντάμιβαν με απλόχερες προσφορές. Πράγματι τα ρουγκάτσια μάζευαν σημαντικά χρηματικά ποσά από τη Νάουσα.

Πρόσφατα όμως ειλικρινά συγκλονίστηκα, όταν ανακάλυψα ένα παραδοσιακό Γηδιώτικο τραγούδι, που αναφέρεται στον χαλασμό της Νιάουστας, το 1822¹. Το τραγούδι αυτό αποκαλύπτει, ότι οι Ρουμλουκιώτες είχαν προφανώς συνδέσει την επιτυχία της επανάστασης της Νάουσας με την ελπίδα και της δικής τους απελευθέρωσης, γι' αυτό και θρήνησαν ιδιαίτερα για την καταστροφή του κινήματος. Το τραγούδι αυτό το κατέγραφα τον Ιανουάριο 1994 από τον Ανδρέα Κυρόπουλο του Δημητρίου (τον οποίο ευχαριστώ για την πολύτιμη βοήθεια, που προσφέρει στη διάσωση και καταγραφή της τοπικής ιστορίας), κάτοικο Αλεξάνδρειας, ετών

---

1. Γ. Χ. Χιονίδης, Νέα στοιχεία για τη χρονολόγηση του "Χαλασμού" της Νάουσας και των μοναστηριών στα 1822, Μακεδονικά, 21, 1981, σελ. 155-166, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

Το κιόσκι της Νάουσας στις αρχές του αιώνα
 [Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου]

77, και έχει ως εξής:

"Δεν τ' όμπτιζα*, μάνα μ', στην Νιάουστα Τουρκιά για να πατήσει,
μά την θάλασσα, κορμί π' αγκάλιασα.

Ωρέ πήραν, μανάδισ μι πιδιά κι πιθιρές μι νίφισ,
μά τον ουρανό, κορμί που τυραννώ.

Ωρέ, πήραν και μιάν αρχόντισα και μιά κυρά μεγάλη,
μά τη θάλασσα, κορμί π' αγκάλιασα.

Ωρέ, τους κλιέν, μάνα μου, όλη η Νιάουστα και όλο το Ρουμλούκι,
μά τον ουρανό, κορμί που τυραννώ."

Ήταν τραγούδι του γάμου σε σκοπό πατινάδας και παίζονταν όταν πήγαιναν το κανίσκι** στον κουμπάρο.

Με την ευκαιρία της δημοσίευσης αυτού του ιστορικού τραγουδιού πρέπει να πώ ότι, μετά την καταστροφή της Νιάουστας, κάηκαν όλα τα χωριά και τα μοναστήρια του Ρουμλουκιού από την εκδικητική μανία των Τούρκων, που ήθελαν μ' αυτόν τον τρόπο να καταπνίξουν κάθε εστία αναζωπύρωσης των απελευθερωτικών αγώνων στην ευρύτερη περιοχή της κεντρικής Μακεδονίας.-

(Περιοδικό "ΝΙΑΟΥΣΤΑ" τεύχος 66/1994).

---

* δηλ. δεν το περίμενα, δεν το φανταζόμουν

** δηλ. ζυμωτό ψωμί-τούρτα

Η εικόνα της Θεοτόκου βρεφοκρατούσας
[Φωτογράφιση Γ. Καρατσιβιδή, 1996. Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου]

**"ΜΑΝΟΥΗΛ Ο ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ
ΕΚ ΣΕΛΙΤΣΗΣ" ΚΑΙ Η ΕΙΚΟΝΑ
ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΟΥ 1843**

Έλαβα πρόσφατα δύο βιβλία του Αθανασίου Ζ. Βαρσαμίδα, ερευνητή της ιστορίας της Σέλιτσας (σημερινής Εράτυρας της Σιάτιστας), τα οποία είχε την ευγενή καλοσύνη να μου αποστείλει ο ίδιος ο συγγραφέας.

Το πρώτο, έχει τον τίτλο "Συμβολή στη μελέτη της λαϊκής ζωγραφικής - λαϊκής αγιογραφίας", εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1990, αποτελείται από 88 σελίδες και αναφέρεται στη λαϊκή ζωγραφική και αγιογραφία του 18ου και 19ου αιώνα, όπως αυτή αναπτύχθηκε στην περιοχή της ιδιαίτερης πατρίδας του.

Το δεύτερο βιβλίο έχει τον τίτλο "Η κοινωνική και οικονομική ζωή της Εράτυρας (Σέλιτσας) τον 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα", εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1995 και αποτελείται από 107 σελίδες. Με αφορμή τη δημοσίευση, σ' αυτό το βιβλίο, του εκλογικού καταλόγου των αρρένων εκλογέων της Σέλιτσας του έτους 1915 (των οποίων τα έτη γεννήσεως ανάγονται στα έτη 1840 και επόμενα), ο συγγραφέας επιχειρεί μια αξιολογώτατη έρευνα στα επαγγέλματα των Σελιτσιωτών, που μνημονεύονται σ' αυτόν τον κατάλογο και εξάγει έτσι χρησιμότερα συμπεράσματα για την κοινωνικοοικονομική ζωή της Σέλιτσας εκείνης της εποχής.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον, που παρουσιάζει αυτό το βιβλίο για την έρευνα της ιστορίας του Γηδά, είναι οι πληροφορίες, ότι υπήρχε στην Σέλιτσα τον 19ο αιώνα σπουδαία συντεχνία λαϊκών ζωγράφων - αγιογράφων και ότι μία εικόνα ενός Σελιτσιώτη αγιογράφου βρέθηκε σε εκκλησία του Γηδά. Στην σελίδα 96 λοιπόν του βιβλίου του Αθ. Βαρσαμίδα, υπάρχει φωτογραφία της εικόνας με την υποσημείωση "*Μανουήλ Γ. Ζωγράφου. Η Θεοτόκος βρεφοκρατούσα (1843). Διαστ. 112 X 77. Από τον Ιερό Ναό Αγίου Αθα-*

νασίου Αλεξάνδρειας Ημαθίας (βρίσκεται στον Ι. Ν. Κοίμησης Θεοτόκου Αλεξάνδρειας) φωτ. πρωτοπρεσβυτέρου Ιερόθεου Γκουντρουμπή."

Λόγω αυτής της σημαντικής πληροφορίας, επισκέφτηκα πρόσφατα ξανά τον γυναικωνίτη του Ι. Ναού της Κοιμήσεως Θεοτόκου, είδα πράγματι την εικόνα αυτή και διάβασα, στην κάτω δεξιά γωνία της: "τη 14: Οκτωβρίου 1843 / ιστορίθησαν δια χειρός μανουήλ ο του / Γεώργιου Ζωγράφου εκ Σελίτσης". Στην σελίδα 44 ο συγγραφέας Αθ. Βαρσαμίδης μεταξύ των ονομάτων της συντεχνίας των ζωγράφων της Σέλιτσας, αναφέρει και τους "... 9. Γεώργιος Ζωγράφου (1833) ... 12. Μανουήλ Γ. Ζωγράφου (1843)", ονόματα που μνημονεύονται και στην εικόνα της Παναγίας του Γηδά.

Έτσι, αφού καταγράψαμε ήδη την ιστορική πληροφορία, ότι μία από τις εικόνες της Παναγίας, το 1843, παραγγέλθηκε σε Σελιτσιώτη αγιογράφο, μένει στον ερευνητή το χρέος να δέσει αυτό το νέο νήμα με το υπόλοιπο υφάδι της τοπικής μας ιστορίας. Κατ' αρχήν σημειώνω ότι την ίδια χρονιά, με την χρονολογία της εικόνας, δηλαδή το 1843, κτίστηκε και ο ναός της Παναγίας (αυτός που γκρεμίστηκε για να χτιστεί ο σημερινός ναός). Εκφράζω λοιπόν την σκέψη, ότι πρέπει η εικόνα της βρεφοκρατούσας Παναγίας να παραγγέλθηκε το 1843 στον Σελιτσιώτη αγιογράφο Μανουήλ Γ. Ζωγράφου, για να τοποθετηθεί στον ομώνυμο και νεόκτιστο τότε ναό της Παναγίας, ο οποίος έγινε ο κεντρικός ναός του Γηδά μετά την μεταφορά του χωριού από την περιοχή του Αγ. Αθανασίου στην γύρω από τον ναό της Παναγίας θέση. Φαντάζομαι ότι δεν υπήρχε λόγος δηλαδή να παραγγείλουνε το 1843 μιά ακριβή και μεγάλη εικόνα για τον παλιό και υπολειπόμενον τότε ναό του Αγ. Αθανασίου. Όμως άγνωστος παραμένει τελικά ο λόγος, για τον οποίο αυτή η εικόνα βρέθηκε ή μεταφέρθηκε στον ναό του Αγίου Αθανασίου και όχι στις Παναγίας.

Πέραν τούτου όμως η παραγγελία της εικόνας σε ονομαστή συντεχνία δυτικομακεδόνων αγιογράφων, σε συνδυασμό με το γεγονός της ανέγερσης το ίδιο έτος νέου ναού και την παράλληλη μεταφορά του Γηδά σε νέα θέση, μας πείθει για την καλή οικονομική κατάσταση των κατοίκων του Γηδά, κατά το 1843.

Ευτυχώς που τα φιλόστοργα χέρια του αιδεσιμολογιότατου Ιερόθεου Γκουντρουμπή διέσωσαν και προφύλαξαν και αυτήν την πολύτιμη εικόνα (όπως έγινε και με τόσες άλλες παλιές εικόνες, σταυρούς, εκκλησιαστικά βιβλία και διάφορα άλλα ιερά σκεύη) και έτσι μπορούμε σήμερα, να αξιοποιήσουμε την σημαντική επίσης πληροφορία, που αντλούμε από τα βιβλία του Αθ. Βαρσαμίδα, προς όφελος της έρευνας για την τοπική μας ιστορία.

Όμως είναι σημαντική αυτή η πληροφορία και για την γενικότερη ιστορία της Μακεδονίας, αφού έτσι εντοπίζουμε και επιβεβαιώνουμε την εμβέλεια της εργασίας των δυτικομακεδόνων λαϊκών αγιογράφων και στα χωριά της Καμπανίας. Γι' αυτό θεωρώ χρέος μου, ως Αλεξανδρινός και ως ερευνητής της τοπικής ιστορίας, να τους ευχαριστήσω θερμά και τους δύο.-

Αλεξάνδρεια, 14-4-1995

(Εφημερίδα "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ" αρ. φύλλον 184/28-4-1995).

Κέντημα σαγιά

[Αγγ. Χατζημιχάλη, Ρουμλούκι, σελ. 101]

Η Θεολογική Σχολή Γενναίος το 1908 ως Αρχιεπίσκοπος
Αθηνών και Χρυσόστομος Τριδάκτας το 1940

το ~~1939~~ 1939 μας εκήρυξαν

τον πόλεμο η Γαλλία 28 Σεπτεμβρίου 1940 την
Αθωνία εροι η ένδοξη πολιτιστική και
πνευματική μας πατρίδα και ούρα προσηύχθη
Κορνήσιος την Κληρονομία της Αγίας Εύφρασης
το ποταμότα και τόσα άλλα.
Εάν οι άνθρωποι έχουν
τον Χριστό.
η Ορθόδοξη Εκκλησία μας
αυτή οι τόξα και οι άλλες Αρχιεπίσκοποι
μή οι Αρχιεπίσκοποι ετραχηλά και να
είναι οι τόξα και άλλες οι άλλες
...

το παρόν Μηνιαίο του Φεβρουαρίου επληρώθη διά
40 βολυμάτων Αβραμίου. παρα του Κυρίου Αθανασίου
Κύρου. διά μνημοσύνης αυτού Συμβολίας γ' του τέχ-
νον του. του εκ Χρυσόστομου καταγομένου διά γραφή
Ιριάκοντα. αριθ. 30 τη 25 Ιανουαρίου
α. π. π. Σατυρίν έτους.
ο επιδιορθωτής
Δημήτριος Α. Α. Α. Α.

Δείγμα των χειρογράφων ενθυμήσεων
[Αρχείο Ι. Μοσχόπουλου. Προσφορά φωτοαντιγράφων από τον Ι. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου].

ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ ΣΕ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΓΗΔΑ

Στους Ιερούς Ναούς του Αγίου Αθανασίου και της Κοιμήσεως Θεοτόκου Αλεξανδρείας βρήκα, από τον Ιούλιο 1993 μέχρι σήμερα, περί τα 20 παλιά εκκλησιαστικά βιβλία, στα οποία υπάρχουν "ενθυμήσεις", δηλαδή πρόχειρες σημειώσεις στις εσωτερικές πλευρές των εξωφύλλων, στα φύλλα ή στα παράφυλλά τους, από διάφορους ιερείς, ψάλτες, επιτρόπους ή κανδηλανάπτες. Αφορούν άλλοτε τετριμμένες αναγραφές ονομάτων και ημερομηνιών και άλλοτε σημαντικώτατα ιστορικά γεγονότα και στοιχεία για την τοπική μας ιστορία. Αυτές λοιπόν οι ενθυμήσεις μας δίνουν ενδιαφέροντα ιστορικά στοιχεία για την τοπική μας ιστορία, γι' αυτό ήδη κατέγραφα με κάθε λεπτομέρεια περί τις 60. Σήμερα όμως δημοσιεύω μόνο ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα των σημαντικότερων από αυτές (διατηρούμενης και της αν-ορθογραφίας τους). Διαβάζουμε λοιπόν σ' αυτές τις ενθυμήσεις::

1. *"Παληοχώρι καζάσις προθ...*

και Ντίνας πηρητηζής και 1781(;)

2. *"το παρόν Μηναίον του φεβρουαρίου επληρώθη δια το δεσμμόν του Αβραμαϊός. παρα του Κυρίου Αθανασίου Κύρου. δια μνημοσυνόν της αυτού Συμβίας κ των τέκνων του. του εκ χωρίου Γιδά καταγομένου δια γρόσια τριάκοντα. αριθ. 30 τη 25 Ιανουαρίου απω' (δηλ. 1880) Σωτηρίου έτους. ο επιδιορθωτής Δημήτριος Απ. Χ Νικολάου".*

[Αυτή η ενθύμηση είναι πολύ σημαντική για την προέλευση του ονόματος "Κυρόπουλος", αφού μας δηλώνει ότι το 1880 υπήρχε στο Γηδά κάποιος Αθανάσιος Κύρου, που μάλιστα έχασε τη γυναίκα του και τα παιδιά του. Οι απόγονοι αυτού λοιπόν του Κύρου ήταν φυσικό να λέγονται, κατά τις συνήθειες εκφράσεις των ντόπιων, " ... τα Κυρούδια ..." ή " ... τα

Κυρόπ'λα ...", οπότε έτσι προέκυψε το οικογενειακό επίθετο "Κυρόπουλος"]

3. "Νηκόλαος: Γηδεύς: Ανθρωπος"

4. "Ζίσης μπουκάρελης (;)

κηργιαζής κουνουμούλη (;)

Ζίσης κούνγγα

γεώργιος Θεμίτολας (;)"

5. "Δ Κουρκούτας ψάλτης δεξιός έτη 33 από το έτος 1908 - 1940",

6. "Απεβίωσεν ο μακαρίτης πατήρ μου Φίλιππος εφημερεύων ενταύθα επί 28 (και) περίσ(;)ου τη 17 Ιουλίου Αγίου δρο... ετος 1913",

[Η ενθύμηση αυτή πρέπει να αποδοθεί στον ιερέα Αντώνιο Μοσχόπουλο (Παπαντώνη), διότι ο γραφικός του χαρακτήρας μοιάζει με την παρακάτω ενυπόγραφη ενθύμησή του.]

7. "Η επίθεσις εις το μέτωπον της Μικράς Ασίας προς την Αγκυραν άρχισε εκ μέρους των ημ. Στρατευμάτων την 8ην Μαρτίου 1921 επί βασιλείας του Κωνσταντίνου ΙΒ' Ο ιερέυς Αντώνιος Μοσχόπουλος".

[Ο Παπαντώνης είχε τότε στο μέτωπο της Μ. Ασίας τον γιό του Γρηγόριο Αντ. Μοσχόπουλο, οπότε ήταν φυσικό να έχει ιδιαίτερο προσωπικό λόγο να καταγράφει τα νέα, που μάθαινε για τις εκεί στρατιωτικές επιχειρήσεις.]

8. "Κανδυλανάπτης Αντώνιος Σπανός από 1919 μέχρι 1950 και μέχρι 1965".

9. + Οικ. Δ Παπαδόπουλος Εφημέριος από 1ης Μαρτίου 1941", "Π ΔΠαπαδόπουλος Γεννηθείς το 1908 εις Λουτρόν εφημέριος του χωρίου Γιδά κατά 1940" και η παρόμοια "Π Διονύσιος Παπαδόπουλος εφημέριος Γιδά από 1941".

10. "Το 1939 μας εκήρηξαν τον πόλεμο η Ιταλία. 28 Οκτωβρίου 1940 στην Αλβανία αλλά η ένδοξη πολεμισταί μας τους έτρεψαν εις φυγήν και πήραμε πρότοι την Κορησιά την κλεισούρα τους Αγίους Σαράντια το πόγραδειο και τόσα Αλλα. Ξεπαρασμένοι όπου αυτή η δουλια έγενεν ολο τον χιμώνα. Οπότε στις 6 Απριλίου η σύμμαχος της η Γερμανία μας κήρηξε και αυτήν τον πόλεμο και τότε έγινε Ανακωχή με τον Τσιολάκογλου Στρατηγόν κατέλαβαν όλοι την Ελλάδα και έμεινε(ν) αυτή η δουλειά μέχρι τέλος του πολέμου".

11. "Δημήτριος Παναγιωτίδης Ιεροψάλτης εκ Κων/πόλεως 1944 - 1976 - 1982 Κάτοικος Γιδά",

12. "Ο ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου Ανοικοδομήθη υπό Επιτρόπων κ.κ. Πανα-

γιώτου Μακρή - Αντωνίου Νουσιοπούλου, Νικολάου Κούγκα και Δημητρίου Καμανά Το έτος 1949. Η επέκταση του Ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου εγένετο Το έτος 1954 υπό των επιτρόπων κ.κ. Παναγιώτου Μακρή - Αντωνίου Γιαννοπούλου Απόστολου Κούγκα - Γεωργίου Ρεσινιώτη".

13. "Ιερεύς Φίλιππος Τσιρογιάννης Εφημέριος προσωρ. Γιδά εκ Παλατισιών", επίσης "Οικ. Παπαφίλιππος 1950".
14. "Βασιλόπουλος Αργύριος Α' Ιεροψάλτης Αλεξανδρείας από το έτος 1951 - 1980".
15. "το έτος 1963 Σεπτέμβριον ετελειοποιήθη το κωδωνοστάσιον",
16. "Ο Κανδυλοναπτής Σαπουνάς Αντώνιος από το έτος 1967 από 17 Ιουνίου".

Απλές σημειώσεις κάποιων γεγονότων και χρονολογιών, που πραγματικά μας βοηθούν σήμερα, να θυμηθούμε εκείνους τους ανθρώπους, που έπαιξαν κάποτε σημαντικό ρόλο στα εκκλησιαστικά πράγματα του τόπου μας και οι οποίοι σήμερα, πλην των Αντωνίου Γιαννόπουλου και Αργ. Βασιλόπουλου, δεν υπάρχουν πιά.

Ευτυχώς τα βιβλία αυτά φυλάσσονται ήδη πολύ καλά με την προσωπική φροντίδα του πρεσβύτερου Ιερόθεου. Ευχαριστώ δε θερμά αμφοτέρους τους ιερείς μας, Θεόφιλο και Ιερόθεο, για τη βοήθεια, που μου προσέφεραν στην έρευνά μου αυτή. Ας ελπίσουμε ότι τα βιβλία αυτά θα κοσμήσουν κάποτε τις προθήκες του Ιστορικού Αρχείου ή Μουσείου της πόλης μας.

Αλεξάνδρεια, 6-2-1994

(Εφημερίδα "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ", αρ. φύλλον 117/25-2-1994)

Ο Παπαντώνης (δεξιά) με μαθητές του Γηρά
[Φωτ. αρχείο Ι. Μισχοπούλου. Προσφορά της οικογένειας Κ. Μιτογιατζή]

ΟΜΙΛΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΤΟΜΗΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΝΤΩΝΗ

Όταν ο κ. Δήμαρχος μου ζήτησε να πω δυό λόγια για τη ζωή και το έργο του Παπαντώνη, χάρηκα ιδιαίτερα, διότι ο Παπαντώνης είναι μία ιδιαίτερα αγαπητή μορφή στην νεώτερη ιστορία του τόπου μας. Και βέβαια λόγω των αποκαλυπτηρίων της προτομής του, έγινε ευχάριστα αποδεκτή και μία παρέκκλιση από τον επετειακό εορτασμό της απελευθέρωσης του Γηδά, αντί δηλαδή στις 18 Οκτωβρίου, στις 24 Οκτωβρίου.

Πλην όμως έχω την ευκαιρία να τονίσω ότι, από την επόμενη χρονιά πρέπει κανονικά να γιορτάζουμε την επέτειο στις 18 Οκτωβρίου, διότι έγινε μεγάλη προσπάθεια, από το 1988 μέχρι σήμερα, με την αγίδα του Λαογραφικού ομίλου ντόπιων Αλεξανδρείας και περιχώρων "ΤΟ ΡΟΥΜ-ΛΟΥΚΙ", για να μάθουμε οι Αλεξανδρινοί να βγάζουμε τη σημαία στο μπαλκόνι μας, στις 18 Οκτωβρίου, και για να έρθουν να συμμετέχουν οι τοπικές Υπηρεσίες και οι φορείς της πόλης στη δοξολογία και στην κατάθεση στεφανιών. Η επέτειος πρέπει να γιορτάζεται στην ακριβή ημερομηνία της, διότι διαφορετικά διαγράφεται κίνδυνος να υποβαθμισθεί ο επετειακός εορτασμός της, λόγω της σύγχυσης, που θα δημιουργηθεί στον κόσμο, από την συνεχή μετάθεση της ημερομηνίας της επίσημης τελετής. Οφείλω δε να σημειώσω, ότι αυτή ήταν και η γνώμη του αποβιώσαντος προέδρου του Λ.Ο.Ν.Α.Π. Ευάγγελου Μοσχόπουλου, κατά την τελευταία τηλεφωνική συνομιλία, που είχαμε λίγες μέρες πριν τον ξαφνικό θάνατό του.

Όσο δε για το θέμα της μη θεσμοθέτησης αργίας για τον εορτασμό, πιστεύω ότι η μετάθεση της ημερομηνίας του εορτασμού στην επόμενη αυτής Κυριακή, δεν είναι ο καλύτερος τρόπος για να την πετύχουμε.

Ας είναι όμως, για τον Παπαντώνη άξιζε η φετεινή παρέκκλιση.

(Ακολούθησε η αναφορά μου στο βιογραφικό του Παπαντώνη).

Ο συγγραφέας εκφωνεί λόγο στην τελετή των αποκαλυπτηρίων του Παπαντώνη

Για την ζωή και το έργο του Παπαντώνη αφιέρωσα ένα άρθρο μου, που δημοσιεύθηκε σε τοπική εφημερίδα το 1984 και το οποίο αναδημοσιεύθηκε στο βιβλίο μου "ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ 1980-1988", το 1989 (βλ. σελίδες 58-60), όπου πρωτοδημοσίευσα και την φωτογραφία του, την οποία ευγενικά μου παραχώρησε ο εγγονός του Αριστείδης Γρ. Μοσχόπουλος, ο οποίος την πήρε από την οστεοθήκη του Παπαντώνη. Στη συνέχεια ο Λαογραφικός όμιλος ντόπιων Αλεξανδρείας και περιχώρων "ΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ", ανέλαβε πρωτοβουλία να στηθεί η προτομή του Παπαντώνη όπως και αυτή του Θεοχάρη Κούγκα. Το αίτημα αυτό ανέλαβε τελικά να το ικανοποιήσει ο Δήμος Αλεξανδρείας, ο οποίος υ-

λοποιεί σήμερα την υπόσχεση που έδωσε, όσον αφορά τον Παπαντώνη, ενώ, από όσο γνωρίζω, εντός του έτους θα γίνουν και τα αποκαλυπτήρια της προτομής του Θεοχάρη Κούγκα, οπότε συγχαίρω τον κ. Δήμαρχο και το Δημοτικό μας συμβούλιο για την απόφασή τους αυτή.

Τελειώνοντας, θέλω να τονίσω, ότι από όλα όσα προανέφερα, προκύπτει αβίαστα ο λόγος, για τον οποίο σωστά αποφασίστηκε, να στηθεί η προτομή του Παπαντώνη. Ο εθνικός ποιητής λέει ότι "... θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία ..." Και βέβαια, όποιος αγωνίστηκε για την ελευθερία αυτού του τόπου κατατάσσεται στη χορεία των ηρώων.

Ο Παπαντώνης διέθετε και αρετή και τόλμη. Ως παπαδάσκαλος στα τελευταία μαύρα χρόνια της Τουρκοκρατίας, απ' ενός δίδασκε στα ελληνόπουλα την γλώσσα και την ιστορία μας, ενώ ιερολειτούργουσε παράλληλα κρατώντας άσβεστη τη χριστιανική πίστη των υπόδουλων προγόνων χωριανών μας. Χωρίς να υπολογίσει την προσωπική του ζωή, ανέλαβε πολλές ευθύνες, διατρέχοντάς πολλούς κινδύνους, είτε για να υποστηρίξει τον ένοπλο αγώνα του Βάλτου, είτε για να εξοπλίζει τους Γηδιώτες, περιμένοντας το σύνθημα για τον γενικότερο ξεσηκωμό. Κι όταν ήρθε εκείνη η κορυφαία στιγμή, που αποκαλύφθηκε ο εξοπλισμός των κατοίκων του Γηδά και το χωριό θα καταστρεφόταν, τότε, σαν πατέρας και αληθινός ηγέτης, σήκωσε όλο το βάρος στις πλάτες του. Πήρε όλη την ευθύνη επάνω του και, με κατάλληλες διαπραγματεύσεις κατάφερε να σώσει το χωριό. Ο ίδιος μαζί με τον πατέρα του Φίλιππο, εξορίστηκε από τους Τούρκους γι' αυτήν του την πράξη στη Λάρισα επί δύο χρόνια. Γι' αυτές τις κορυφαίες επιλογές του και για τις πατριωτικές υπηρεσίες, που προσέφερε για να ελευθερωθεί αυτός ο τόπος, ο Παπαντώνης έγινε ο τοπικός μας ήρωας.

Ας είναι, λοιπόν, ΑΙΩΝΙΑ Η ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ.-

(Ομιλία στην τελετή αποκαλυπτηρίων της προτομής, που διοργάνωσε ο Δήμος Αλεξάνδρειας, στις 28-10-1993.

Εφημερίδα "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ", αρ. φύλλου 103/12-11-1993).

Το κονάκι του Ισάν μπέη στο Γηρά (νοτιοδυτική πλευρά)
[Φωτογράφιση Ι. Μοσχόπουλου, 1976. Φωτ. αρχείο ιδίου]

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 1912

1. Ο Γηδάς στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας (βλ. Ι. Μοσχόπουλου, Ρουμλουκιώτικα σημειώματα 1980-1988, σελ. 49 - 52, 63, προς αποφυγήν επαναλήψεως).

2. Η είσοδος των ελληνικών στρατευμάτων.

Ήδη, από τον Σεπτέμβριο του 1912, άρχισαν να φθάνουν κι εδώ, στο Ρουμλούκι, τα πρώτα νέα, ότι ο Ελληνικός στρατός διέσπασε τα τότε Ελληνοτουρκικά σύνορα στη Θεσσαλία και εισερχόταν νικηφόρα στη Μακεδονία. Μάλιστα, ορισμένοι μου διηγήθηκαν, πως (δήθεν) άκουγαν μέχρις εδώ τους κανονιοβολισμούς, που έπεφταν στο Σαραντάπορο.

Μετά τη νίκη των Ελλήνων στο Σαραντάπορο (10-10-1912) το σύνολο σχεδόν των τουρκικών στρατευμάτων, που υποχωρούσαν, διακινήθηκε μέσα από τον κάμπο του Αλιάκμονα. Τις μέρες εκείνες οι δρόμοι Βέροιας - Γηδά - Γιαλαντζίκι (Ν.Χαλκηδόνα) και Κατερίνης - Νησέλι - Γηδά - Γιαλαντζίκι ήταν γεμάτοι από Τούρκους, που οπισθοχωρούσαν πίσω από τον Λουδία. Εύγλωττο είναι και το ακόλουθο τηλεγράφημα, που αναφέρεται στην τουρκική υποχώρηση:

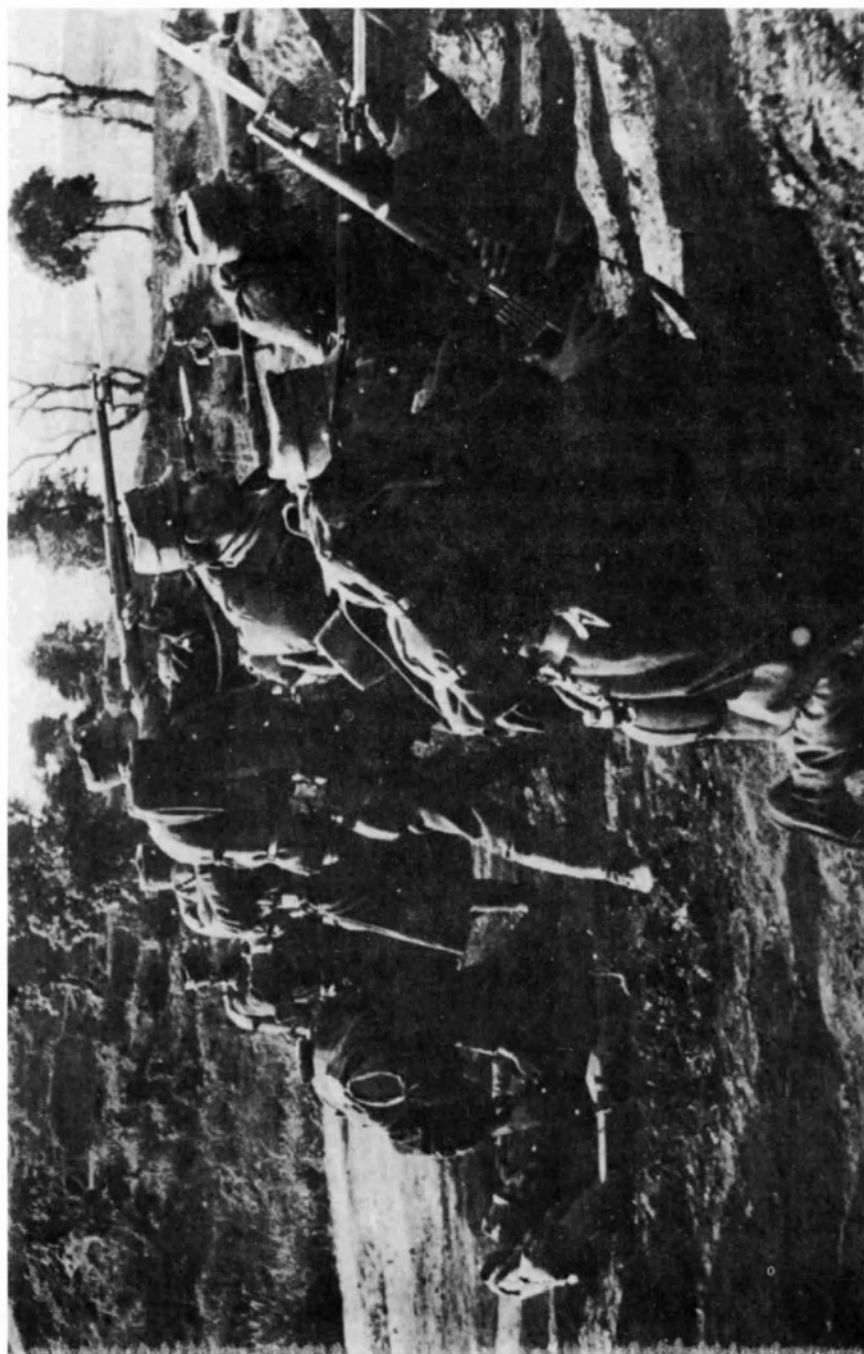
"Αριθ. 565

Λακοβίστα (Λυκογιάννης) 18-Χ-12 ώρα 1 μ.μ. Γεν. Στρατηγείον.

Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω ότι κατά πληροφορίας των χωρικών Μικρογούζι, ο υποχωρών πρό τινων ημερών εκ Βερροιάς Τουρκικός Στρατός προς διεύθυνσιν Καρά Ασμάκι (Λουδίας) κατείχεται υπό πανικού πετών καθ'οδόν όπλα και φυσίγγια άτινα περιήλθον εις χείρας χωρικών.

Ι Μεραρχία κ.δ. Νικολόπουλος."

Οι Έλληνες των χωριών, που βρίσκονταν πάνω σ' αυτούς τους δρό-

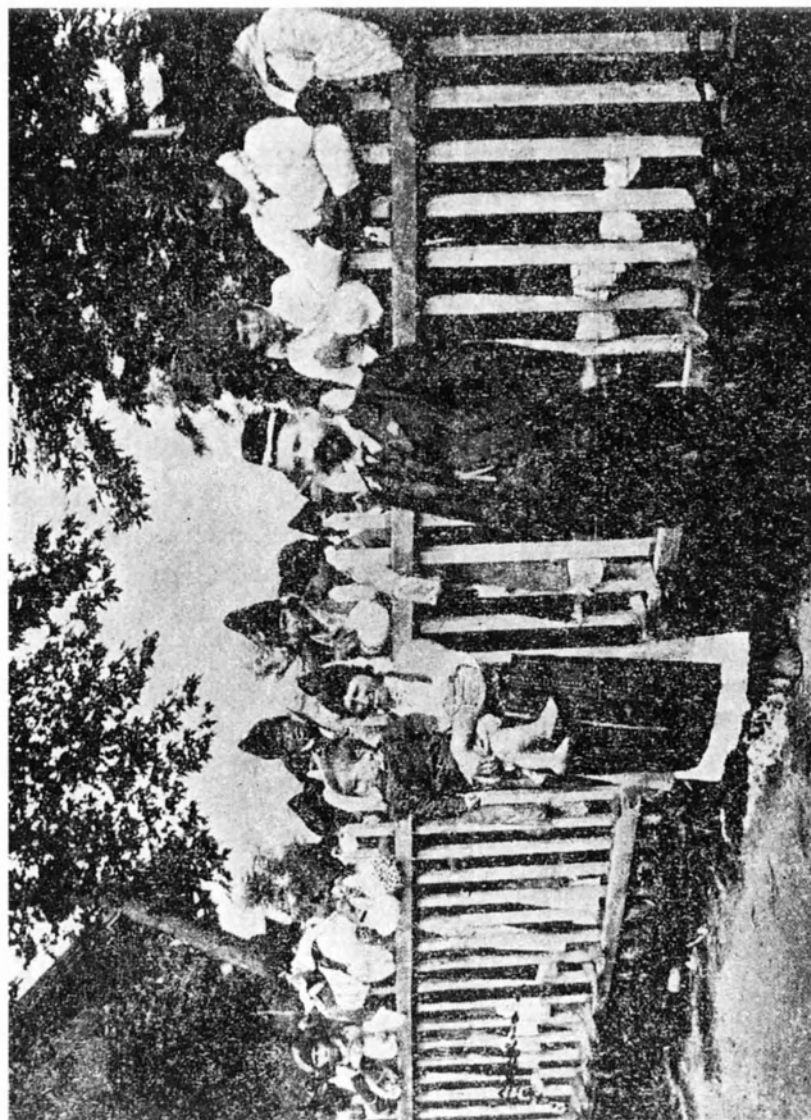

Έλληνες στρατιώτες σε θέσεις μάχης
[Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδ. Αθηνών, σελ. 292]

μους, έζησαν τότε μια τελευταία ταλαιπωρία, εξ αιτίας των πεινασμένων Τούρκων στρατιωτών, οι οποίοι επιδίδονταν σε αρπαγές και βιαιοπραγίες. Τότε εγκαταλείφθηκαν πολλά από αυτά τα χωριά και οι φοβισμένοι κάτοικοί τους έτρεξαν να κρυφτούν στον Βάλτο ή σε άλλες απομακρυσμένες τοποθεσίες. Έτσι και οι κάτοικοι του Γηδά, όπως μου διηγήθηκε ο Ι2ετής, το 1912, Γρηγόρης Αντ. Μοσχόπουλος, είχαν καταφύγει στον Βάλτο. Μάλιστα, ο Νικόλαος Κούγκας του Θωμά, μου ανέφερε, ότι οι κάτοικοι του Γηδά είχαν πάρει μαζί τους στον Βάλτο και όλα τους τα ζώα, για να μην τα βρουν οι πεινασμένοι Τούρκοι και τα σφάξουν. Οι λίγοι που έμειναν στο χωριό, δέχτηκαν βίαιες επισκέψεις πεινασμένων Τούρκων στρατιωτών, που ζητούσαν ψωμί και τρόφιμα. Όταν μάλιστα έβρισκαν φούρνο αναμένο, έβγαζαν με τις λόγχες τα ψωμιά από μέσα και τα έτρωγαν σχεδόν άψητα.

Οι μπέηδες τσιφλικάδες της περιοχής, βλέποντας τον τουρκικό στρατό να υποχωρεί, άρχισαν κι αυτοί να εγκαταλείπουν τα κονάκια τους και να ακολουθούν τις φάλαγγες του στρατού. Ο Σωτήριος Γιοβανόπουλος από την Παλιόχωρα, μου διηγήθηκε χαρακτηριστικά, πως ο Σαΐτ μπέης του Νεοχωρόπουλου, από την τρομάρα και τη βιασύνη του να φύγει, ανέβηκε στο άλογο και το χτυπούσε με μανία για να ξεκινήσει, ενώ αυτό ήταν ακόμη ... δεμένο. Η Λένια Βουλτσινού, κάτοικος Επισκοπής τότε, θυμόταν, πως τρεις μέρες και τρεις νύχτες περνούσαν οι Τούρκοι από τον δημόσιο δρόμο, βαδίζοντας "σε τρεις αράδες", όπως είτε χαρακτηριστικά. Θυμόταν ακόμη, πως οι Τούρκοι μπήκαν στην Τριχοβίστα (Καμποχώρι) κι επιδόθηκαν σε καταστροφές. Οι κάτοικοι όμως, είχαν φύγει ευτυχώς και κρύβονταν στον Βάλτο.

Η Ολυμπία Κ. Δούμπη, που ζούσε τότε στο Νησέλι, μου είπε, πως οι πρώτοι Τούρκοι από την Κατερίνη έφτασαν νύχτα στο Νησέλι και, με την απειλή των όπλων, ξυπνούσαν τους κατοίκους του χωριού, ζητώντας τους φαγώσιμα. Διηγόταν μάλιστα, πως ο πατέρας της Β. Λιακόπουλος ή Κορφιώτης ξυλοκοπήθηκε από τους Τούρκους, επειδή δεν είχε αρκετά τρόφιμα για να δώσει στους στρατιώτες. Όταν ξημέρωσε, οι γυναίκες και τα παιδιά του χωριού φυγαδεύτηκαν στο γειτονικό Γκριτζάλι (σημερινή Αγκαθιά), ενώ οι άνδρες έμειναν εκεί και ζύμωναν όπως - όπως ψωμιά, που τα έδιναν στους Τούρκους, για να μην πειράξουν το χωριό. Δύο ολόκληρα μερόνυχτα περνούσαν οι Τούρκοι από το Νησέλι. Όταν (στις **16-10-1912**) πέρασαν όλοι τον Αλιάκμονα, ανατίναξαν τη γέφυρα του ποταμού, χωρίς όμως να την καταστρέψουν εντελώς. Η ίδια μου διηγήθηκε ακόμη, πως ο

Γυναίκες στο σιδηροδρομικό σταθμό του Γηδά
[Μακεδονικό ημερολόγιο, 1908, σελ. 322. Επεξεργασία φωτ. ΕΤ. ΦΛΟΣ]

ονομαστός για τη σκληρότητά του και μισητός μπέης του χωριού, Ναζίμ, δεν έφυγε τη μέρα εκείνη με το στρατό. Τον σκότωσαν το ίδιο βράδυ κάποιοι Γκριτζαλιώτες και το πτώμα του βρέθηκε την άλλη μέρα στον Αλιάκμονα.

Έτσι, μετά από 480 χρόνια σκλαβιάς, περίπου, ο πλούσιος κάμπος του Αλιάκμονα απαλλάχτηκε από την τουρκική κυριαρχία και οι Ρουμλουκιώτες περίμεναν επιτέλους τα "ελληνοπαίδια", για να διώξουν και τα τελευταία τμήματα του τουρκικού στρατού, που περιπολούσαν σε κάποια σημεία του ανατολικού τμήματος αυτής της πεδιάδας.

Στις **16 Οκτωβρίου 1912**, ο Ελληνικός στρατός εισήλθε στη Βέροια και στην Κατερίνη, ενώ η έβδομη (VIIη) Μεραρχία βιάδιζε από την Κατερίνη προς το Αιγίνιο. Κατά τις σχετικές διαταγές, η δεύτερη (IIη) Μεραρχία θα στάθμευε το βράδυ νοτιώς της Βέροιας και την επόμενη ημέρα θα έστελνε αναγνωρίσεις μέσω της σιδηροδρομικής γραμμής προς Καψόχωρα, για να πληροφορηθεί, άν η σιδερένια γέφυρα στο Νησέλι ήταν σε καλή κατάσταση. Η τρίτη (IIIη) Μεραρχία θα στάθμευε βορειοανατολικά της Βέροιας με προφυλακές στο Μικρογούζι (Μακροχώρι) και θα έστελνε αναγνωρίσεις προς Γηδά - Σχοινά από την αμαξιτή οδό.

Βέβαια, είναι γνωστό, ότι τα χωριά του κάμπου δεν είχαν καμμία ιδιαίτερη στρατηγική σημασία για τους δύο αντίπαλους στρατούς. Αντίθετα, υπήρχε αυξημένο στρατιωτικό ενδιαφέρον για τις γέφυρες του Αλιάκμονα και του Λουδία, ενώ το μόνο που είχε στρατιωτική αξία στον Γηδά, ήταν το τηλεγραφείο του σιδηροδρομικού σταθμού του. Επομένως, οι Τούρκοι δεν ενδιαφέρονταν να κρατάνε π.χ. τον Γηδά ή τον Λουτρό ή το Σχοινά, αλλά είχαν σε διάφορα σημεία του κάμπου έφιπτες περιπολίες, για να ελέγχουν την ταχύτητα της προέλασης του ελληνικού στρατού και να ειδοποιήσουν αντίστοιχα τον δικό τους στρατό, που περνούσε από την σιδηροδρομική γέφυρα του Λουδία στο Πλατύ, αλλά και από την ξύλινη γέφυρα στο σημερινό χωριό Λουδίας.

Μπορούμε, λοιπόν, να δεχθούμε, ότι τα χωριά του Ρουμλουκιού, εκτός από το Πλατύ, ήταν ήδη από το βράδυ της 16ης Οκτωβρίου 1912 κενά από Τούρκους στρατιώτες. Ομως, στις ευρύτερες περιοχές των χωριών του ανατολικού μισού της πεδιάδας, κυκλοφορούσαν ακόμη τουρκικές έφιπτες περιπολίες, οι οποίες, μ' αυτόν τον τρόπο, δήλωναν την παρουσία του καταδιωκόμενου κατακτητή, σ' αυτό το τμήμα της πεδιάδας, στο οποίο δεν είχε εγκατασταθεί ακόμη ο ελληνικός στρατός.

Στις **17 Οκτωβρίου 1912** η πρώτη (Iη) Μεραρχία, από τις 5 το πρωί,

Ο σιδηροδρομικός σταθμός Γιδά-Καψόχωρας στις αρχές του αιώνα.
[Αλεξάνδρεια, σιδηρόδρομος και πόλη..., σελ. 74]

είχε αρχίσει να διέρχεται τον Αλιάκμονα με πρόχειρη γέφυρα, που κατασκευάστηκε με βοϊδάμαξες, στο πέρασμα "Ξοβέρι", που βρισκόταν τέσσερα χιλιόμετρα δυτικά του πόρου Σάδινα (Καράβι). Η διάβαση γινότανε "κατ' άνδραν", γι' αυτό και συνεχίστηκε μέχρι τις οκτώ η ώρα το βράδυ, τα δε Σώματα της Ιης Μεραρχίας, με επικεφαλής τον υποστράτηγο Μανουσογιαννάκη, συγκεντρώθηκαν γύρω από το Διαβατό, όπου εγκαταστάθηκαν προφυλακές, στη γραμμή Κουλούρα - Μικρογουζί από Τάγμα του 4ου Σ.Π.

Την ίδια ημέρα οι ελληνικές μεραρχίες έστειλαν ανιχνευτές για αναγνώριση των θέσεων των Τούρκων. Αυτές λοιπόν οι αναγνωριστικές ομάδες ενήργησαν ως εξής:

Η αναγνώριση της Ιης Μεραρχίας έφθασε στη σιδερένια γέφυρα του Αλιάκμονα στο Νησέλι και τη βρήκε σε σχετικά καλή κατάσταση. Υπήρχε μόνο ένα μικρό ρήγμα από ανατίναξη, που μπορούσε να επισκευασθεί εύκολα. Πέρα από τη γέφυρα, η αναγνώριση διέκρινε εχθρικό τμήμα και δεν προχώρησε, επειδή δεν είχε κατορθώσει να συνδεθεί με την VIIη Μεραρχία. Η αναφορά της λοιπόν από τη γέφυρα Νησελίου έχει ως εξής: *"Ημιλαρχία Πετρονιάς, Νησέλι, ώρα 8.35 πρωινή: "Ευρίσκομαι επί της μεγάλης σιδηράς γέφυρας, την οποία χθές ο εχθρός επεχείρησε να καταστρέψη. Βλάβην υπέστη μικράν εις το μέσον αυτής καθ' όλον αυτής το πλάτος ενός και ημίσεος μέτρου. Πεζικόν δύναται να διέλθη ευκολώτατα, επίσης και πυροβολικόν με μικράν επισκευήν. Εις το έμπροσθεν της γεφύρας χωρίον Γιδά εθεάθησαν περί τους δέκα ιππείς εχθρού. Ημέτερος Στρατός ουδαμού ανεφάνη".* Συνεπώς διαπιστώνεται η ύπαρξη δεκαμελούς έφιππης τουρκικής περιπόλου νοτιώς του Γηδά, στις 8.35 η ώρα.

Η αναγνώριση της ημιλαρχίας της Ιης Μεραρχίας από τη Βέροια, κινήθηκε προς Κουλούρα επί της σιδηροδρομικής γραμμής με τρεζίνα, για αναγνώριση της γέφυρας του Νησελίου και συνάντησε στην Ξεχασμένη τμήμα του Σώματος Προσκοπών (της τρίτης φάλαγγας - εμπροσθοφυλακής της VIIης Μεραρχίας), διέκρινε δε έξω από το χωριό Λουτρό εχθρική περιπόλο. Επομένως δυτικά του Γηδά υπήρχε κι άλλη τουρκική περιπόλος.

Η αναγνώριση της ΙΙης ημιλαρχίας βρήκε τα χωριά Σχοινά και Γηδά ελεύθερα από εχθρούς. Πέραν των χωριών αυτών όμως, διέκρινε εχθρικές περιπόλους, που υποχωρούσαν (ανατολικά των χωριών αυτών). Η αναφορά της λοιπόν από την Ρέσαινη (ή Ρέσινα, το σημερινό Βρυσάκι) έχει ως εξής: *"Ημιλαρχία Παπαφλέσσας, ... ώρα 8.35 πρωίας. Εκ πληροφοριών τα χωριά Σχοινά - Γιδάς είναι ελεύθερα εχθρού. Περίπολοι ιππικού ανεφάνησαν υ-*

ποχωρήσασαι ...". Η αναφορά αυτή ξεκαθαρίζει από την αρχή, ότι βασιζέται σε πληροφορίες, που συνέλεξαν οι ανιχνευτές και όχι σε επιτόπια αντίληψή τους.

Ακόμη μνημονεύεται, ότι ο Θεοχάρης Κούγκας - πρώην Μακεδονομάχος οπλαρχηγός - οδήγησε μία ομάδα ανιχνευτών από τη Βέροια στο Γηδά και στη συνέχεια μέχρι τον Καρά Ασμάκ (σημερινό ποταμό Λουδία). Ο Γρηγόρης Αντ. Μοσχόπουλος μου διηγήθηκε¹, ότι: "... Μιά μέρα πιά μπροστά (από την είσοδο του ελληνικού στρατού) ο Θεοχάρης Κούγκας πήγε στη Βέροια και οδήγησε μία ομάδα 10-15 ανιχνευτών από την Βέροια στο Γηδά και στη συνέχεια μέχρι τον Λουδία ...". Επίσης ο Θωμάς Απ. Κούγκας, 8 ετών το 1912, έγραψε σε άρθρο του με τίτλο "Η απελευθέρωση του Γηδά το 1912", στην εφημερίδα "Φωνή της Αλεξάνδρειας", της 30-10-1987, σελ. 5: "Όταν ο Ελληνικός Στρατός κατηφόριζε προς τα εδώ, ένας αξιωματικός ονόματι Μαυρομιχάλης, ήρθε προπομπός στο Γηδά και ζήτησε τον Θεοχάρη Κούγκα, τον πήρε και μαζί του, έρποντας στην σκαφή του δρόμου προς Θεσσαλονίκη έφθασαν πίσω από το χωριό Λιανοβέργι στις Παλιομάνες (χαραδρώσεις). Εκεί μέσα στις παλιομάνες ήταν ταμπουρωμένη η οπισθοφυλακή των Τούρκων, καθ' όν χρόνον ο όγκος του τουρκικού στρατού περνούσε την ξύλινη γέφυρα του Λουδία, εκεί που είναι σήμερα η σιδερένια, και κατευθύνονταν προς Γιαννιτσά, δέον να σημειωθεί ότι το χωριό Νέα Ζωή δεν υπήρχε τότε. Όταν ο Μαυρομιχάλης με τον Θεοχάρη πλησίασαν εκεί, άκουσαν πυροβολισμό, ο Μαυρομιχάλης σηκώθηκε όρθιος να δει από πού προήλθε ο πυροβολισμός, ακολούθησε και δεύτερη η σφαίρα του οποίου βρήκε τον αξιωματικό στο κεφάλι και έπεσε στην αγκαλιά του Θεοχάρη".

Από αυτές τις δύο μαρτυρίες προκύπτει, ότι η αναφερόμενη είσοδος των ανιχνευτών στο Γηδά, το πρωί της 17-10-1912, μάλλον πέρασε απαρατήρητη, από τους περισσότερους κατοίκους του χωριού, προφανώς διότι η παραμονή τους ήταν ολιγόλεπτη και διότι οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν κρυμμένοι και φοβισμένοι και φυσικά δεν κυκλοφορούσαν στο χωριό, όσο υπήρχαν ακόμη οι τουρκικές περίπολοι στην γύρω περιοχή του.

Οι πληροφορίες για τον εχθρό² ήταν, ότι αυτός αποσύρθηκε πίσω από τον Λουδία ποταμό (Καρά Ασμάκ), περί το Κερτζαλάρ (σημερινό Αδεν-

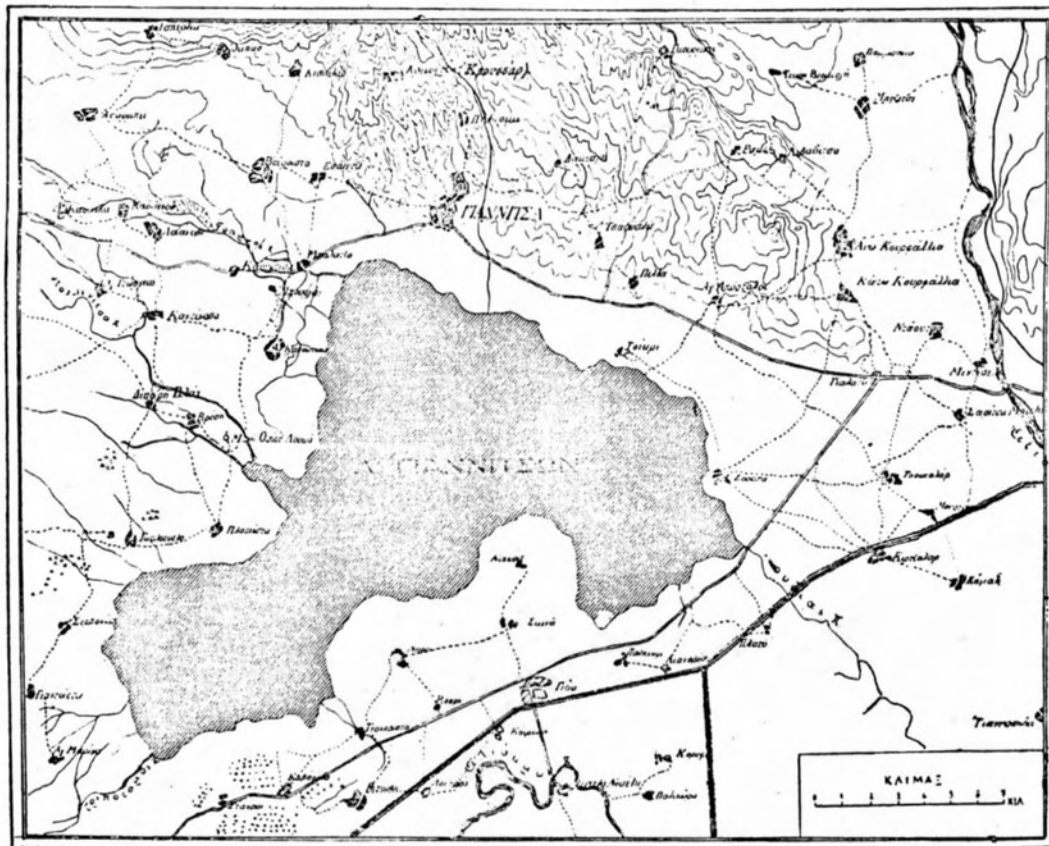
1. Ι. Μοσχόπουλου, Οκτώβριος 1912, - Ο Ελληνικός Στρατός στο Ρουμλούκι, εφημερίδα ΛΑΟΣ 23-1-1983 και Ρουμλουκιώτικα σημειώματα 1980-1988 σελ. 64, 66.

2. Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια, 1927, στις λέξεις Γιαννιτσά, Νησέλι, Γιδάς. Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912 - 1913, τόμος Α' - Επιχειρήσεις εν Μακεδονία κατά των Τούρκων, σελ. 123 επ.

Ο Θεοχάρης Κούγκας

[Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου. Προσφορά του κ. Θωμά Απ. Κούγκα]

Η λίμνη των Γιαννιτών

[Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια, 1927, τόμος 2ος, σελ. 471]

δρο), αποτελούμενος από 20.000 περίπου στρατιώτες, συμπεριλαμβανόμενων και αυτών που υποχώρησαν μπροστά στην VII Μεραρχία, που ερχόταν από την Κατερίνη.

Με βάση αυτές τις πληροφορίες και εκτιμήσεις, το μεγαλύτερο μέρος της Ελληνικής Στρατιάς στράφηκε προς τα Γιαννιτσά, δυτικά της λίμνης και άφησε στον κάμπο την VII Μεραρχία και την Ταξιαρχία Ιππικού. Δεν ακολούθησε ολόκληρη η Στρατιά τη συντομότερη οδό Βέροιας - Λουδία ποταμού - Θεσσαλονίκης, για τους ακόλουθους λόγους: Η αμαξιτή οδός Βέροιας - Γηδά - Γιαλαντζίκ διερχόταν νοτιώς της λίμνης και είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος της σε επίχωση, λόγω των γύρω ελωδών εκτάσεων. Περνούσε τον ποταμό Λουδία (Καρά Ασμάκ), του οποίου το πλάτος ήταν δεκαπέντε έως είκοσι μέτρα και το βάθος του δύο και πλέον μέτρα, με πυθμένα πηλώδη και συνεπώς μη σταθερό για ζευξη γέφυρας. Νότια της οδού αυτής, σε απόσταση ένα έως δύο χιλιόμετρα, περνούσε η σιδηροδρομική γραμμή Μοναστηρίου - Βέροιας - Θεσσαλονίκης, σε επίχωση επίσης. Ακόμη νοτιότερα, το έδαφος ήταν σχεδόν αδιάβατο, λόγω του Αλιάκμονα ποταμού, των τελμάτων του Λουδία και της θάλασσας του Θερμαϊκού κόλπου. Έτσι, η Στρατιά, αν ακολουθούσε αυτή την πορεία, όταν θα έφτανε στις γέφυρες του Λουδία, τις οποίες θα κατέστρεφε ο εχθρός, αμυνόμενος πίσω από το Κιριτζαλάρ, θα ήταν αναγκασμένη να αναπτυχθεί σ' αυτές τις ελώδεις εκτάσεις και δεν θα μπορούσε να ελιχθεί ελεύθερα, τον δε Λουδία ποταμό μετά δυσκολίας θα τον διερχόταν επί λεμβόζευκτων γεφυρών, των οποίων η κατασκευή θα ήταν προβληματική, κάτω από τα πυρά του εχθρού. Εξάλλου, εάν καθηλωνόταν εκεί η Στρατιά, θα μπορούσαν οι Τούρκοι να ενεργήσουν μέσω της οδού Γιαλαντζίκ - Γιαννιτσών - Βοδενών κατά των νώτων της Στρατιάς, της οποίας η θέση θα γινόταν προβληματική. Γι' αυτό προτίμησε να προχωρήσει με τις μεγαλύτερες δυνάμεις της προς την Θεσσαλονίκη μέσω Γιαννιτσών, δυτικά και βόρεια της λίμνης.

Το Γενικό Στρατηγείο, στις δέκα η ώρα το πρωί της 17ης Οκτωβρίου 1912, εξέδωσε διαταγή προελάσεως, με την οποία διέταζε το ανεξάρτητο ευζωνικό απόσπασμα Κωνσταντινούπολου, το οποίο ενίσχυσε και με ιππείς της ημιλαρχίας της, να κατευθυνθεί στον Λουτρό, να καταλάβει τη γέφυρα Νησελίου και να συνδεθεί με την VIIη Μεραρχία. Το απόσπασμα αυτό έλαβε την διαταγή, ενώ βρισκόταν στο χωριό Άμμος, προς την κατεύθυνση του οποίου κινιόταν από το πρωί, σύμφωνα με προγενέστερη ειδική διαταγή του Γενικού Στρατηγείου. Ξεκίνησε από τον Άμμο, περίπου στις 4 η ώρα το απόγευμα και, μέσω της Μέσης, της Κουλούρας και της Ραφο-

μανίκης, έφθασε στις οκτώμισυ η ώρα στο Λουτρό, όπου και διανυκτέρευσε, χωρίς να καταλάβει την γέφυρα Νησελίου, ούτε να συνδεθεί με την VIIη Μεραρχία.

Πρόσθετα, το Στρατηγείο, στις τρεις το απόγευμα, έστειλε το ακόλουθο τηλεγράφημα προς την εβδόμη Μεραρχία:

"Αριθ. 551

VII Μεραρχίαν

... Κατά τας οδηγίας ταύτας θέλετε εξακολουθήσει την πορείαν υμών προς Αλιάκμονα του οποίου να εξασφαλίσητε την διάβασιν. Ηδη πληροφορώ υμάς ότι η παρά το Νησέλι (νοτ. Γιδά) σιδηρά γέφυρα επί του Αλιάκμονος (μη σημειωμένη επί του χάρτου) εγκατελείφθη υπό του εχθρού, όστις επέφερεν εις αυτήν μικράν ζημίαν ευκόλως διορθουμένην. Τα χωρία Γιδά και Σχοινά κενά εχθρού όστις φαίνεται ότι απεσύρθη όπισθεν του Καρά - Ασμάκι παρά το Κιριζαλάρ (Αδενδρον). Συνεπώς εξακολουθήσατε την πορείαν σας προς Νησέλι, καταλάβετε την γέφυραν και εξασφαλίσατε την διάβασιν της Μεραρχίας. Το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου απόψε σταθμεύει εις Λουτρόν και θα προσπαθήσει να συνδεθή μεθ' υμών ..."

Βέροια 17-X-12 ώρα 3 εσπέρας. Κωνσταντίνος."

Η αναφορά, του Γηδά ως "κενού εχθρού" δεν σημαίνει, βέβαια, ότι κατείχετο ταυτόχρονα από τον ελληνικό στρατό. Απεναντίας, το Στρατηγείο ζητούσε από την εβδόμη Μεραρχία, να προβεί σε καταληπτική ενέργεια, προς τη γέφυρα του Νησελίου και φυσικά προς τον Γηδά και το Σχοινά. Αλλά η VIIη Μεραρχία, μέχρι τις τέσσερις η ώρα το απόγευμα, κατόρθωσε να φθάσει μόνο μέχρι το Αιγίνιο, όπου και στρατοπέδευσε.

Όμως η τρίτη φάλαγγα της VIIης Μεραρχίας, αποτελούμενη από το 8ο Τάγμα Ευζώνων και έναν λόχο προσκόπων, με επικεφαλής τον Κ. Μαζαράκη, προωθήθηκε μέχρι τη Μονή της Σφήνιστας, ενώ ένα προπορευόμενο μικρότερο τμήμα της 60 ανδρών είχε ήδη προχωρήσει μέχρι την Ξεχασμένη. Αυτό το προωθημένο τμήμα (το οποίο αποτελούνταν από πρώην μακεδονομάχους), αφού ενισχύθηκε από ανιχνευτές των αναγνωρίσεων της Ιης και ΙΙης ημιλαρχίας και από ντόπιους χωρικούς, κατέλαβε τη γέφυρα Νησελίου. Αλλά η τουρκική δύναμη, που ως τότε περιπολούσε νοτίως του Γηδά, ενισχυμένη προφανώς και από το αντίστοιχο τμήμα, που περιπολούσε έξω από τον Λουτρό, προσπάθησε να αποκτήσει πάλι τον έλεγχο της γέφυρας, για να την ανατινάξει. Έτσι από την μία η ώρα το μεσημέρι της 17ης Οκτωβρίου, το ελληνικό σώμα διεξήγαγε τετράωρη μάχη, μπροστά (βόρεια) από την γέφυρα. Στις 5 η ώρα το απόγευμα οι Τούρκοι υπο-

Ο Α. Μαζαράκης και ο γιατρός Αντωνάκης στην ξύλινη γέφυρα του Καρά Ασμάκ
[Χρήστου Νεράντζη, Ο Μακεδονικός Αγώνας, σελ. 54]

χώρησαν και καταδιώχθηκαν μέχρι το Λιανοβέργι, οπότε, λόγω του σκότους, το τμήμα των Προσκόπων επανήλθε στη γέφυρα και ασχολήθηκε όλη τη νύχτα με την πρόχειρη επισκευή της. Έτσι, οι μεν κάτοικοι του Νησέλι αισθάνονταν ήδη την ισχυρή παρουσία του ελληνικού στρατού, οι δε Γηδιώτες, στην απέναντι όχθη, ήσαν γεμάτοι απορία για την έκβαση της τετράωρης μάχης, ανυπομονώντας να δούν τα αποτελεσματικά στρατεύματα να μπαίνουν και στο δικό του χωριό.

Τέλος η **VII Μεραρχία** απάντησε στο Στρατηγείο ως εξής:

"Αριθ. 552

Λιβάνοβον (Αιγίνειον) 17-X-12 ώρα 6 μ.μ. Γεν. Στρατηγείον.

... *Διετάχθη κατάληψις από μεσημβρίας γεφύρας Μέγα Νησέλι και πόρου Μυλοβός (Μεγάλη Γέφυρα). Αύριο προτίθεμαι διαβώ Αλιάκμονα εις Νησέλι και εξασφαλίσω δίοδον.*

VII Μεραρχία Κλεομένης".

Στο σημείο αυτό πρέπει να παραθέσω αυτό που γράφει η Μεγάλη Στρατιωτική και ναυτική Εγκυκλοπαίδεια (1927), στην σελ. 469 του 2ου τόμου, ότι δηλαδή "... *Αι Μεραρχίαι την εσπέραν της 17 δ/βρίου ευρίσκοντο επί της γραμμής: Η Ιη Μερ. εις Διαβατό ... η ΙΙη Μερ. εις Σιδηρ. Σταθμόν Βερροίας. Η VII Μερ. (Σχης Κλεομένους) εις Νισέλη - Αιμπάνοβο, το δε Γ. Στρατηγείον εις Βέρροϊαν, ...*". (Όλες οι άλλες μεραρχίες αναφέρονται σε θέσεις προς την περιοχή της Νάουσας, το απόσπασμα Κωνσταντινούπουλου έφθασε νύχτα στο Λουτρό, ενώ οι ανιχνευτές της ημιλαρχίας της Ιης Μεραρχίας διανυκτέρευσαν στο Κεφαλοχώρι). Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο ελληνικός στρατός, ο οποίος γνώριζε τα αποτελέσματα των πρωϊνών αναγνωρίσεών του, δεν ανέφερε να έχει απελευθερώσει ή να κατέχει τον Γηδά, στις 17-10-1912.

3. Η απελευθέρωση του Γηδά

Το ίδιο βράδυ, η τρίτη φάλαγγα της VIIης Μεραρχίας (8ο Τάγμα Ευζώνων και Σώμα - λόχος προσκόπων), με επικεφαλής τον Κ. Μαζαράκη, διανυκτέρευε στη Μονή της Σφήνιτσας. Όταν έμαθε για τη συμπλοκή στο Νησέλι, πήρε διαταγή να σπεύσει για ενίσχυσή τους. Έτσι τα μεσάνυχτα της 17ης προς την 18η Οκτωβρίου 1912 τηλεγράφησε τα ακόλουθα:

"Αριθ. 553

Μονή Σφηνέτισης (Σφήνα) 18-X-12 Γεν. Στρατηγείον.

... *Τρίτη φάλαγγξ ής την οδήγησιν μοί ενεπιστεύθη Μέραρχος εύρηται εις Μονήν Σφηνίτισης, εκ λόχου Προσκόπων εθελοντών, 8ου Ευζωνικού, 6 πολυβό-*

λων. Μετά την 12ην νυκτός σήμεραν προχωρώ μετά 200 ανδρών προσκόπων προς κατάληψιν γεφύρας Νησέλι. Τμήμα προσκόπων 60 ανδρών υπό δύο αξιωματικούς κατά διαταγήν μου διέβησαν Αλιάκμονα εις Μέτς (Μέση) και εγκατεστάθησαν ίσως, ως είχαν διαταγήν, εις Λίμνην Γιαννιτσών. Περιπολία Τούρκων υπέων περιτρέχουν το μεταξύ Αλιάκμονος και Καρασμάκι (Λουδία) έδαφος. Κατά πληροφορίας χωρικών συγκέντρωσις εχθρού μάλλον εις γεφύρας Καρασμάκι (Λουδία) ...

Αρχηγός Προσκόπων Κ. Μαζαράκης".

Στις τέσσερις και είκοσι το πρωί της **18ης πλέον Οκτωβρίου** ξεκίνησαν για τη γέφυρα. Μετά από δίωρη πορεία συναντήθηκαν με τους άλλους προσκόπους, που κρατούσαν τη γέφυρα στο Νησέλι και μαζί τους συνέχισαν την προέλαση με κατεύθυνση προς το Γηδά. Χωρίς να συναντήσουν εχθρική αντίσταση εισήλθαν αυτοί ως ελευθερωτές στο Γηδά. Ήταν Πέμπτη, 18 Οκτωβρίου 1912, με το παλιό ημερολόγιο, ώρα 9 το πρωί.

Όλα αυτά επιβεβαιώνονται από το ακόλουθο τηλεγράφημα:

"Αριθ. 564

Λιμπάνοβον (Αιγίνειον) 18-X-12 ώρα 9 π.μ. Γεν. Στρατηγείον.

Γέφυρα Νησέλι κατελήφθη παρά 8ου Ευζωνικού Τάγματος και Σώματος Μαζαράκη χθές τετάρτην μ.μ. εσπέρας κατά πληροφορίας Ευζωνικού Τούρκου απεσύρθησαν πέρα Καρασμάκι (Λουδίας) αποπειραθέντες να ανατινάξωσι γέφυραν ής έν τμήμα εκ δοκών ξυλίνων κατέστρεψαν. Διετάχθη λόχος επισκευάση ταχέως γέφυραν. Μεραρχία προνχώρησε πέραν Αλιάκμονος προς κατάληψιν επικαίρου θέσεως.

VII Μεραρχία Κλεομένης."

Το τηλεγράφημα αυτό μας γνωρίζει τον επιλογο της προώθησης της 7ης Μεραρχίας μέχρι τον Γηδά, διότι η αναφερόμενη "επικαιρος θέσις", της οποίας προανήγγειλε την κατάληψη, δεν είναι άλλη από το χωριό Γηδάς (που βρίσκονταν δύομισυ χιλιόμετρα βόρεια της γέφυρας). Τούτη λοιπόν η κατάληψη αναφέρεται μόνο στις 18 Οκτωβρίου 1912, ημέρα Πέμπτη.

Για την είσοδο του ελληνικού στρατού στο Γηδά, ο 12ετής το 1912 Γρηγόριος Αντ. Μοσχόπουλος μου αφηγήθηκε ότι: "Ο Στρατός όμως ήρθε στο Γηδά από τον δρόμο του Νησελίου. Στην αρχή ήρθαν λίγες ομάδες τσολιάδες. Ήταν ένα τάγμα Μηχανικού υπό τον Ελευθέριο Μαυρογένη. Οι κάτοικοι του χωριού έκαναν σαν τρελοί από τη χαρά τους, βλέποντας τους Έλληνες στρατιώτες. Αμέσως άρχισαν να χτυπάνε την καμπάνα της εκκλησίας, όπου έγινε αυθόρμητη δοξολογία. Μετά τη δοξολογία συγκεντρώθηκαν όλοι στον χώρο της παλιάς αγοράς (μπροστά στον ανοικτό χώρο του σημερινού ξενοδοχείου

Ο Παπαντώνης

[Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου. Προσφορά του κ. Αριστείδη Γρ. Μοσχόπουλου]

"Δωδώνη"), κατέβασαν την τουρκική ημισέληνο, που ήταν στημένη πάνω σε ξύλινο υπόστεγο και, ζητωκραυγάζοντας για την λευτεριά τους, ξέσκιζαν και ποδοπατούσαν τα φέσια, που ήταν υποχρεωμένοι να φοράνε μέχρι τότε. Στο τέλος, γλέντησαν όλοι μαζί, χορεύοντας πάνω στα ξεσκισμένα φέσια.

Ο ιερέας Παπαντώνης οδήγησε τον Ελευθέριο Μαυρογένη στις αποθήκες του μπέη, για να πάρουν τα αποθηκευμένα δημητριακά. Εκεί βρήκαν κρυμένους δύο Τούρκους αγροφύλακες, που δεν είχαν φύγει με τους άλλους. Ο ένας από αυτούς, ο Ζεκίρ, ζήτησε τότε φοβισμένος να γίνει Χριστιανός και ο Μαυρογένης, δίνοντάς του τό δικό του όνομα, τον βάπτισε Λεφτέρη. Το σιτάρι, που πήραν από τις αποθήκες, το μοίρασαν στις οικογένειες του χωριού, ενώ άλλες ποσότητες τις άλεσαν αμέσως κι έδωσαν το αλεύρι στις γυναίκες, με την εντολή να ζυμώσουν ψωμιά για τον στρατό. Ο Μαυρογένης το βράδυ έμεινε στο άδειο κονάκι του μπέη."

Το Γενικό Στρατηγείο μη γνωρίζοντας ακόμη αυτή την ενέργεια των προφυλακών της εβδομης μεραρχίας διέταξε στις 11 παρά τέταρτο τα ακόλουθα:

"Αριθ. 563

Οδηγία για την VII Μεραρχία και το απόσπασμα Κωνσταντινουπόλου.

1) ... Προτίθεται να επιτεθώ εκ βορρά μεθαύριον εναντίον του όπισθεν του Καρά Ασμάκι (Λουδίας) εχθρού.

2) Η VII Μεραρχία θα διαβή σήμερα τον Αλιάκμονα και καταλαμβάνουσα την περιοχή Καφοχώρα - Γέφυρα Νησέλι θα ασφαλίση το δεξιόν πλευρόν της στρατιάς από τυχόν εχθρικής προχωρήσεως νοτίως των ελών των Γιαννιτών.

... 3) Η VII Μεραρχία θα εγκαταστήσει σήμερα οπτικόν τηλεγραφικόν σταθμόν προς συνεννόησιν μετά του εις τον σιδηρ. σταθμόν Ναούσης εγκαθισταμένου από της 5ης μ.μ. σταθμού του Γενικού Στρατηγείου. Επίσης θ' αναφέρη άν αι τηλεγραφικαί μηχαναί σταθμού Καφοχώρας - Γιδά παρέμειναν ώστε ν' αποκατασταθεί τηλεγραφική συγκοινωνία μετά του σιδ. σταθμού Ναούσης ...

Βέροια 18-X-12, ώρα 10.45 πρωΐας Κωνσταντίνος."

Μόνο στις 18 Οκτωβρίου, λοιπόν, δίνεται διαταγή για κατάληψη του Γηδά, που ήταν ήδη από 17-10-1912 κανονικά αναγνωρισμένος ως "κενός εχθρού", αλλά περιστασιακά εμφανίζονταν γύρω από αυτόν (ή ίσως και εντός αυτού) εχθρικές περιπόλοι.

Την ίδια μέρα μετακινήθηκαν από το Νησέλι στο Γηδά αρκετά τμήματα Ευζώνων της VIIης Μεραρχίας και στρατοπέδευαν στην τοποθεσία "Αλώνια" (στο σημερινό "Πανόραμα"), οπότε όλος ο όγκος της VIIης Μεραρχίας, με επικεφαλής τον Σχη Κλεομένους, βρισκόταν εγκατεστημένος

Χορός γυναικών και κοριτσιών στο Γηδά (1915-1917)
[Φωτ. αρχείο Ι. Μισσάπουλου]

στο Γηδά.

Ο Θωμάς Απ. Κούγκας, 8 ετών το 1912, έγραψε σε άρθρο του "Η απελευθέρωση του Γιδά το 1912", στην εφημερίδα "Φωνή της Αλεξάνδρειας", της 30-10-1987, σελ. 5: "... Στο Γιδά μετά την ολοκλήρωση της υποχώρησης του Τούρκικου Στρατού οι κάτοικοι συγκεντρωμένοι στην πλατειούλα της παλιάς αγοράς με ανυπομονησία περίμεναν τον Ελληνικό Στρατό, το απόγευμα και με βροχή έφθασε. Τους υποδέχθηκαν με λαχτάρα. Μερικοί νέοι έτρεξαν ανέβηκαν επάνω στο καμπαναριό και χτυπούσαν την καμπάνα της εκκλησίας χαρμόσυνα, όπως το Πάσχα την ώρα της Ανάστασης. Η υποδοχή και ο ενθουσιασμός δεν περιγράφεται, αγκαλιάσματα, φιλιά, ζητωκραυγές και άλλα ...".

Είναι αξιοσημείωτο, ότι ο Θωμάς Απ. Κούγκας μιλάει για είσοδο στρατιωτικών τμημάτων το απόγευμα, με βροχή. Αυτό το θυμάται, διότι, προφανώς, μετά την πρωινή είσοδο των ευζώνων του Ελ. Μαυρογένη της 18ης Οκτωβρίου 1912 και, αφού εξαλειφθηκαν πλέον τα σύμβολα της Τουρκικής κυριαρχίας και κυμάτισε, για πρώτη φορά, η ελληνική σημαία στο Γηδά, οι κάτοικοι αισθάνθηκαν πλέον ασφαλείς και άρχισαν να μεταφέρουν τις οικογένειές τους, από τις κρυψώνες τους στο Βάλτο. Συνεπώς, τα γυναικόπαιδα, μόλις το απόγευμα της 18-10-1912, έβλεπαν για πρώτη φορά τους Έλληνες στρατιώτες του κύριου όγκου της VIIης Μεραρχίας, που συνέχιζαν να έρχονται από το Νησέλι, εντύπωση η οποία καταγράφηκε βαθειά στην μνήμη του Θωμά Απ. Κούγκα.

Το απόγευμα της 18ης Οκτωβρίου, στη διαταγή προελάσεως για μετακίνηση του κυρίου όγκου της Στρατιάς από τη Βέροια προς τα Γιαννιτσά, αναφερόταν, μεταξύ άλλων, και τα εξής:

"Αριθ. 566

Διαταγή Στρατιάς δια την 19ην Οκτωβρίου

... 4) Η VIIη Μεραρχία να παραμείνει εις τας παρά το Γιδά θέσεις αυτής καλύπτουσα το δεξιόν της στρατιάς και την Βέροια από πάσης εκ Κιριτζαλάρ εχθρικής επιχειρήσεως. Να αποστείλη πυκνάς αναγνωρίσεις ιππικού και πεζικού προς τας γεφύρας του Καρά Ασμάκι. 5) Το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου καθιστάμενον ανεξάρτητον να μεταβή εις Τσινάφορον και να αναγνωρίση τον προς Γιαννιτσήδες (Κύμινα) πόρον, προετοιμάζον, μέσα δι' ενδεχομένην διάβασην αυτού. 6) Η Ταξιαρχία του Ιππικού να μεταβή εις Ρέσιανην ..."

Σιδ. Σταθμός Ναούσης 18-X-12, ώρα 6 εσπέρας. Κωνσταντίνος."

Συνεπώς, ο Γηδός καταλήφθηκε και απελευθερώθηκε από την 7η Μεραρχία, στις 18-10-1912, όπως ακριβώς αναφέρει η στρατιωτική βιβλιογραφία και όπως επιβεβαιώνει το σχετικό υπ' αρ. πρωτ. 205.37/25/593772/-

22-11-1988 έγγραφο του ΓΕΣ/ΔΙΣ/5ο Γραφείο, το οποίο επίσης αναφέρει ξεκάθαρα: "... η Αλεξάνδρεια (Γιδά) απελευθερώθηκε από την VII Μεραρχία στις 18 Οκτ. 1912. ..."³.

3. Αντίθετα ο κ. Δημήτριος Μπέλλος, κρεοπώλης στο επάγγελμα, με σχετική 22σέλιδη μονογραφία του με τον τίτλο "Η απελευθέρωση της Αλεξάνδρειας (πρώην Γιδά) και της περιοχής το 1912", που δημοσίευσε το 1993, ισχυρίστηκε, ότι ο Γηδάς απελευθερώθηκε γύρω στις 8 η ώρα το πρωί της 17ης Οκτωβρίου 1912, οπότε συνέβηκε η γνωστή είσοδος των ανιχνευτών, από την Βέροια. Ενεφάνισε λοιπόν το 1993 μία καινοφανή αφήγηση του 93χρονου Αντωνίου Γιαννόπουλου, σύμφωνα με την οποία: α) Μετέτρεψε τον Τούρκο αξιωματικό, που στις 16-10-1912 ανακαλούσε στην τάξη με το μαстіγίο του ορισμένους στρατιώτες του, που λεηλατούσαν σπίτια του Γηδά, σε μεταμφιεσμένο ... Θεοχάρη Κούγκα (φανταστικό ισχυρισμό, τον οποίο ούτε ο συγγενής του ήρωα, ο Θωμάς Απ. Κούγκας, δεν τον επιβεβαιώνει). β) Μετέφερε μία άγνωστη φήμη, ότι κάποιος ζωέμπορος - σφάχτης Βούργαρης, το πρωί της 17ης Οκτωβρίου 1912, περίμενε πάνω σε σωρό κοπριάς να δει τους Έλληνες στρατιώτες. Ότι δήθεν, ακριβώς την ώρα της εισόδου των ανιχνευτών από τη Βέροια, υπήρχε ταυτόχρονη παρουσία τεσσάρων "πάνοπλων" έφιππων Τούρκων μέσα στον Γηδά, οι οποίοι, μόλις άκουσαν τις ζητωκραυγές του Βούργαρη, το έβαλαν στα πόδια. Ότι έτσι απελευθερώθηκε ο Γηδάς και οι κάτοικοι χαρούμενοι κέρασαν τους ανιχνευτές. γ) Αδιαφόρησε, δηλαδή, για το γεγονός, ότι αυτή την φήμη δεν μας την επιβεβαίωσαν, ούτε ο Γρηγόρης Μοσχόπουλος (γιός του τότε πνευματικού ηγέτη του Γηδά, Παπαντώνη, στον οποίο θα έφταναν αμέσως τέτοια νέα, οπότε θα μας τα διέσωζε ο προαναφερθείς γιός του), ούτε ο Θωμάς Απ. Κούγκας (στενός συγγενής του οδηγού των ανιχνευτών, Θεοχάρη Κούγκα), ούτε οι Α. Δεμελιός, Α. Κουκουλούδης, Ε. Μανωλόπουλος. δ) Ακολούθως παρέθεσε ένα φανταστικό περιστατικό, για την δήθεν υπερήφανη εμφάνιση του οπλισμένου, βαβαλάρη και επικηρυγμένου κατετάν - Αποστόλη, μπροστά από τους ανιχνευτές μας, οι οποίοι, εκείνη ακριβώς την στιγμή, τελείως ανυποψίαστοι, ρωτούσαν δήθεν για το σπίτι του Αποστόλη, προκειμένου να τον σκοτώσουν. ε) Πιθανολόγησε αυθαίρετα, ότι δήθεν "... η είσοδος των ανιχνευτών ... ήταν πλαισιωμένη και από τους πρόσκοπους του Κ. Μαζαράκη", πριν αυτοί καταλάβουν την γέφυρα Νησελίου, αλλά αγνοούσε, ότι αυτό το τμήμα των Προσκόπων ήταν ... 60μελές. στ) Φαντάστηκε τους ανιχνευτές μας, να συνοδεύονται από "αμάξι με πολεμοφόδια" και να κυνηγούν με τα ... πόδια "τους τελευταίους τέσσερις ... έφιππους Τούρκους του Γηδά", με σκοπό να συμπλακούν μαζί τους, αδιαφορώντας για την αφήγηση του Θωμά Απ. Κούγκα, που λέει, ότι οι ανιχνευτές πήγαιναν "έρποντας από την σκαφή του δρόμου", αλλά και για όλες τις προφορικές και γραπτές πηγές, που λένε, ότι ο σκοπός των ανιχνευτών δεν ήταν η εμπλοκή με τους Τούρκους, αλλά η διείδυση τους, όσο το δυνατόν πιο κοντά στις θέσεις τους μέχρι τον ποταμό Καρά Ασμάκ. ζ) Ερμήνευσε εσφαλμένα την αναφορά της αναγνώρισης της Πηης ημιλαρχίας και εξέλαβε το "ελεύθερο (δηλαδή κενό) εχθρού" ως "απελευθερωμένο", αγνοώντας προφανώς, ότι η λέξη "απελευθερώνω" σημαίνει, ότι αναλαμβάνω υπό τον πλήρη στρατιωτικό μου έλεγχο μία περιοχή και εγκαθιστώ αστυνομική διοίκηση στον χώρο, κάτι που δεν έγινε φυσικά στον Γηδά από τους ανιχνευτές στις 17-10-1912, καθώς και ότι ο στρατιωτικός όρος "ανιχνεύω" σημαίνει, ότι εισχωρώ σε όσο μεγαλύτερο βάθος σε περιοχή, που ελέγχεται από τον εχθρό, προκειμένου να συλλέξω πληροφορίες για τη θέση και τον όγκο των αντίπαλων δυνάμεων και φυσικά δεν σημαίνει, ότι οι ανιχνευτές απελευθέρωσαν κάθε σημείο του εδάφους που πάτησαν. η) Απο-

105/88

ΠΡΟΣ: Λαογραφικό Όμιλο
Αλεξάνδρειας και Περιχώρων
" ΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ "
Μαρίνου Αντύπα 12
59300 Αλεξάνδρεια

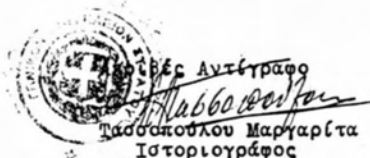
ΚΟΙΝ: ΓΕΣ/ΔΙΣ/5ο Γραφείο

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΡΑΤΟΥ
5ο Γραφείο
Τηλέφ. 3221528
Φ.205.37/25/ 593772
Σ.787
Αθήνα, 22 Νοε. 88
Συν:-17-

ΘΕΜΑ: Ιστορικά Στοιχεία

ΕΧΕΤ: Αρ.Πρωτ.101/6-10-88 Λαογραφικός Όμιλος Αλεξάνδρειας και
Περιχώρων.

1. Σας γνωρίζουμε, σε απάντηση του σχετικού, ότι η Αλεξάνδρεια (Γιόδα) απελευθερώθηκε από την VII Μεραρχία στις 18 Οκτ. 1912.
2. Λεπτομέρειες για τον τρόπο και τις συνθήκες απελευθερώσεώς της μπορείτε να δείτε στα συνημμένα φωτοαντίγραφα από τον Ιστορικό τόμο μας " Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913- Τόμος Α - Επιχειρήσεις εν Μακεδονία κατά των Τούρκων " σελ. 123-137.
3. Δυνατότητα αποστολής ολόκληρου τόμου αυτού δεν υπάρχει, γιατί έχει εξαντληθεί το απόθεμά του και τελεί υπό επανέκδοση, που θα ολοκληρωθεί στα μέσα περίπου του επόμενου έτους .-

Αντγος Γρηγόριος Μούργελας
Διευθυντής

Π/π

Το πρωτότυπο έγγραφο που απέστειλε το ΓΕΣ/ΔΙΣ

[Αρχείο Ι. Μοσχόπουλου. Προσφορά αντιγράφου από τον Λαογραφικό όμιλο Αλεξάνδρειας]

Στις **19 Οκτωβρίου 1912** μεταφέρθηκε και εγκαταστάθηκε στον σιδηροδρομικό σταθμό του Γηδά επιτελείο της Στρατιάς, που αποτελούνταν - κατά την μαρτυρία αυτοπτών κατοίκων - από τον βασιλιά Γεώργιο Α΄, τον Δούσημανη, τον Καλλίστη, τον Ιωάννη Μεταξά κ.ά. Στο καμπαναριό της εκκλησίας της Παναγίας τοποθέτησαν οπτικό τηλεγράφο, με τον οποίο, προσπαθούσαν να πάρουν πληροφορίες, για τη μάχη, που ξεκινούσε στην άλλη πλευρά της λίμνης.

(Τα παραπάνω υπ' αρ. 1, 2, 3 κεφάλαια -μαζί με το υπ' αρ. 5- αποτέλεσαν τμήματα της ομιλίας μου στις 18-10-1990, σε πανηγυρική επετειακή εκδήλωση του Λαογραφικού ομίλου ντόπιων Αλεξανδρείας και περιχώρων στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου, η οποία δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα "Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ", αρ. φύλλων 197/24-10-1990, 198/31-10-1990, 199/7-11-1990, 200/14-11-1990. Επίσης τα ίδια κεφάλαια αποτέλεσαν το κύριο μέρος ραδιοφωνικής εκπομπής μου στο Ράδιο Ημαθία στις 19-10-1990. Αναδημοσιεύθηκε και στην εφημερίδα του Δικηγορικού συλλόγου Βεροίας "ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ", αρ. φύλλων 1/Δεκ.1990 και 2/Φεβ.1991). Ακόμη το παραπάνω χρονικό της Απελευθέρωσης του Γηδά το δημοσίευσε και η εφημερίδα "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ" αρ. φύλλον 12/17-10-1991)

σιώπησε με ένοχη επιμέλεια πλήθος από εύγλωττα τηλεγραφήματα και έγγραφα του ελληνικού στρατού, που μιλούν για κατάληψη και απελευθέρωση του Γηδά μόνο στις 18-10-1912.

Αυτός ο ισχυρισμός του λοιπόν είναι τελείως προσωπικός και αποτελεί προφανές σνοηθύλευμα της υποκειμενικής του θεώρησης του θέματος, της αδυναμίας του για ορθή εκτίμηση του γραπτού και προφορικού ιστορικού υλικού και της ατάλαντης διάθεσής του για μυθιστορηματική απόδοση των γεγονότων, επί το ηρωϊκότερον, χρησιμοποιώντας πληθώρα υπερβολών και φανταστικών κατασκευών. Η άποψη του αυτή, λοιπόν, απέχει πολύ από την αληθινή και την ακριβή διάσταση των πραγματικών ιστορικών γεγονότων.

Βέβαια, έναν μόλις χρόνο αργότερα, ο ίδιος ανέκρουσε πρώιμαν και, σε άρθρο του με τίτλο "Η απελευθέρωση Αλεξάνδρειας", που συμπεριλαμβάνεται στο βιβλίο, που εξέδωσε ο Δήμος Αλεξάνδρειας, τον Σεπτέμβριο 1994, με τίτλο "Αλεξάνδρεια Σιδηρόδρομος και πόλη 1894-1994", στη σελ. 66 και επ., παρέθεσε μία διαφορετική έκδοση της προσωπικής του άποψης, "λησιμόνησε" να επαναλάβει τον ισχυρισμό του ότι ο Γηδάς ήταν δήθεν "απελευθερωμένος" από το πρωί της 17-10-1912 και προέταξε το ιστορικό της απελευθέρωσης (από την VII Μεραρχία), που μας διέσωσε ο Γρηγόριος Αντ. Μοσχόπουλος, το οποίο φυσικά αναφέρεται μόνο στην 18-10-1912. Ακόμη αποδέχθηκε ως ημερομηνία εορτασμού της επετείου της απελευθέρωσης του Γηδά την 18η Οκτωβρίου, χωρίς κανένα σχόλιο. Πρόσφατα ξαναθυμήθηκε να υποστηρίξει την αρχική του θέση, αλλά πλέον η άποψή του κατέστη πολλαπλά διάτρητη. Έτσι, καθίσταται καταφανές, ότι η εσφαλμένη προσωπική άποψή του, δεν είναι παρά μιά ηθελημένη ιστορική ανακρίβεια. *(Περιληπτικά αποσπάσματα της υποσημείωσης αποτέλεσαν τμήμα της ομιλίας μου σε επετειακή εκδήλωση του Ροταριανού Ομίλου Αλεξανδρείας στις 14-10-1995).*

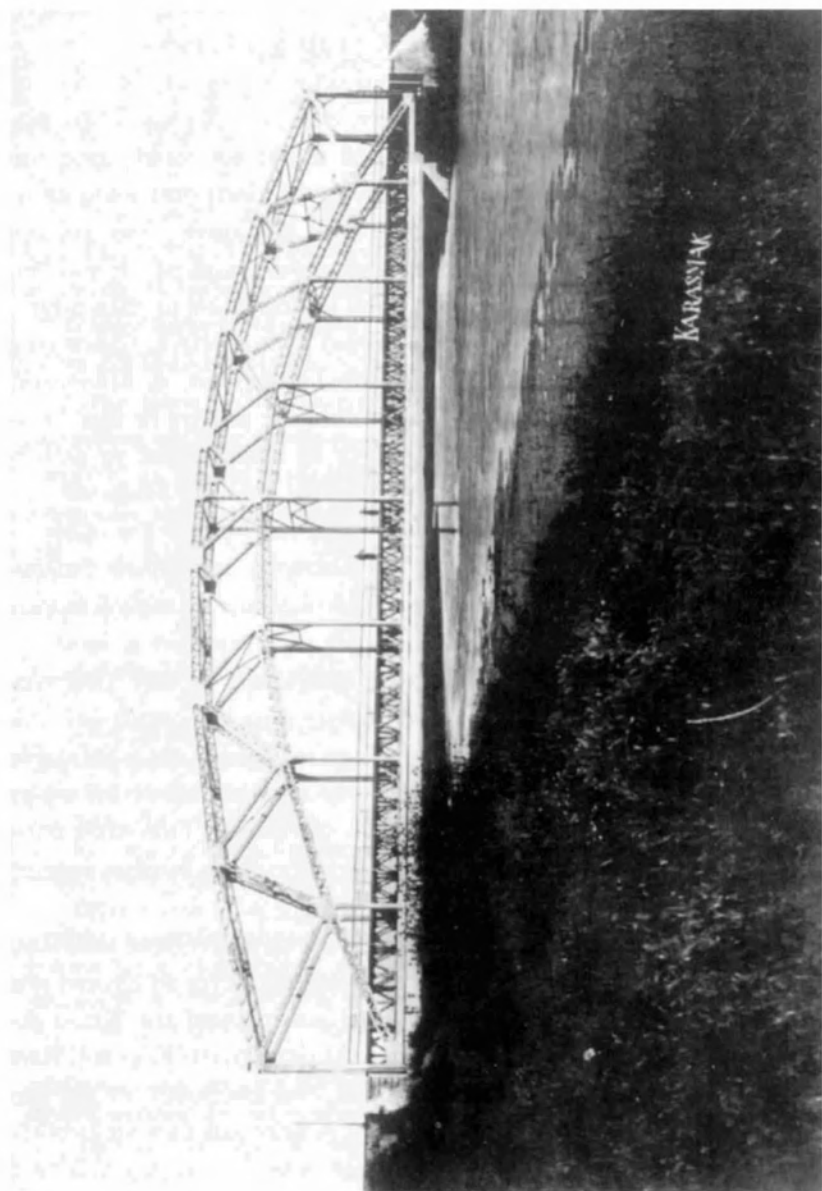
4. Η μάχη του Καρά Ασμάκ

Ενώ λοιπόν ο κύριος όγκος του ελληνικού στρατού εκινείτο βόρεια της λίμνης για να συναντήσει, κατά τις μέχρι τότε εκτιμήσεις και πληροφορίες του, τον τουρκικό στρατό περί το Κιριτζαλάρ (Αδενδρο), η πραγματική κατάσταση ήταν τελείως διαφορετική από εκείνη που υπέθετε το Γενικό Στρατηγείο. Ο αρχηγός του τουρκικού στρατού, Χασάν Ταξίν πασάς, εκτιμώντας της σοβαρότητα του φυσικού αμυντικού κωλύματος του Καρά Ασμάκ και της δημιουργηθείσας (με φυσικό τρόπο) στενωπού μεταξύ των ελών, άφησε μικρές μόνο δυνάμεις νότια της λίμνης, για φύλαξη των γεφυρών του Λουδία και συγκέντρωσε το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεών του στη στενωπό των Γιαννιτσών, όπου και άρχισε η μεγάλη μάχη.

Από τον χώρο των επιχειρήσεων, το Γενικό Στρατηγείο εξέδωσε στις 3 το απόγευμα, την ακόλουθη διαταγή: *"Γενικόν Στρατηγείον, Δ. Μπουρκάζ, 19 Οκτ., ώρα 3η εσπέρας. Ο εχθρός με ισχυράς δυνάμεις κατέχει τα περί Γιαννιτσά υψώματα. Επιτιθέμεθα. Η VIIη Μεραρχία να προσπαθήσει να διέλθει τον Καρά Ασμάκ και να επιτεθεί κατά των έναντι αυτής εχθρικών δυνάμεων. Να ειδοποιήσει το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου όπως διερχόμενον τον πόρον ενεργήσει δια Γιαννιτσίδων. Να ειδοποιήσει την Ταξιαρχία ιππικού να ακολουθήσει κατ' αρχάς το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου και είτα να ενεργήσει αναλόγως των περιστάσεων"*.

Όταν το στρατηγείο διαπίστωσε τάσεις υποχωρήσεως των Τούρκων από το μέτωπο των Γιαννιτσών έστειλε νέα διαταγή με την οποία υπενθύμιζε ότι *"...2) Η VII Μερ., το Απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου και η ταξιαρχία Ιππικού διετάχθησαν να επιτεθώσιν προς τας γεφύρας Καρά Ασμάκ και πέραν αυτού..."*, και τούτο προκειμένου να αποκόψει την από τα Γιαννιτσά υποχώρηση των Τούρκων και να αποτρέψει νέα συγκέντρωση δυνάμεών τους πίσω από τον Αξιό.

Η VII Μεραρχία ευρισκόμενη στο Γηδά δεν μετακινήθηκε καθόλου στις 19 Οκτωβρίου, αλλά, αφού έστειλε αποσπάσματα μέχρι το Σχοινά και το Νεοχώρι, εξασφάλιζε την Στρατιά από την κατεύθυνση του Καρά Ασμάκ, κατέχοντας την γραμμή Παλιοχώρι - Λιανοβέργι - Κορυφή. Την προαναφερθείσα διαταγή έτσι την αντιλήφθηκε, ενώ μπορούσε να προχωρήσει και να καταλάβει τις γέφυρες του Καρά Ασμάκ και έτσι να εκτελέσει καλύτερα την αποστολή της, φυλάγοντας πλέον τις δύο γέφυρες. Μόλις δε στις 7 το απόγευμα έλαβε την πρώτη διαταγή του Αρχηγείου περί επιθέσεως κατά των πέρα του Καρά Ασμάκ δυνάμεων, αλλά λόγω της επελεύσεως του σκότους δεν προέβηκε σε καμμία ενέργεια την ημέρα εκείνη.

Η σιδηροδρομική γέφυρα του Καρά Ασμάκ
[Αλεξάνδρεια, σιδηρόδρομος και πόλη..., σελ. 71]

Το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου (2ο και 6ο τάγματα ευζώνων), αφού ξεκίνησε στις 9 το πρωί της 19 Οκτωβρίου, προχώρησε από το Λουτρό προς Παλιοχώρι, Μικρό και Μεγάλο Αλάμπτορο και Τσινάφορο, όπου έφτασε στη μία το μεσημέρι, και άρχισε όλη την ημέρα να συλλέγει υλικό για τη ζεύξη του Καρά Ασμάκ στο πέρασμα μεταξύ Κάλλιανης και Γιαννιστήδων. Μέχρι να σκοτεινιάσει, όμως, δεν μπόρεσε να αρχίσει τη ζεύξη του ποταμού, την οποία ανέβαλε για την επόμενη.

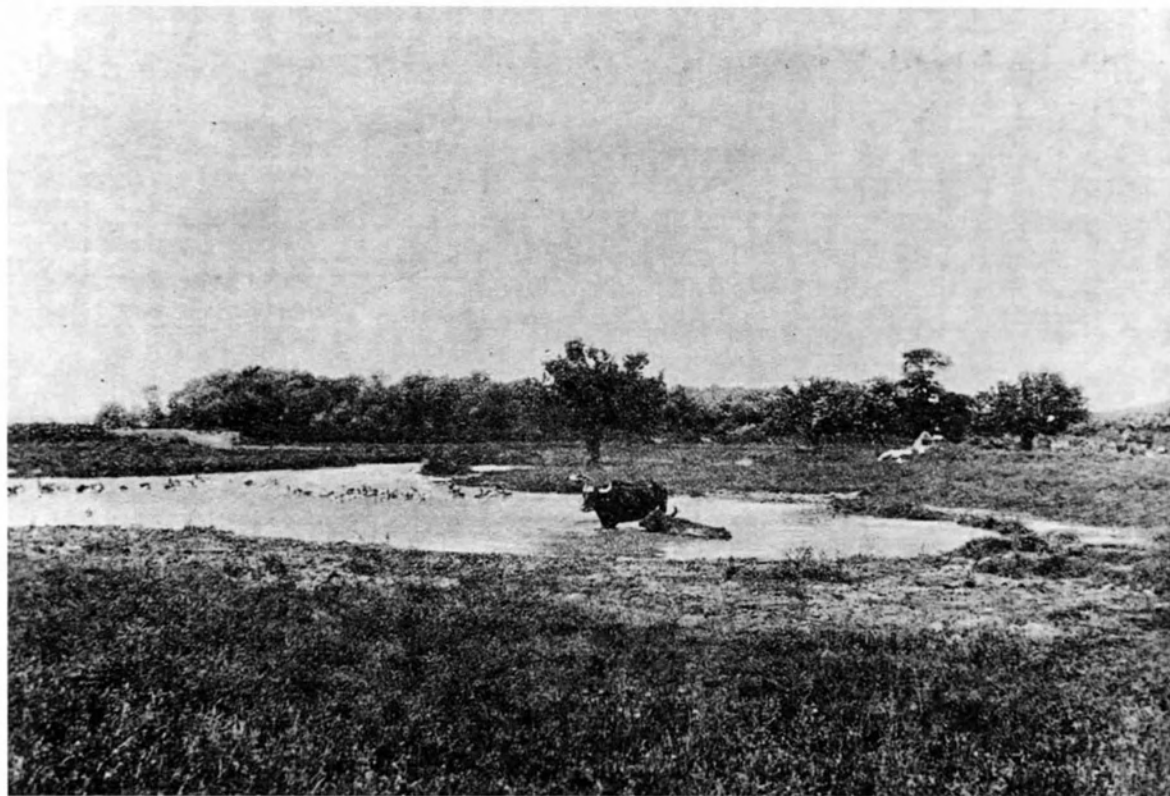
Η Ταξιαρχία του ιππικού ξεκίνησε το πρωί της 19 Οκτωβρίου από τη Βέροια και το μεσημέρι έφθασε στη Ρέσιανη και μετά στο Γηδά, όπου διανυκτέρευσε, διότι οι αναγνωρίσεις της δεν μπόρεσαν να διέλθουν τον Καρά Ασμάκ. Στο Γηδά, τις πρωινές ώρες της 20ής Οκτωβρίου, έλαβε γνώση από την VII Μεραρχία της σχετικής διαταγής του Γενικού Στρατηγείου.

Μετά τις κινήσεις των στρατευμάτων, που προαναφέραμε και παρ' όλο που χάθηκε πολύτιμος χρόνος, όλα ήταν έτοιμα για να εξαπολυθεί η επίθεση, που είχε σαν σκοπό την κατάληψη των γεφυρών του Λουδία και την προέλαση προς τον Αξιώ και τη Θεσσαλονίκη.

Στις 2 το πρωί της **20 Οκτωβρίου 1912** η VIIη Μεραρχία εξέδωσε την διαταγή των επιχειρήσεων, σύμφωνα με την οποία το 19ο ΣΠ (ένα τάγμα) θα έκανε επίθεση εναντίον της σιδηροδρομικής γέφυρας, ενώ το 8ο ΤΕ κατά της οδικής γέφυρας του Λουδία. Δύο πυροβολαρχίες, παραταγμένες στα νότια του χωριού Λιανοβέρι, θα υποστήριζαν το 19ο ΣΠ και μια πυροβολαρχία στα βόρεια του χωριού θα υποστήριζε το 8ο ΤΕ. Το τάγμα Κρητών θα ακολουθούσε προς την οδική γέφυρα, ενώ το 20ο ΣΠ (ένα τάγμα) και το 21ο ΣΠ (δύο τάγματα) θα ήταν στη διάθεση του Διοικητή της Μεραρχίας. Το ένα τμήμα της Μοίρας πολυβόλων θα υποστήριζε το 19ο ΣΠ και το άλλο το 8ο ΤΕ. Η εκκίνηση ορίστηκε για τις 7 το πρωί.

Στις 7 όμως, οι Τούρκοι επετέθηκαν στις προφυλακές του 8ου ΤΕ, αλλά αποκρούστηκαν, καθώς ενισχύθηκαν οι προφυλακές μ' έναν λόχο κι ένα τμήμα πολυβόλων. Έτσι το 8ο ΤΕ, στις 08.00, μη έχοντας λάβει ακόμα τη διαταγή των επιχειρήσεων, καταδιώκοντας τους Τούρκους, είχε εμπλακεί σε μάχη εναντίον της εχθρικής δύναμης, που ήταν αναπτυγμένη στα δυτικά του χωριού Πλατύ. Στις 8.30 πήρε τη διαταγή των επιχειρήσεων και διέταξε ένα λόχο του με τμήμα πολυβόλων να επιτεθεί στην οδική γέφυρα, ενώ με τους άλλους λόχους του εξακολουθούσε να επιτίθεται στη σιδηροδρομική γέφυρα.

Το 19ο ΣΠ, προχώρησε και συνεπλέκετο κι αυτό με τους Τούρκους, αφού αναπτύχθηκε νότια του 8ου ΤΕ με το αριστερό του τμήμα επί της σι-

Τοπικό με πλημμυρισμένες εκτάσεις στην Καμπανία

[A. Struck, Makedonische Fahrten, 1908, σελ. 9. Επεξεργασία φωτ. ΕΤ. ΦΑΟΣ]

σηροδρομικής γραμμής. Το 20ο ΣΠ, χωρίς να πάρει τη διαταγή της Μεραρχίας, η οποία το όριζε ως εφεδρεία, έτρεξε προς τους κρότους των πυροβολισμών κι αναπτύχθηκε νότια του 19ου ΣΠ και, προχωρώντας, προσπαθούσε να κάμψει το αριστερό των Τούρκων.

Το 21ο ΣΠ βιάδιζε προς το Λιανοβέρι και το Τάγμα Κρητών πάνω και αριστερά του αμαξιτού δρόμου. Δύο πεδινές πυροβολαρχίες παρατάχθηκαν νότια στο Λιανοβέρι και δεξιά της σιδηροδρομικής γραμμής, ενώ μία άλλη μέσα στο Λιανοβέρι κι όλες μαζί κτυπούσαν τους Τούρκους στο Πλατύ. Αυτές οι τρεις μονάδες, υποστηριζόμενες και από το πυροβολικό, προχωρούσαν διαρκώς, πιέζοντας τους Τούρκους και αναγκάζοντάς τους να εγκαταλείψουν, γύρω στις 9.30, το Πλατύ και να υποχωρήσουν προς την σιδηροδρομική γέφυρα. Την ίδια ώρα όμως δύναμη ενός τουρκικού τάγματος προχώρησε από την οδική γέφυρα του Λουδία και κατευθυνόταν εναντίον του αριστερού πλευρού του 8ου ΤΕ. Η πυροβολαρχία όμως, που βρισκόταν μέσα στο Λιανοβέρι, άλλαξε θέση προς τα εμπρός κι άρχισε να βάλλει κατά του τουρκικού τάγματος, αναγκάζοντάς το να υποχωρήσει προς την οδική γέφυρα. Η ίδια πυροβολαρχία, ελεύθερη ήδη, έκανε άμεσα ένα άλμα 1000 μέτρων μπροστά και κτυπούσε τους Τούρκους, που υποχωρούσαν από τη σιδηροδρομική γέφυρα. Μόλις και αυτός ο στόχος εξαφανίστηκε, έκανε ένα καινούργιο άλμα 800 μέτρων μπροστά κι άρχισε να βάλλει κατά του εχθρικού πυροβολικού, που βρισκόταν πίσω από τον Λουδία, ενισχυμένη αργότερα κι από μια ακόμα πυροβολαρχία, που ήρθε πλάι της. Το 19ο ΣΠ, αφού εκκαθάρισε το Πλατύ, στάθηκε στα ανατολικά του χωριού. Το 20ο ΣΠ σταμάτησε, γιατί σκέφθηκε ότι, σύμφωνα με τη διαταγή, έπρεπε να παραμείνει ως εφεδρεία. Το 8ο ΤΕ ανέκοψε κι αυτό την προέλασή του μπροστά στη σιδηροδρομική γέφυρα. Μόνο το τμήμα πολυβόλων, που συνόδευε το τάγμα, έκανε άλμα και παρέταξε δύο πολυβόλα δυτικά της σιδηροδρομικής γέφυρας, για να την κτυπήσουν. Σε λίγο έφτασαν και παρατάχθηκαν δίπλα τους άλλα δύο πολυβόλα, ενώ κοντά τους βρισκόταν ένα τμήμα προσκόπων.

Οι Τούρκοι, καθώς υποχωρούσαν άτακτα κάτω από τις βολές του πυροβολικού, δεν πρόλαβαν να ανατινάξουν τη σιδηροδρομική γέφυρα, παρ'όλο που την είχαν υπονομεύσει. Βλέποντας λοιπόν, ότι οι Έλληνες δεν κατέλαβαν την γέφυρα, προσπάθησαν να επιστρέψουν για να την ανατινάξουν. Τα εύστοχα πυρά όμως των πολυβόλων, τους ανάγκασαν να παραιτηθούν από αυτή την προσπάθεια και να αποσυρθούν πάλι πίσω.

Ο άλλος λόχος του 8ου ΤΕ, ενισχυμένος κι από έναν ακόμη του ιδίου

Άποψη του χωριού Τσινάρ-φούρνος (Πλάτανος) και κατοίκων του
[Schultze Jena, Makedonien ..., 1927, πίν. LI άνω. Επεξεργασία φωτ. ΕΤ. ΦΑΟΣ].

τάγματος, εξακουλούθησε την προέλασή του προς την οδική γέφυρα, που την βρήκε, στις 11.00 εγκαταλεειμένη και μισοκαταστραμμένη από τους Τούρκους.

Εκείνη την ώρα περίπου, εκδόθηκε και η ακόλουθη διαταγή από το Μέτωπο των Γιαννισών: *"Γενικόν Στρατηγείον, Μπαλνίτζα, 20-10-12, ώρα 11.15, I Μεραρχίαν. 1) Ο εχθρός ηττηθείς υπό II, III, IV και VI Μεραρχιών υποχωρεί. 2) Η VII Μεραρχία διετάχθη από χθές να προσβάλη γέφυραν Καρά-Ασμάκ, του αποσπάσματος Κωνσταντινοπούλου και της Ταξιαρχίας ιππικού κυκλούντων δια Γιαννισήδων. Μέχρις ώρας αγνοούμεν την ενέργειάν των...."*

Η Μεραρχία, βλέποντας τη βραδύτητα της προέλασης των τμημάτων της πρώτης γραμμής, διέταξε το 1ο τάγμα του εφεδρικού 21ου ΣΠ να περάσει μπροστά και να καταλάβει την σιδηροδρομική γέφυρα. Πράγματι το τάγμα αυτό προήλασε και στις 12.20, χωρίς καμμία αντίσταση, μέσα σε ευνοϊκή πυκνή ομίχλη, κατέλαβε άθικτη την σιδηροδρομική γέφυρα, αφού τα πρώτα τμήματα προσκόπων απέκοψαν τα πυραγωγά σχοινιά και απέτρεψαν τον κίνδυνο καταστροφής της. Δύο λόχοι του τάγματος αυτού πέρασαν γρήγορα την γέφυρα και αναπτύχθηκαν πέραν αυτής, για να διευκολύνουν την δίοδο των υπολοίπων. Όταν όμως διερχόταν την γέφυρα οι υπόλοιποι δύο λόχοι αυτού του τάγματος, διαλύθηκε προς στιγμήν η ομίχλη και το τουρκικό πυροβολικό άρχισε να βάλλει δραστικά εναντίον τους. Αμέσως όμως, ξανάπεσε η ομίχλη και τα τμήματα εξακουλούθησαν ταχύτερα να διέρχονται την γέφυρα. Αφού κατέλαβαν το Κιρτζαλάρ, πέρασαν όλα τα τμήματα εκτός από το 20ο ΣΠ και το πυροβολικό, που παρέμειναν δυτικά του Λουδία, μέχρι να επιστρωθεί η σιδηροδρομική γέφυρα με διπλοσανίδες για τη διάβαση του πυροβολικού. Ο Διοικητής της Μεραρχίας, φθάνοντας στο Κιρτζαλάρ, δεν τόλμησε να ωθήσει τα τμήματά του προς τον Αξιό, αλλά, αφού εγκατέστησε προφυλακές, επέστρεψε ο ίδιος με το επιτελείο του στο Πλατύ για διανυκτέρευση.

Το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου, που από πολύ πρωί είχε αρχίσει τη ζεύξη του Καρά - Ασμάκ, πέρασε τον ποταμό στις 11.00. Μόλις όμως προχώρησε μερικές εκατοντάδες μέτρα, βρήκε δεύτερο κλάδο του ποταμού, τον οποίο, αφού έξευξε, διαπέρασε και έφθασε στους Γιαννισήδες στις 14.15, χωρίς να προωθηθεί προς τον Αξιό.

Η Ταξιαρχία ιππικού ξεκίνησε στις 08.00 απ' τον Γηδά, έφθασε στις 10.30 στην Κάλλιανη, όπου και περιέμενε τη διάζευξη του ποταμού από το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου. Παρά το γεγονός όμως, ότι η διάβαση ήταν ελεύθερη από τις 14.15, δεν πέρασε τον ποταμό και προτίμησε να δια-

νυκτερεύσει στο Κλειδί.

Σ' εκείνες τις συγκρούσεις τραυματίστηκε κι ο Γηδιώτης οπλαρχηγός Θεοχάρης Κούγκας, που βοήθουσε εθελοντικά τον στρατό, ως οδηγός κι ανιχνευτής. Πάντως οι απώλειες της VII Μεραρχίας ήταν ελάχιστες. Νεκροί βρέθηκαν ο αξιωματικός Αλέξανδρος Μαυρομιχάλης και οι στρατιώτες Τσαμτσακόπουλος και Νταβατζής, οι οποίοι σκοτώθηκαν κατά την συμπλοκή που έγινε στη θέση "Παληομάννα" και θάφτηκαν στον κήπο του σιδηροδρομικού σταθμού πλατέος. Στο σημείο εκείνο, έξι μήνες αργότερα, ο Ακρίτας Μαζαράκης ανήγειρε μνημείο με μαρμάρινο σταυρό ύψους 1,5 μέτρου περίπου, το οποίο μπορούσαν να δούν οι διερχόμενοι επιβάτες των τραίνων. Για αρκετά χρόνια χρησιμοποιούνταν ως ηρώον της Κοινότητας Πλατέος, οπότε κατέθεταν στεφάνια στον τάφο των σκοτωμένων. Αργότερα όμως, το 1960, άγνωστο για ποιό λόγο, το μνημείο μεταφέρθηκε πίσω από τον σταθμό, σε χώρο που υποβαθμίζει τη θυσία τους κι έτσι το μνημείο αυτό, δυστυχώς, περιέπεσε σε πλήρη αφάνεια και αχρησία. Παρ' όλα αυτά όμως, αυτός ο μαρμάρινος σταυρός εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να μας παροτρύνει με το σεμνό αλλά ηρωικό του επίγραμμα:

**"ΔΙΑΒΑΤΑ, ΠΑΡΕ ΖΩΗ ΑΠ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΔΟΞΑΣΜΕΝΟ ΤΑΦΟ ΚΑΙ
ΣΥΡΕ ΤΟ ΔΡΟΜΟ ΠΟΥ ΑΝΟΙΞΑΝ ΟΙ ΣΚΟΤΩΜΕΝΟΙ ΕΔΩ"**

Αλεξάνδρεια, 16-10-1992

(Τα παραπάνω 2,3,4 κεφάλαια αποτέλεσαν το κύριο μέρος ομιλίας μου σε επετειακή εκδήλωση του Ροταριανού Ομίλου Αλεξανδρείας στις 16-10-1992. εφημερίδα Ο ΠΟΛΙΤΗΣ αρ. φύλλον 53/30-10-1992)

5. Οι ενέργειες για την καθιέρωση της 18ης Οκτωβρίου ως επετείου απελευθέρωσης του Γηδά.

Αυτό είναι το σύντομο χρονικό της απελευθέρωσης του Γηδά και των κινήσεων του Ελληνικού στρατού. Ας δούμε όμως, τι έγινε από τότε μέχρι σήμερα.

Δυστυχώς η επέτειος αυτή ξεχάστηκε και ουδέποτε τιμήθηκε η ημέρα της απελευθέρωσης του Γηδά από τον τουρκικό ζυγό.

Στις 23-10-1980 δημοσίευσα στην εφημερίδα "ΛΑΟΣ" άρθρο μου για την απελευθέρωση του Γηδά. Μετά επτά χρόνια, τον Οκτώβριο 1987, η εφημερίδα "ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ" έκανε ένα σχόλιο για την ανυπαρξία εορτασμού της απελευθέρωσης του Γηδά. Τότε η εφημερίδα "ΛΑΟΣ" κάλεσε με άρθρο της τον ιστορικό κ. Γεώργιο Χιονίδη να γράψει

Το μνημείο του σιδηροδρομικού σταθμού Πλατέος για τους τρεις νεκρούς της μάχης του Καρά Ασμιάκ [Φωτογράφιση Γ. Καρατσιβιδή, 1996. Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου]

για την απελευθέρωση του Γηδά. Ο κ. Χιονίδης παρέπεμψε στον γράφο-
ντα, οπότε δημοσίευσά στον "ΛΑΟ" της 5-11-1987 άρθρο μου, όπου παρέ-
θετα τον προβληματισμό μου για το αν η απελευθέρωση είχε γίνει στις 17 ή
18 Οκτωβρίου του 1912. Κατέληγα δε και σε πρόταση, πως αν αποφάσιζε
ο Δήμος Αλεξάνδρειας να εορτάσει την επέτειο της απελευθέρωσης, θα
μπορούσα να συνεργασθώ με τον κ. Χιονίδη ή κάθε αρμόδιο, ώστε, αφού
μελετούσαμε τη σχετική στρατιωτική βιβλιογραφία, την οποία δεν είχαμε
τότε στη διάθεσή μας, να δίνουμε την ακριβή ημερομηνία της απελευθέρω-
σης.

Το 1988 ανασυστάθηκε ο Λαογραφικός όμιλος ντόπιων Αλεξανδρεί-
ας και περιχώρων "ΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ", ο οποίος, κατόπιν σχετικής ειση-
γήσεώς μου, αγάλιασε με θέρη το θέμα του εορτασμού της απελευθέρ-
ωσης του Γηδά. Ανέλαβε αμέσως πρωτοβουλία, για να εξευρεθεί η ακρι-
βής ημερομηνία της απελευθέρωσης και, αφού έλαβε σχετική ιστορική
πλέον απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του, απέστειλε το υπ' αριθ-
μόν πρωτοκόλου 101/6-10-1988 έγγραφό του σε σχετικούς φορείς, αρμό-
διους και προς τον Τύπο.

Απάντηση έστειλαν, μέσω μιάς ανώνυμης ετεροδημότισσας, ένας δι-
ευθυντής βιβλιοθήκης και η Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού του ΓΕΣ, η οποία
έστειλε φωτοτυπίες του στρατιωτικού βιβλίου, που ψάχναμε, με τίτλο "Ο
Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913, τόμος Α'
- Επιχειρήσεις εν Μακεδονία κατά των Τούρκων", σελ. 123 - 137, που τεκ-
μηρώνει ότι η απελευθέρωση του Γηδά έγινε, με τον τρόπο που σας προε-
ξέθεσα, στις 18 Οκτωβρίου 1912.

Έτσι ο όμιλος ντόπιων γιόρτασε για πρώτη φορά μόνος του την απε-
λευθέρωση του Γηδά πέρυσι το 1989, μετά από 77 χρόνια λήθης, κάνοντας
σχετική λειτουργία στην εκκλησία και δημοσιεύοντας το γεγονός στον το-
πικό Τύπο.

Φέτος (δηλαδή το 1990) που γιορτάζουμε την 78η επέτειο, το πρό-
γραμμα εορτασμού εμπλουτίστηκε με σηματοστολισμό, δοξολογία, κατά-
θεση στεφανιών και τη σημερινή μου ομιλία, ενώ εννέα σημαίες τίμησαν το
πρωί την επετειακή δοξολογία.

Τώρα είναι κατάλληλη η στιγμή, να κάνουμε όλοι μας μία διαπίστω-
ση: Πρέπει να γιορτάζεται η επέτειος της απελευθέρωσης της πόλης από
τους Τούρκους. Πρέπει να επισημοποιηθεί η 18η Οκτωβρίου ως τοπική
γιορτή της Αλεξάνδρειας, όπως όλες οι άλλες μακεδονικές πόλεις έχουν
τις αντίστοιχες επετείους τους. Έχουμε υποχρέωση, να ενημερώσουμε τα

Πρόσκοποι φρουρούν τη σιδηροδρομική γέφυρα του Καρά Ασμάκ, αμέσως
μετά την κατάληψή της [Εφημερίδα "ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ" 25-10-1992]

παιδιά μας για κείνα τα γεγονότα, για να μπορούν να συνδέσουν την παλιά ιστορία με τη νεώτερη και τη σύγχρονη. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου, ότι οι λαοί που δεν έχουν μνήμη, δεν έχουν μέλλον.

Κι επειδή στον Λαογραφικό όμιλο ντόπιων έλαχε ο κλήρος να τιμήσει πρώτος την επέτειο αυτή, νομίζω πως πρέπει, αφού τον συγχαρούμε για την ιστορική πρωτοβουλία του, να πλαισιώσουμε και να στηρίξουμε την προσπάθειά του, ώστε του χρόνου να είναι πάνδημος ο εορτασμός της 18ης Οκτωβρίου.

Τέλος, καλώ το δημοτικό συμβούλιο της πόλης μας, να τιμήσει από φέτος την επέτειο της απελευθέρωσης του Γηδά με μετονομασία της οδού από όπου μπήκαν οι απελευθερωτές, δηλαδή τον δρόμο από το Νησέλι μέχρι την σιδηροδρομική γραμμή, σε οδό "18ης Οκτωβρίου 1912".

(Το υπ' αρ. 5 κεφάλαιο -μαζί με τα υπ' αρ. 1,2,3- αποτέλεσε τμήμα ομιλίας μου στις 18-10-1990 στην πανηγυρική επετειακή εκδήλωση του Λαογραφικού όμιλου ντόπιων Αλεξανδρείας και περιχώρων στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου. Εφημερίδα "Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ", αρ. φύλλον 200/14-11-1990 και 201/21-11-1990.)

Καθώς ο Λαογραφικός όμιλος ντόπιων Αλεξανδρείας και περιχώρων "ΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ" αγωνιζόταν να καθιερώσει την επέτειο απελευθέρωσης του Γηδά και ενώ όλο και περισσότεροι κάτοικοι της Αλεξανδρείας συνήθιζαν να σημαιοστολίζουν τα σπίτια τους στις 18 Οκτωβρίου, παρουσιάστηκε ένα νέο πρόβλημα: Ατυχώς, από το 1993, η τότε δημοτική αρχή της πόλης άρχισε να εφαρμόζει την, κατά τη γνώμη μου, εσφαλμένη τακτική, να μην εορτάζει την επέτειο ανήμερα της 18ης Οκτωβρίου, αλλά σε κάθε επόμενη Κυριακή, διότι δεν ήταν δυνατόν να καθιερωθεί επίσημα η επέτειος ως αργία και επομένως δεν θα μπορούσαν να προσέλθουν οι επίσημοι προσκεκλημένοι και οι αρχές του τόπου, σε εργάσιμη ημέρα. Δυστυχώς, την ίδια τακτική συνεχίζει να εφαρμόζει και η σημερινή δημοτική διοίκηση, με αποτέλεσμα να έχει δημιουργηθεί σύγχυση, σχετικά με την ακριβή ημερομηνία της απελευθέρωσης, ενώ οι Αλεξανδρινοί έχουν πάψει να σημαιοστολίζουν τα σπίτια τους για την επέτειο της πόλης. Διαφωνώ, βέβαια, με αυτήν τη λογική, διότι η επέτειος της απελευθέρωσης μιας πόλης δεν είναι παιδικά γενέθλια, ώστε να μεταθέτουμε με ευκολία τον εορτασμό τους στην επόμενη αργία, αλλά πρέπει να διεκδικήσουμε τον εορτασμό της, ανήμερα της 18ης Οκτωβρίου, ακόμη κι αν έτσι δεν θα υπάρχει πλήρης προσέλευση επισήμων. Διότι μόνον έτσι, θα επιτύχουμε να καθιε-

ρωθεί η επέτειος, το συντομώτερο δυνατόν, στην συνείδηση των Αλεξανδρινών και να γίνει ευρύτερα γνωστό, ότι ο Δήμος Αλεξάνδρειας εορτάζει στις 18 Οκτωβρίου την απελευθέρωση του Γηδά από τους Τούρκους.

Στο σημείο αυτό, καλώ τον Δήμο Αλεξάνδρειας και τους εκπαιδευτικούς των σχολείων μας, να προσέχουν ιδιαίτερα, όταν αναφέρονται στο ιστορικό της απελευθέρωσης του Γηδά από τους Τούρκους και όταν κάνουν σχετικές πανηγυρικές ομιλίες για την επέτειο, ώστε να συντάσσονται με την κυρίαρχη άποψη του ελληνικού κράτους, η οποία δέχεται ως ημερομηνία απελευθέρωσης την 18-10-1912.

Ανδρικός χορός

[Ι. Παπαδάκη. Μισός αιώνας πολιτικών αγώνων και εθνικής δράσεως, 1974, σελ. 57]

Ο συγγραφέας Γ. Ιωάννου

[Από το σπισθόφυλλο του βιβλίου του "Εφήβων και μη", 1983]

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΤΟ ΓΗΔΑ ΤΟΥ 1953-1954

Όταν διάβαζα το βιβλίο του Γ. Ιωάννου "Πολλαπλά κατάγματα", πληροφορήθηκα, με μεγάλη μου έκπληξη, ότι ο αγαπημένος μου λογοτέχνης είχε εργασθεί ως καθηγητής σε ιδιωτικό Γυμνάσιο του Γηδά. Συγκεκριμένα στη σελίδα 94 του παραπάνω βιβλίου του γράφει:

"Μιλούσαμε ... και για διάφορους τόπους της Μακεδονίας, ... το Γιδά, όπου είχα πρωτοδουλέψει εγώ".

Όμως συγκινήθηκα βαθύτατα, όταν, στο επόμενο βιβλίο του "Η πρωτεύουσα των προσφύγων", στη σελίδα 201 επ., στο κομμάτι με τον τίτλο "Μια μικρή επέτειος" διάβασα:

(σελ. 202) "... Μετά την απόλυση βρήκα δουλειά σ'ένα ιδιωτικό σχολείο στο (σελ. 203) Γιδά. Ετυχα ακριβώς πάνω στην εποχή, που κάτι φοβεροί δασκαλοι άλλαζαν με ιερό ζήλο το όνομα του χωριού από Γιδά σε Αλεξάνδρεια. Ήταν όλοι τους από χωριά, οι δικοί τους ακόμα εκεί ζούσαν, μα αυτούς τους ενοχλούσαν πολύ τα γίδια. Δεν μπορούσαν ν'ακούν ή να λένε "Γιδά". Παίζοντας τάβλι ή χαρτιά στο καφενείο, διέκοπταν κάθε τόσο την παρτίδα, για να οραματιστούν τις συνέπειες της αλλαγής. Το παλιό Ρουμλούκι όπου τόσοι μακεδονομάχοι είχαν σαπίσει πολεμώντας στους βάλτους του, έπαιρνε τώρα ένα ευγενικό κοσμοπολίτικο χρώμα. Γρήγορα κατάλαβα με τι είχα να κάνω και διέκοψα κάθε επαφή. Χίλιες φορές καλύτερα μόνος. Νοίκιασα δωμάτιο μέσα σε μια πολυμελή οικογένεια. Ήταν ιδιαίτερα σκληροί άνθρωποι, αλλά αυτό δεν με ένοιαζε. Ούτε έναν καφέ δεν με κέρασαν τόσους μήνες. Το μεσημέρι μετά το εστιατόριο, έπαιρνα την εφημερίδα, λίγο τυρί και ψωμί και κλεινόμουν μέσα στο δωμάτιο μου μέχρι την άλλη μέρα. Είχα κουβαλήσει πολλά βιβλία - δανεικά, βέβαια - έγγραφα πράγματα δικά μου, κι ετοιμαζόμουν για το σχολείο με κάθε επιμέλεια. Ήμουν ευτυχισμένος όσο ποτέ. Επειδή το φώς της ηλεκτρομηχανής τρεμούλια-

Μαθητές του ιδιωτικού Γυμνασίου Γ. Ψυχούλα, πριν ξεκινήσουν για την παρέλαση της 25-3-1953 [Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου. Προσφορά του κ. Γ. Ψυχούλα]

ζε, κι εκτός αυτού γκρίνιαζε η απαισία νοικοκυρά μου πως καίω πολύ φώς, ενώ οι προηγούμενοι νοικάρηδες δεν έκαιγαν σχεδόν καθόλου, παρά μόνο όσο να γδυθούν και να πέσουν, αγόρασα μια μεγάλη γκαζόλαμπα και κατάργησα το πανάθλιο ηλεκτρικό. Τους νοικοκυραίους μου τους έβλεπα, μόνο όταν πήγαινα στο αποχωρητήριο ή στην κουζίνα για νερό και διέσχιζα την κοινή σάλα. Σύρριζα στο αποχωρητήριο ήταν μια θαυμάσια ροδιά, φορτωμένη λαμπρούς καρπούς. Την έτρεφε πλουσιοπάροχα το άφθονο λίπασμα. "Αυτή είναι η συνετή ροδιά", έλεγα, "κι όχι εκείνη η τρελή του Ελύτη". Φωτιά δεν έβαλα στο δωμάτιο μου κι όταν αργότερα, μετά τις πλημμύρες, έπιασε ο χειμώνας και στα τζάμια σχηματίστηκαν παγωμένα κλαδιά, που δεν έλεγαν να φύγουν, εγώ διάβαζα ως πολύ αργά κουκουλωμένος με το πάπλωμα κι ήμουν μες στη χαρά μου, ακούοντας τον αέρα να βουίζει βαθιά. Τα λαμπρά πρωινά, καθώς πήγαινα στο σχολείο πατώντας προσεχτικά με τις μπότες πάνω στο απαλό χιόνι και προσέχοντας να μην ξεφύγω απ'το δρόμο και πατήσω πάνω στα χωράφια, όπου ήταν καθισμένα τα τσομπανόσκυλα, που παρατηρούσαν με σχολαστικότητα τις κινήσεις μου, έβλεπα τα παιδιά, τους μαθητές μου, να καταφτάνουν παρέες παρέες απ'τα γειτονικά χωριά με τις τσάντες στο ένα χέρι και χοντρά ξύλα στο άλλο. Τα ξύλα τα είχαν για να μην τους επιτεθούν στο δρόμο λύκοι. Τα (σελ. 204) παιδιά ήταν πάντα γελαστά, με κατακόκκινα μάγουλα και κάτασπρα δόντια. Με περικύκλωναν και βαδίζαμε όλοι μαζί προς το σχολείο, αναστατώνοντας το χιόνι. Ήμουν πολύ νεαρός, μόνο απ'τη γραβάτα ξεχώριζα απ'τους πιο μεγάλους, και το'χα καημό. "Αυτό δεν είναι δουλειά, είναι πανηγύρι", συλλογιζόμουν. "Μέσα σ'αυτό το θαύμα θα ζήσω, θεέ μου;", έλεγα. Καθώς ανέβαινα στην έδρα, που ήταν ψηλή σαν καμήλα, έριχνα μια ματιά απ'τα παράθυρα στην πίσω μεριά του κτιρίου. Αγριόχηνες, αγριόπαπιες και μυριάδες μαυροπούλια προσγειώνονταν ή σηκώνονταν στην περιοχή του Βάλτου. Πού και πού ακούγονταν τα τουφέκια των κυνηγών.

Τότε άρχισα να σιγογράφω τα ποιήματα που δημοσίεψα τελικά στα "Ηλιοτρόπια". Όταν κατέβαινα στη Σαλονίκη, τα διάβαζα σ'ένα φίλο μου δικηγόρο, ευαίσθητο παιδί, αλλά ανίδεο από ποίηση. Αυτός μου έκαμνε θαυμάσιες παρατηρήσεις και προπάντων με παρότρυνε θερμά να γράφω κοινωνικού περιεχομένου λογοτεχνία. ...

(σελ. 205) ... Φεύγοντας από κει ήθελα να μην πηγαίνω σπίτι, αλλά να παίρνω το λεωφορείο και να τραβάω κατευθείαν για το χωριό. Η περιοχή αυτή διέσωζε ακόμα κάτι απ'τις διηγήσεις και την ατμόσφαιρα του γραφείου, ένιωθες πως τα περασμένα δεν είναι και πολύ μακριά. "Αυτά να τα γράφεις οπωσδήποτε", μου έλεγε κάθε φορά ο φίλος. Αλλά εγώ δεν του πήγαινα τίποτε παρόμοιο στην επόμενη επίσκεψη, με αποτέλεσμα ν'ακούω πολλά και διάφορα για τους ε-

ξομολογητικούς λυρισμούς μου. Όταν μαζεύτηκαν μερικά ποιήματα που φαίνονταν και στους δύο μας καλά, ο φίλος άρχισε να με πιέζει να τα τυπώσω. Εγώ δίσταζα, δεν μπορούσα να εννοήσω βιβλίο, αποτελούμενο από έντεκα λιγούστιχα ποιήματα. Υστερα δεν ήξερα τι ενέργειες χρειάζονται για να πραγματοποιηθεί το τύπωμα ενός βιβλίου. ...

... Πάνω σ' αυτά, αυτοκτόνησε ένα κορίτσι από κείνες τις νυφούλες, που έρχονταν το πρωί με τα ξύλα στα χέρια για να φοβίζουν τους λύκους. Επεσε στις γραμμές και το τραίνο της Φλώρινας την κατακοιμμάτισε. Τρέξαμε στο σταθμό, αλλά την είχαν πάρει. Ήταν, δίχως άλλο, μια ερωτική τρέλα. Τώρα όποτε διαβάζω το δημοτικό τραγούδι "κόκκινο αχειλί φίλησα κι έβαφε το δικό μου", αυτά τα αίματα θυμάμαι. Εντυχώς δεν ξαναχρόνισε, πήρε όμως να βρέχει ασταμάτητα. Πλημμύρισαν τα ποτάμια. Φούσκωσε ο Αξιός, καλύπτοντας περιοχές ολόκληρες. Ένα απόγευμα, που θέλησα να κατέβω, μας γύρισαν πίσω. Το λεωφορείο δεν μπορούσε να περάσει την παλιά γέφυρα. (σελ. 206) Η καινούργια έμεινε κλειστή, μια και δεν είχαν γίνει ακόμα τα εγκαίνια της. Δεν ήμουν και τόσο καλά. Το διάβασμα δεν με παρηγορούσε, τη νύχτα δάγκωνα τα μαξιλάρια από το κακό μου. Μ'ενοχλούσε και η ηλεκτρομηχανή, που επί τόσους μήνες δεν την είχα προσέξει. Παίρνοντας συχνά το τελευταίο λεωφορείο, κατέβαινα στη Σαλονίκη, όπου διανυκτέρευα σε διάφορα ξενοδοχεία με ηχηρά ονόματα και πολλούς κοριούς.

... Το πρωί, όταν γύριζα στο (σελ. 207) χωριό, ο γιος της νοικοκυράς με κοιπούσε με αδιόρατο χαμόγελο. Ποιός ξέρει τι έβαζε με το νου του ο άθλιος...

Αφού έσκισα κι έκαφα πολλά χαρτιά, πήρα ένα απόγευμα το λεωφορείο και με έντεκα ποιηματάκια στο χέρι παρουσιάστηκα στο τυπογραφείο του Νικολαΐδη, που φημιζόταν για τις καλές εκδόσεις του, όσο και για την αυστηρότητα του ιδιοκτήτη του. ...

... Την άλλη εβδομάδα δανείστηκα εξακόσιες πενήντα δραχμές από έναν οικονόμο συνάδερφο και κατεβαίνοντας παρέλαβα τα τριακόσια πενήντα αντίτυπα, που αποτελούσαν ένα δέμα όχι ιδιαίτερα βαρύ. Δεν τα πήγα σίπι, φοβήθηκα πως θα μου κάμιναν σκηνές για τα λεφτά, που κατά τη γνώμη τους τα είχα πετάξει. Πήγα πάλι σ' ένα λαϊκό ξενοδοχείο, κι αφού διπλοκλειδώθηκα, άνοιξα το δέμα. Ήταν ένα βιβλιαράκι πραγματικά σεμνό. Τώρα, σαν να μην έφταναν όλα, έπρεπε να το μοιράσω. Μ'έπιασε στεναχώρια και προτίμησα να βγω αμέσως έξω στο παρκάκι. ..."

Επίσης στο διήγημά του "Εις εαυτόν", στη σελίδα 208 επ. του ίδιου βιβλίου, επαναλαμβάνει:

(σελ. 211) "... Υψητεούσες τότε ως φιλόλογος στο Γιδά - σημερινή Αλε-

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1954

Στὴν Ἀριστείδη Μοσχόπουλο

Γιώργη Ἰωάννου 31.3.54

Το εξώφυλλο της ποιητικής συλλογής "Ηλιοτρόπια" με ιδιόγραφη αφιέρωση του Γ. Ιωάννου (1954)

[Αρχείο Ι. Μοσχόπουλου. Προσφορά αντιγράφου από τον κ. Αριστείδη Γρ. Μοσχόπουλο]

ξάνδρεια - σε ένα ιδιωτικό σχολείο. Από το στρατό απολύθηκε το καλοκαίρι του '53. Εκεί, σ' αυτό το Γιδά, σε συνθήκες διαμονής ιδιαίτερα σκληρές και που τις περιγράφεις, δύστυχε, στη "Μικρή επέτειο", έγγραφες ή ξαναέγραφες αρκετά ποιήματα από τα οποία τελικά διάλεξες μερικά και συγκράτησες τα "Ηλιοτρόπια". Η αδεξιότητα σου σχετικά με την εκτύπωση και το μοίρασμα του βιβλίου είναι δύσκολο να περιγραφεί. ...

(σελ. 214) ... Από το 1955 δεν ήσουν πια στο Γιδά. Είχες γίνει βοηθός στην έ- (σελ. 215) δρα της αρχαίας ιστορίας στο πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. ..."

Αυτά γράφει για τη ζωή του στο Γιδά του 1953-54 ο Γιώργος Ιωάννου, στα προαναφερθέντα πεζογραφήματά του. Βέβαια με συγκλόνισε το γεγονός, ότι ο τόπος μας φιλοξένησε έναν τόσο σημαντικό λογοτέχνη στα πρώτα του συγγραφικά βήματα, αν και με πίκρανε με τους καυστικούς χαρακτηρισμούς του για τους τότε Γηδιώτες. Αμέσως θέλησα να βρώ τα ποιήματά του με τον τίτλο "Ηλιοτρόπια", για να δω κατά πόσον αυτός ο τόπος επηρέασε ή αποτέλεσε κάποια σπίθα έμπνευσης γι' αυτόν. Δυστυχώς τα ηλιοτρόπια δεν μπόρεσα να τα βρώ, στο εμπόριο. Αρχίζοντας όμως την έρευνά μου με παλαιούς απόφοιτους του Γυμνασίου του Ψυχούλα, μίλησα πρώτα με τον Αριστείδη Μοσχόπουλο του Γρηγορίου, ο οποίος μάλιστα είχε ένα δυσεύρετο αντίτυπο των "Ηλιοτρόπιων" του καθηγητή του, με την ιδιόγραφη αφιέρωση "Στον Αριστείδη Μοσχόπουλο, Γιώργος Ιωάννου, 31-3-54". Η χαρά μου δεν περιγράφονταν, διότι ο παραπάνω κάτοχος των "Ηλιοτρόπιων" μου επέτρεψε να βγάλω φωτοαντίγραφα του βιβλίου, και, όπως διαπίστωσα αργότερα, προς τιμήν του βέβαια, παρόμοια φωτοαντίγραφα έδωσε και στην Δημοτική Βιβλιοθήκη Αλεξανδρείας.

Εχοντας λοιπόν και τα "Ηλιοτρόπια" στα χέρια μου, προσπάθησα να δω, αν σ' αυτά διαφαίνονται κάποια βιώματα από τη ζωή του στο Γιδά. Έτσι στο πρώτο ποίημα "Απαγορεύεται το πτύειν", μιλάει για τη μοναξιά των μετακινήσεών του ανάμεσα στον Γιδά και τη Θεσσαλονίκη με το τραίνο:

*"Αναχωρεί το τραίνο των επιτά
και στο βαγόνι πάλι,
απαγορεύεται το πτύειν
το πιο σπουδαίο πράγματι
σχόλιο των τοπιών."*

Στο πέμπτο ποίημα γράφει "... διάβασμα μέχρι αργά ...", συνήθεια που είχε κατά την διάρκεια της διαμονής του στο Γιδά.

Αυτές λοιπόν είναι οι εντυπώσεις, που έχει γράψει ο Γιώργος Ιωάν-

νου, για τον Γηδά του 1953 και την Αλεξάνδρεια του 1954. Σε μένα έμπαινε τότε το προσωπικό καθήκον, να αποκαλύψω όσο γινόταν περισσότερα από τα άγνωστα περιστατικά και γεγονότα της σύντομης διαμονής του στον τόπο μας. Σ' αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι ο Γ. Ιωάννου μιλάει με μελανά χρώματα για τους τότε συγχωριανούς ή συμπολίτες μας, οπότε θεώρησα ότι είχα χρέος να αναζητήσω και την άποψη της άλλης πλευράς, να δω δηλαδή τι λένε ή τι θυμούνται οι Γηδιώτες για τον Ιωάννου, καθώς και για τα ίδια γεγονότα, στα οποία αναφέρεται κι αυτός.

Συνέχισα λοιπόν την έρευνά μου με κάποιους πρώην μαθητές του. Έτσι ο δικηγόρος Κ. Μπιζάκης μου διηγήθηκε, ότι η πρώτη ποινή αποβολής που επιβλήθηκε σε μαθητή του Γηδά, ήταν για ένα περιστατικό χειροδικίας του Η. Στ. με τον Γ. Ιωάννου, γεγονός που μου δημιούργησε κάποιες απορίες, αλλά μου αύξησε το ενδιαφέρον μου για την έρευνα αυτή.

Δυστυχώς, λόγω των επαγγελματικών ενασχολήσεών μου, η έρευνά μου ατόνισε στη συνέχεια. Όμως είχα πάντοτε κατά νου, πως θάταν καλή ιδέα να γινόταν μια εκδήλωση προς τιμήν του, ώστε να βοηθήσουμε να αποκαλυφθούν και να συγκεντρωθούν άγνωστα περιστατικά της ζωής του στο Γηδά. Χάρηκα μάλιστα, όταν είδα προ ετών να δημοσιεύεται στον τοπικό Τύπο άρθρο του δάσκαλου Δημήτριου Ντελιόπουλου, με παρουσίαση των προαναφερθέντων αποσπασμάτων από τα διηγήματα του Ιωάννου, που μιλάνε για τον Γηδά. Την ιδέα μου αυτή τη μετέφερα το προηγούμενο έτος στην υπάλληλο του Δήμου Αλεξάνδρειας Βέτα Ποράβου, η οποία την αξιοποίησε πλήρως και με τη δική της προτροπή ξεκίνησε η προσπάθεια για την σημερινή εκδήλωση. Επίσης συνέστησα από την αρχή να συμμετάσχει και ο Σύλλογος Αποφοίτων Γυμνασίου Ψυχούλα, ο οποίος επίσης ανταποκρίθηκε πρόθυμα και ήδη ο εκπρόσωπός τους, συνάδελφος Στέφανος Κατρανίτσας, θα σας μιλήσει στη συνέχεια για την εμπειρία τους από τον Γ. Ιωάννου ως φιλόλογο καθηγητή.

Προσωπικά ανέλαβα να διερευνήσω τα γεγονότα της διαμονής του στον Γηδά κι έτσι πρώτο μου μέλημα ήταν να μάθω, πού έμενε ο Γ. Ιωάννου. Εύκολα πληροφορήθηκα, ότι νοίκιαζε στο σπίτι του Δημήτριου Φυσέκα. Είναι το διόροφο σπίτι στην βορεινή πλευρά της πλατείας της παλιάς αγοράς με τα δένδρα γύρω του. Επισκέφθηκα λοιπόν τον συμπολίτη μας Θωμά Δ. Φυσέκα, ο οποίος είναι ο μεγάλος γιός της τότε πενταμελούς οικογένειας, στο σπίτι της οποίας έμενε με νοίκι ο Γ. Ιωάννου. Ομολογώ δε ότι, επειδή ο Ιωάννου έχει προβεί σε άσχημους χαρακτηρισμούς γ' αυτήν την οικογένεια, αρχίσαμε την κουβέντα, χωρίς να τον ενημερώσω, για το τι

Το σπίτι της οικογένειας Φουσέκα, όπου διέμενε ο Γ. Ιωάννου
[Φωτογράφησε Γ. Καρατσιβίδη, 1996. Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου]

ακριβώς έχει γράψει γι' αυτούς ο Ιωάννου. Πράγματι, στις 9-2-1993, τα πρώτα λόγια του κ. Θ. Φυσέκα ήταν τα ακόλουθα:

"Τον θυμάμαι σαν ένα πολύ νέο και καλό παιδί. Ήταν πολύ μελετηρός. Δεν έβγαινε σχεδόν καθόλου από το σπίτι. Σαν γύριζε από το Γυμνάσιο του Ψυχούλα, κλειδωνόταν στο δωμάτιό του και διάβαζε συνέχεια. Μιά φορά, όταν μπήκα στο δωμάτιό του, τον βρήκα να κάθεται σ' ένα τραπέζι γεμάτο βιβλία και τον ρώτησα, γιατί διαβάζει τόσο πολύ, κι αυτός απάντησε "Για να ανέβω λίγο πιο ψηλά". Μέσα στο δωμάτιό του υπήρχε ένα τραπέζι, μία καρέκλα, μία ξυλόσομπα, το κρεβάτι, μία κρεμάστρα και πολλά βιβλία, πάνω στο τραπέζι ή κάτω στο πάτωμα. Ήταν κλειστός άνθρωπος, δεν έκανε καθόλου παρέες, ούτε έβγαινε έξω. Είχε πολύ καλή φιλία με την μητέρα μου Ολυμπία, και μόνο σ' εκείνη ανοιγόταν και μιλούσε λίγο, όταν του πήγαινε καφέ ή αργά βραστά. Πάντως δεν ήταν άτομο να χάσει ώρα για να μιλήσει. Το δωμάτιό του ήταν στον πρώτο όροφο, το μεσαίο ανατολικά και έξω από το παράθυρό του υπήρχαν από τότε δένδρα, οι ακακίες που σώζονται και σήμερα. Αυτός ήταν συνεχώς κλεισμένος και τον βλέπαμε, όταν περνούσε από την κεντρική σάλα για να πάει στο αποχωρητήριο ή την κουζίνα που ήταν στη βορεινή πλευρά του σπιτιού".

Βέβαια, όταν του διάβασα τα παραπάνω αποσπάσματα από το βιβλίο του Ιωάννου ο συνομιλητής μου, πραγματικά στεναχωρέθηκε πολύ και αυτό που απάντησε ήταν:

"Ο πατέρας μου μπορεί να ήταν λίγο ανστηρός, όπως ήταν και οι περισσότεροι πατεράδες εκείνης της εποχής, αλλά η μητέρα μου ήταν ο πιο συμπονετικός άνθρωπος σ' όλο το χωριό. Μάλιστα τη θυμάμαι να ανησυχεί πολλές φορές, όταν ο Ιωάννου ήταν συνεχώς κλεισμένος στο δωμάτιό του και δεν έβγαινε καθόλου. Αν δεν χτυπούσε η μάνα μου την πόρτα του δωματίου του, ο Ιωάννου δεν έδινε κανένα σημείο ζωής. Γι' αυτό και η μητέρα μου, πότε με κανέναν καφέ, πότε με κάποια κεράσματα, εύρισκε δικαιολογία να κτυπήσει την πόρτα του και να ανοίξει για να δει αν ήταν καλά. Εξ άλλου τον Ιωάννου, όταν αυτός είχε κάνει αιμόπτυση, η μητέρα μου τον έσωσε. Πρώτα αυτήν τον περιποιήθηκε και μετά πήγε σε γιατρό. Επίσης από το σπίτι μας εκτός από τον Ιωάννου και πριν και μετά από αυτόν πέρασαν και έμειναν πολλοί καθηγητές και δημόσιοι υπάλληλοι εκείνης της εποχής, όπως οι Κρόκος, Αντωνίου, Καπλάνης, Πίπου, Παλάσκας και όλοι τους έμειναν κατευχαριστημένοι από την φιλοξενία μας, σε τέτοιο βαθμό, ώστε μέχρι και σήμερα να διατηρούμε συχνή επικοινωνία και να έχουμε αναπτύξει στενές οικογενειακές σχέσεις. Αντίθετα από αυτούς, ο Ιωάννου δεν έδινε περιθώρια για να πούμε κάποια κουβέντα παραπάνω, ήταν συνεχώς κλεισμένος στον εαυτό του και στο δωμάτιό του. Επίσης η ροδιά που αναφέρει δεν υπήρ-

Ο δήμαρχος Ι. Πετρίδης με χορευτικό συγκρότημα του Γηδά
 [Φωτ. αρχείο Ι. Μοσχόπουλου]

ξε ποτέ. Δεν είχαμε ροδιά στο σπίτι μας. Ίσως μερικά πράγματα να τα έγγραφε από την φαντασία του."

Αυτά μου είπε ο κ. Θωμάς Φυσέκας και προσωπικά, έτσι όπως τον άκουσα να μου μιλάει, δεν έχω καμμία αμφιβολία ότι ο Γ. Ιωάννου μάλλον αδικεί την οικογένειά αυτή, με τους χαρακτηρισμούς, που έχει γράψει σε βάρος της.

Το άλλο σημείο της έρευνάς μου περιστράφηκε στο θέμα που μνημονεύει ο Ιωάννου για τη μετονομασία του Γιδά σε Αλεξάνδρεια, το 1953. Για το θέμα αυτό απευθύνθηκα στον τότε πρόεδρο του δημοτικού συμβουλίου της πόλης μας κ. Ανδρέα Δ. Κυρόπουλο, ο οποίος στις 10-2-1993 μου είπε τα εξής:

"Η μετονομασία του Γιδά σε Αλεξάνδρεια έγινε επί της δημαρχίας του Ιωάννου Πετρίδη, ο οποίος περιετοιχίζετο από ένα συμβούλιο νέων αγροτόπαιδων του τότε χωριού, που είχαν εκλεγεί για την τετραετία 1951 - 1954. Η ιδέα της αλλαγής του ονόματος του χωριού από Γιδά σε Αλεξάνδρεια δεν ήταν του τοπικού συμβουλίου, ούτε δική μου ως προέδρου του δημοτικού συμβουλίου, αλλά του τότε Νομάρχη Ημαθίας Κωνσταντίνου Τσούπτη, ο οποίος κατήγετο από την Φλώρινα και ήταν μέλος της Εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών. Αυτός ο άνθρωπος αγαπούσε πολύ τον Γιδά και οραματιζόταν, ότι ο Γιδάς θα εξελισσόταν σε μία αγροτοβιομηχανική πόλη, διότι ο τόπος μας συγκέντρωνε πολλές προϋποθέσεις γι' αυτό. Ήταν κόμβος συγκοινωνιών, ήταν στο κέντρο ενός παραγωγικότατου κάμπου και παρείχε ασφάλεια, διότι ήταν νωπές τότε οι μνήμες του εμφύλιου πολέμου. Αισιοδοξούσε δε ότι στον Γιδά θα επενδύονταν πολλά κεφάλαια για τη δημιουργία βιομηχανιών. Αυτός λοιπόν, ο Κ. Τσούπτης, υποστήριξε, ότι η ονομασία Γιδάς έπρεπε να αλλάξει, όχι γιατί ήταν κακόηχο, αλλά γιατί δεν εύρισκαν την ιστορική του προέλευση. Ήρθε λοιπόν κάποτε ο Νομάρχης στον Δήμο και είπε ότι ήταν πρόταση της Ε.Μ.Σ. να μετονομασθεί ο Γιδάς σε Αλεξάνδρεια. Τότε, σαν Μακεδόνες που ήμασταν και πάντα το είχαμε καμάρι μας και καύχημά μας ότι καταγόμαστε από τον Μεγαλέξανδρο, ξεσηκωθήκαμε και ασπαστήκαμε την πρότασή του αμέσως.

Όμως άρχισαν αμέσως να προκύπτουν για συζήτηση κι άλλες νέες προτάσεις για το νέο όνομα του Γιδά. Ο τότε διευθυντής του δημοσίου ταμείου, που λεγόταν Ρήγας και κατήγετο από την Αιτωλοακαρνανία, πρότεινε να πάρει ο Γιδάς το όνομα Άγιος Κοσμάς, επειδή πληροφορήθηκε ότι κι από 'δώ είχε περάσει ο Κοσμάς ο Αιτωλός. Ο Δημήτριος Βετσόπουλος, ο μετέπειτα δήμαρχος, πρότεινε να ονομασθεί το χωριό Πτολεμαίδα, από το όνομα του Πτολεμαίου, αλλά είχαν ήδη μετονομασθεί έτσι τα παλιά Καϊλάρια. Όλα αυτά συζητιόταν πράγματι

στα καφενεία του Γιδά, με αρκετή φόρτιση. Τότε ο Νομάρχης έκανε παρέμβαση και εδήλωσε ότι, αν δεν ονομαζόταν ο Γιδάς σε Αλεξάνδρεια, ήταν έτοιμα τα Κουφάλια, να πάρουν αυτά το όνομα Αλεξάνδρεια. Όμως το δημοτικό συμβούλιο είχε πάρει ήδη την απόφαση, να συνταχθεί με την πρόταση του Νομάρχη, δηλαδή με την πρόταση της Εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών και έτσι στις 2 Απριλίου του 1952 ο Γιδάς μετονομάστηκε σε Αλεξάνδρεια. Πήρε δηλαδή το όνομα του Μεγαλέξανδρου. Μετά άρχισαν οι κριτικές εναντίον αυτής της απόφασης του δημοτικού συμβουλίου. Ο κτηνίατρος Μακρίδης με επέπληξε, ως πρόεδρο του δημοτικού συμβουλίου, επειδή πίστευε ότι δήθεν ο Γιδάς έγινε Αλεξάνδρεια όχι προς τιμή του Μεγαλέξανδρου, αλλά για να τιμηθεί ο ... Αλεξάνδρος Παπάγος. Οι κριτικές συνεχίζονταν τουλάχιστον επί δύο χρόνια μετά, μέσω της εφημερίδας της Βεροίας "ΘΑΡΡΑΛΕΟΣ", αλλά σιγά - σιγά ηρέμησαν τα πράγματα και έγινε αποδεκτό το νέο όνομα".

Πάντως ο κ. Ανδρέας Κυρόπουλος ήταν κατηγορηματικός, ότι ο λόγος για τον οποίο έγινε τότε η μετονομασία, ήταν λόγω της περηφάνειας, που αισθάνονταν οι κάτοικοι του Γιδά να φέρει πλέον το χωριό τους το όνομα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Επίσης από την Δημοαρχία με πληροφόρησαν, ότι η απόφαση του δημοτικού συμβουλίου δημοσιεύθηκε τον Ιανουάριο 1953 στην εφημερίδα της κυβερνήσεως, οπότε, όταν ο Γ. Ιωάννου ήρθε τον Σεπτέμβριο του 1953 στον Γιδά, αυτός έζησε τον απόηχο της ήδη από τον Απρίλιο του 1952 ειλημμένης απόφασης και δεν άλλαζαν επί των ημερών του το όνομα του χωριού, όπως γράφει στο βιβλίο του.

Επίσης ο κ. Α. Κυρόπουλος, σχετικά με το θέμα των προβλημάτων του ηλεκτροφωτισμού του τότε χωριού, μου είτε τα ακόλουθα:

"Από τους Γερμανούς κληρονομήσαμε μία μικρή ηλεκτρογεννήτρια, η οποία δεν επαρκούσε για να καλύψει τις ανάγκες και πράγματι δημιουργούνταν προβλήματα στην επάρκεια και σταθερή ένταση του φωτός. Έτσι εκείνο το δημοτικό συμβούλιο της Αλεξάνδρειας αποφάσισε να επεκτείνει το δίκτυο του ηλεκτροφωτισμού και να αλλάξει την παλιά μηχανή με καινούργια. Τότε ο Παπαδάκης, που ήταν βουλευτής της κυβερνήσεως του Βενιζέλου, υποσχέθηκε ότι θα εξασφάλιζε για τον Γιδά δάνειο από το ταχυδρομικό ταμειντήριο 250.000 δρχ. Άλλες 250.000 δρχ. έπρεπε να συμπληρώσουμε από τα έσοδα του Δήμου, και μ' αυτά τα 500.000 δρχ. έγινε πλήρης και ικανοποιητικός ο ηλεκτροφωτισμός της τότε Αλεξάνδρειας. Για να ληφθεί όμως η απόφαση εκείνη χρειάστηκαν πέντε συνεδριάσεις, διότι, για κομματική αντιπαράθεση, υπήρχαν σύμβουλοι που αντετίθεντο στη λήψη απόφασης για τον δανεισμό των 250.000 δρχ. για τον ηλεκτροφωτισμό. Τελικά πάρθηκε η σχετική απόφαση, κατεβήκαμε οι σύμβουλοι

και μέλη της δημορχιακής επιτροπής, Κωνσταντίνος Μανωλόπουλος, Στέφανος Γιαννόπουλος και εγώ στην Αθήνα, αγοράσαμε τα υλικά, αγοράσαμε μία γεννήτρια των 90 κιλοβάτ, δηλαδή μεγάλη για εκείνη την εποχή, αναθέσαμε την σχετική εργολαβία και έτσι η Αλεξάνδρεια απέκτησε ικανοποιητικό ηλεκτροφωτισμό. Ακολούθως ο δήμαρχος Ι. Πετρίδης διά της προσχωρήσεώς του στο κόμμα του Συναγερμού επέτυχε την εξασφάλιση 1.200.000 δρχ. για περαιτέρω επέκταση του ηλεκτροφωτισμού σε κάθε σημείο της Αλεξάνδρειας και των γύρω χωριών. Έτσι, όταν σχεδόν όλη η Ελλάδα ήταν στο σκοτάδι ακόμη, ο Δήμος Αλεξάνδρειας και οι συνοικισμοί του ήταν ηλεκτροφωτισμένοι, χάρις σ' αυτήν την πολιτική θυσία του δημάρχου, την οποία πλήρωσε όμως με την αποτυχία του στις επόμενες δημοτικές εκλογές".

Αυτή ήταν λοιπόν η άποψη της άλλης πλευράς, έναντι αυτών που έγραψε ο Γιώργος Ιωάννου. Όλες αυτές οι λεπτομέρειες, που προαναφέρθηκαν, δεν πρέπει να μας οδηγήσουν σε κανενός είδους αντιδικία με τη μνήμη του αξιόλογου συγγραφέα, περί του εάν είχε αυτός δίκιο, γι' αυτά που έγραψε για τον τόπο μας ή αν αδίκησε σε κάποιες αναφορές του τον τόπο μας. Ίσως το προτελευταίο ποίημά του στα "Ηλιοτρόπια", μας βοηθήσει να καταλάβουμε, γιατί μίλησε κάπως πικρόχολα για τον τόπο μας. Γράφει λοιπόν:

*"Νιώθω σα σπόρος αγκαθιού
με γαντζωμένο το κεντρί
στην αγκαθένια την καρδιά μου".*

Προσωπικά ανέφερα όλα τα παραπάνω περισσότερο για έναν άλλο λόγο: Από όλες αυτές τις λεπτομέρειες της εδώ διαμονής του, προκύπτει κατά την γνώμη μου, ότι ο Γηδάς, το λασποχώρι εκείνης της εποχής, ακόμη και με όλα τα αρνητικά του, αν θέλετε, όχι μόνο δεν αποτέλεσε εμπόδιο για έναν άνθρωπο, που ήθελε να ασχοληθεί με το συγγραφικό του έργο, αλλά σε κάποιον μεγάλο ή μικρό βαθμό αποτέλεσε και πηγή έμπνευσης για τον Γ. Ιωάννου και χώρος για πνευματική δημιουργία. Γι' αυτό, ας μην επαναπαυόμαστε κι ας μην επαναλαμβάνουμε 'κουραστικά, ότι ο τόπος μας δεν ενδείκνυται ως ο καταλληλότερος για πνευματική εργασία, ή ότι δεν έχουμε παράδοση στην πνευματική παραγωγή. Ο Ιωάννου από 'δώ ξεκίνησε. Μπορούμε κι άλλοι να ξεκινήσουμε από τον ίδιο τόπο, ώστε να αποκτήσει και η πόλη μας μία ευπρόσωπη εκπροσώπηση στο χώρο της πνευματικής συγγραφικής δημιουργίας.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή, που μου αφιερώσατε, και σας θυμίζω ξανά ότι Ο ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΗΔΑ ΞΕΚΙΝΗΣΕ ΝΑ ΓΡΑΦΕΙ.-

Αλεξάνδρεια, 18-2-1993

(Διάλεξη σε εκδήλωση που οργάνωσε η Δημοτική Βιβλιοθήκη του Δήμου Αλεξάνδρειας και ο Σύλλογος Αποφοίτων Γυμνασίου Γ. Ψυχούλα στις 22-2-1993. Τα αποσπάσματα των βιβλίων του Γ. Ιωάννου διάβασαν εναλλάξ η μαθήτρια Σεβαστή Ν. Γκαβαρδίνα και ο μαθητής Ιωάννης Θ. Αραμπατζής, 14 ετών τότε.

Εφημερίδα "Ο ΠΟΛΙΤΗΣ", αρ. φύλλων 68/26-2-1993, 69/5-3-1993, 70/12-3-1993).

Λουλούδι από χρυσοκόντοσο

[Αγγ. Χατζημιχάλη, Ρουμλούκι, σελ. 127]

ΓΙΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΤΗ ΒΕΡΓΙΝΑ

Πρίν αρχίσω την ομιλία, θεωρώ χρέος μου να ευχαριστήσω θερμά τη συντονιστική επιτροπή των μορφωτικών και πολιτιστικών συλλόγων του νομού Ημαθίας, για την τιμή που μου έκαναν, να με επιλέξουν ως ομιλητή στην αποψινή εκδήλωση. Είναι πράγματι αξιέπαινη η προσπάθεια των ενωμένων πολιτιστικών φορέων του νομού μας, να στηθεί το μουσείο στη Βεργίνα, να αξιοποιηθεί τουριστικά ο νομός μας και να αντιμετωπισθεί έμπρακτα η απειλή από το λεγόμενο "Μακεδονικό ζήτημα". Ετσι, όταν μου έγινε η πρόταση να βοηθήσω για την επίτευξη αυτών των σκοπών τους με μιά ομιλία μου, δέχθηκα ευχαρίστως, γιατί πιστεύω, πως μόνο τέτοιες ακομμάτιστες ενωτικές προσπάθειες είναι η κατάλληλη λύση για να ξυπνήσει ο νεοέλληνας από τον λήθαργο της αδιαφορίας του και να ασχοληθεί επιτέλους με τα σοβαρά προβλήματα, που αντιμετωπίζει ο τόπος και το έθνος μας.

Θα ενώσω λοιπόν την φωνή μου ως πολίτης, ως Δικηγόρος και ως επί χρόνια ασχολούμενος με τη μελέτη και συγγραφή της ιστορίας και λαογραφίας του Ρουμλουκιού, με τους πολιτιστικούς συλλόγους του νομού μας, με τον Λαογραφικό όμιλο ντόπιων Αλεξανδρείας και περιχώρων, του οποίου είμαι μέλος, και θα προσπαθήσω να σας εξηγήσω, γιατί, κατά τη γνώμη μου, πρέπει οπωσδήποτε να γίνει αυτό το μουσείο στη Βεργίνα.

Πρώτα απ' όλα να δούμε ποιό είναι το πρόβλημα: Τα τελευταία χρόνια ζούμε την μεθοδευμένη αναζωπύρωση της προσπάθειας βορείων γειτόνων μας να φαλκιδεύσουν την ιστορία της Μακεδονίας και να εμφανισθούν τα σλαβικά έθνη ως απόγονοι των αρχαίων Μακεδόνων. Πρέπει όμως να έχουμε υπόψη μας, ότι, όταν ένας λαός είναι επιθετικός και έχει επεκτατικές βλέψεις στο έδαφος του γειτονικού λαού, χρειάζεται συνήθως

κάποιο πρόσχημα, πριν επιχειρήσει την ένοπλη αντιπαράθεση. Στη δική μας περίπτωση το πρόσχημα, που επί χρόνια υφαίνονται οι βόρειοι γείτονές μας, είναι η αμφισβήτηση της ελληνικότητας της Μακεδονίας, με την αισιοδοξία πως, όταν τους δοθεί η κατάλληλη ευκαιρία για αποσταθεροποίηση του υπάρχοντος συνοριακού καθεστώτος, θα κατορθώσουν να μεταβάλουν υπέρ αυτών τον χάρτη αυτής της περιοχής των Βαλκανίων. Όταν λοιπόν μιλάμε για δημιουργία του λεγόμενου "Μακεδονικού ζητήματος", εμείς πρέπει πάντα να εννοούμε, ότι πρόκειται για τη δημιουργία του προσχήματος κάποιας πιθανής μελλοντικής προσπάθειας για αφαίρεση ελληνικών μακεδονικών εδαφών μας. Γι' αυτό ανησυχούμε.

Όμως το ίδιο πρόβλημα έχει και μιά άλλη λεπτή, εσωτερική παράμετρο. Δεν είναι λίγες οι προσωπικές εμπειρίες αρκετών, για να μην πω των περισσότερων, από μας, κατά τις οποίες, σε διάφορες επαφές μας με ανεύθυνους Νοτιοελλαδίτες, έχουμε δεχθεί κατάμουτρα το εθνικά απαράδεκτο προσωνύμιο "Βούλγαροι". Για παράδειγμα, αυτή η ιαχγή έχει ακουσθεί κατά κόρον σε ποδοσφαιρικούς αγώνες από οπαδούς νοτιοελληνικών πόλεων εναντίον οπαδών μακεδονικών πόλεων. Άρα ακόμη και οι ίδιοι οι Έλληνες αγνούν ανεύθυνα την ιστορία του ελληνικού έθνους και την τοπική μας ιστορία και εύκολα απευθύνουν αντεθνικούς χαρακτηρισμούς εναντίον άλλων Ελλήνων. Αυτή την αδιαφορία όμως για την ιστορία μας και αυτήν την ατιμώρητη ανευθυνότητά μας απέναντι στα εθνικά μας θέματα, ήρθε ο καιρός που κινδυνεύουμε να την πληρώσουμε.

Όταν μάλιστα αυτό το πρόβλημα συνδυαστεί και με το γνωστό θέμα της αδιαφορίας του επίσημου κράτους μας για την οικονομική ανάπτυξη των παραμεθόριων περιοχών και την κοντόφθαλμη πολιτική της άποψης, ότι ουσιαστικά Ελλάδα είναι μόνο το λεκανοπέδιο της Αττικής, τη γνωστή μας "Αθηνοπληξία", τότε δεν είναι ανεξήγητο, γιατί όλες σχεδόν οι παραμεθόριες περιοχές της Ελλάδας απειλούνται ή αμφισβητούνται, από τους αντίστοιχους παραμεθόριους γείτονές μας.

Έτσι οι Τούρκοι, μετά την Κύπρο, εποφθαλμιούν ανοικτά τη Θράκη και τα νησιά του Αιγαίου και επί χρόνια δημιουργούν πληθώρα περιτεχών αμφισβητήσεων για εθνικούς μας χώρους, καλλιεργούν δε χρόνια προσχήματα για να τα χρησιμοποιήσουν, όταν τους δώσουμε την ευκαιρία να επιτεθούν στρατιωτικά.

Το κράτος των Σκοπίων της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας ανακινεί, όπως προανέφερα, το λεγόμενο "Μακεδονικό ζήτημα" και ισχυρίζεται, ότι δήθεν υπάρχει "μακεδονική μειονότητα" στην Ελλάδα, με ξεχωριστή

σλαβομακεδονική γλώσσα και καταλήγουν να μιλούν για την "Μακεδονία του Αιγαίου", την οποία προφανώς θεωρούν ως τμήμα της Μακεδονίας των Σκοπίων, οπότε εμείς εύλογα φοβόμαστε, πως δεν θάχαν αντίρρηση να επιχειρήσουν ακόμα και να την ενσωματώσουν στο κράτος των Σκοπίων. Έτσι πριν λίγες ημέρες, προσγειώθηκε στο διεθνές αεροδρόμιο του Ελληνικού ένα αεροπλάνο, που ήταν, λέει, κάποιας αεροπορικής εταιρίας γειτονικού κράτους και έφερε ως σήμα του ... τον ήλιο της Βεργίνας. Δηλαδή καπηλεύονται πλέον κι αυτό το έμβλημα της Βεργίνας. Μας ζήτησαν βέβαια αμέσως συγνώμη, αλλά φοβάμαι, πως θα επανέλθουν.

Ακόμη και η Αλβανία τόλμησε να αμφισβητήσει παραμεθόριες προς αυτήν περιοχές μας και έθεσε θέμα "Τσαμουριάς".

Η Βουλγαρία έχει συγκρουστεί πολλές φορές ενόπλιως με την Ελλάδα, για τον έλεγχο των Μακεδονικών εδαφών, επειδή κι αυτή ασπαζόταν θερμά κάποτε την θεωρία της βουλγαρόφωνης μειονότητας. Ευτυχώς όμως τα τελευταία χρόνια διερχόμαστε μία περίοδο αξιόλογης συνεργασίας με τους Βούλγαρους γείτονές μας.

Η καλλιέργεια των προσχημάτων και των αμφισβητήσεων, δεν είναι κάτι που γίνεται από τη μιά στιγμή στην άλλη, αλλά προσπάθεια που επί χρόνια μεθοδεύεται, διότι στηρίζεται στην γνωστή γκαμπτελική τακτική "να συκοφαντείς, να συκοφαντείς, στο τέλος κάτι μένει". Αμφισβητούν, αμφισβητούν λοιπόν την ελληνικότητα των Μακεδόνων, οπότε διαγράφεται για μας ο κίνδυνος, αν μείνουμε απαθείς, να χάσει τη μνήμη της η διεθνής κοινωνία, υπό την επήρεια των εκάστοτε ποικίλων συμφερόντων της στην περιοχή, και να αρχίσει να αμφιβάλλει κι αυτή, μήπως έχουν δίκιο όχι αυτοί που υφίστανται την αμφισβήτηση, αλλά αυτοί που χρόνια αμφισβητούν. Στην επίτευξη αυτού του στόχου έγκειται, κατά τη γνώμη μου, η προσπάθεια των βόρειων γειτόνων μας για την παραχάραξη της ιστορίας της Μακεδονίας.

Γνωρίζοντας όλα τα παραπάνω, αντιμετωπίζουμε πλέον το ερώτημα, τί πρέπει να κάνουμε, για να αποσείσουμε αυτόν τον κίνδυνο.

Θα σας πω την πρότασή μου, διηγούμενος ένα ιστορικό περιστατικό που έγινε εδώ στο Ρουμλούκι, τον Αύγουστο του 1907.

Η Μακεδονία ήταν τότε τουρκοκρατούμενη ακόμη, αλλά μαινόταν ο Μακεδονικός Αγώνας. Η Ελλάδα είχε αποδυθεί τότε σ' έναν λυσσαλέο αγώνα, για να αποσείσει την απειλή των Βουλγάρων κομιτατζήδων, που με τα όπλα επιχειρούσαν να ελέγξουν τα μακεδονικά εδάφη, ώστε, όταν θα έφευγαν οι Τούρκοι, να τα σφετεριστούν, σαν δήθεν δικά τους εθνικά ε-

δάφη. Τότε λοιπόν οι κάτοικοι της περιοχής μας ήταν από τους πρωτοστατήσαντες στον αγώνα εκείνο. Το Ρουμλούκι συμμετείχε ενεργά στις επιχειρήσεις του Βάλτου και προσέφερε καπεταναίους, αντάρτες, ριψοκίνδυνους τροφοδότες των ανταρτικών σωμάτων, ασφαλή καταφύγια, και γενικά κάθε δυνατή υλική και ηθική βοήθεια.

Παρά το γεγονός όμως, ότι οι κάτοικοι του Ρουμλουκιού αντιμετώπιζαν την ένοπλη αμφισβήτηση της ελληνικότητάς τους από πλευράς Βουλγάρων, ρουμανιζόντων κλπ, και είχαν αποδουθεί σε σκληρό ένοπλο αγώνα, για να σώσουν αυτά τα ελληνικά-μακεδονικά χώματα, αντιμετώπισαν τότε και την παράλληλη αμφισβήτηση κάποιων στελεχών και υπαλλήλων του ίδιου του επίσημου Ελληνικού κράτους. Ακούστε λοιπόν, τί έγινε: Τον Αύγουστο του 1907, ο καπετάν Κόρακας, που δρούσε στην περιοχή μας, παρέλαβε από το "Κέντρο" της Θεσσαλονίκης έναν μεγάλο μπόγο από πολύχρωμα μαντήλια, με την εντολή να τα μοιράσει στις γυναίκες των χωριών του Ρουμλουκιού, για να αντικαταστήσουν μ' αυτά τα "κατσούλια", δηλαδή τους κεφαλόδεσμούς, που αναπαριστούν την περικεφαλαία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, τα οποία, από άγνοια των στελεχών του ελληνικού προξενείου της Θεσσαλονίκης, θεωρήθηκαν ... βουλγάρικα. Η προσπάθεια όμως του καπετάν Κόρακα να εκτελέσει την διαταγή, συνάντησε την αποστοροφή των χωρικών και την βίαιη αντίδραση των γυναικών, που μαζεύτηκαν και πήγαν στον καπετάνιο λέγοντάς του χαρακτηριστικά: "κιφάλ(ι) πέφτ(ι), κατσιούλ(ι) δεν πέφτ(ι). Του έχουμε απ' τον Μιγαλιέξαντρο". Μόνο αυτή η δυναμική τους αντίδραση οδήγησε στην τελική μή εφαρμογή της λανθασμένης διαταγής.

Συνεπώς οι παπούδες και οι γιαγιάδες μας διαφύλαξαν την ελληνικότητα της περιοχής, απ' ενός με ένοπλη αντιπαράθεση προς τους βόρειους γείτονες, απ' ετέρου έδωσαν μάθημα (για την τοπική ιστορία τους) στους όποιους ανεύθυνους καρεκλοκένταυρους υπάλληλους του ίδιου του ελληνικού κράτους, που από επικίνδυνη αδιαφορία και άγνοια δεν γνώριζαν την ιστορία μας, δεν ήξεραν πως οι Μακεδόνες της περιοχής μας κανχώνται για την καταγωγή τους από τη γενιά του Μεγαλέξανδρου.

Σ' αυτό το ιστορικό περιστατικό εστιάζεται, κατά την γνώμη μου, η λύση για το πρόβλημα, για το οποίο κλήθηκα να μιλήσω σήμερα. Το περιστατικό αυτό δείχνει, ότι οι πρόγονοί μας, όταν αμφισβητήθηκε η ελληνικότητά τους, απ' ενός πήραν τα όπλα και χύσαν το αίμα τους για την Μακεδονία, απ'ετέρου αισθάνθηκαν την ανάγκη να θυμίσουν την ιστορία τους σε όλους όσους την αγνούσαν. "Το κατσούλι το έχουμε από τον Με-

Γηδιώτισσα (Τσιβέσινα-Ντέλια)

[Schultze Jena, Makedonien ..., 1927, πίν. XLVII δεξιά. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ].

γαλέξαντρο", είπαν. Ξέρετε τί πέτυχαν τότε; Πέτυχαν να γίνει το κατσούλι, και ιδιαίτερα το κατσούλι με τις φούντες, το επίσημο έμβλημα της Μακεδονίας.

Όταν αντέδρασαν οι Ρουμλουκιώτες και έδειξαν την ελληνοπρεπέστατη συμπεριφορά και καταγωγή τους, το θέμα αυτό έφθασε στους ειδικούς επιστήμονες λαογράφους και ιστορικούς. Αυτοί μελέτησαν τη φορεσιά μας, τη σύγκριναν με τα κράνη των αρχαίων Μακεδόνων, είδαν τις σαφείς ομοιότητες και έσκυψαν με σεβασμό το κεφάλι μπροστά σ'εκείνες τις περήφανες χωριάτισσες Ρουμλουκιώτισσες, που επί χιλιετίες διατήρησαν στο κεφάλι τους την περικεφαλαία του Μεγαλέξανδρου και έφτασαν να δηλώνουν, πως ήταν καλύτερα να τους κόψουν το κεφάλι, παρά να ρίξουν την περικεφαλαία αυτή. Έτσι, αυτή η αμφισβητηθείσα στολή, που αποδείχθηκε διαμάντι της ελληνικής καταγωγής τους, δόθηκε η εντολή και μπήκε στα λαογραφικά μουσεία όλης της Ελλάδας, απεικονίσθηκε σε χαρτονομίσματα και σε γραμματόσημα, έγινε η στολή σχεδόν κάθε μακεδονικής πόλης (τα χορευτικά συγκροτήματα των οποίων προσπαθούν να εμφανίζονται και με την ρουμλουκιώτικη στολή), τυπώθηκε σε κάρτες, ταξίδεψε σ'όλο τον κόσμο.

Αυτό λοιπόν νομίζω, πως πρέπει να κάνουμε κι εμείς. Να καυχηθούμε για την καταγωγή μας και την ιστορία μας, να τη δείξουμε στη διεθνή κοινότητα και να τη διδάξουμε σ' όποιον την αγνοεί. Η τοπική μας ιστορία έχει ειδικό βάρος, γιατί είναι η ιστορία του χώρου στον οποίο έζησαν οι αρχαίοι Μακεδόνες, οπότε η τοπική μας ιστορία διδάσκει ευθέως την ιστορία των απογόνων των Μακεδόνων. Για να αποφυγούμε λοιπόν μελλοντικά συνοριακά επεισόδια και πολεμικές συρράξεις στα ευπαθή Βαλκάνια, ας εξαντλήσουμε την ειρηνική αντιπαράθεση μέσω των επιστημών, που μπορούν να αποδείξουν την ιστορική συνέχεια της καταγωγής μας. Ας δώσουμε τη μάχη μέσα από την αρχαιολογία, την ιστορία και την λαογραφία. Ας πιέσουμε το επίσημο κράτος των Αθηνών, ώστε να χρηματοδοτήσει πιό έντονα αυτές τις επιστήμες, που θα ασχοληθούν περισσότερο αναλυτικά με τον τόπο μας.

Τί θα επιτύχουμε τότε;

Οι αρχαιολόγοι θα ανασκάπτουν τους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής μας και θα φέρνουν στο φώς ακόμη περισσότερα ευρήματα, που θα καταμαρτυρούν την ελληνικότητα της περιοχής. Τα αποτελέσματα των ανασκαφών θα δημοσιευθούν και θα κυκλοφορήσουν σ' όλο τον κόσμο, είτε με τα επιστημονικά περιοδικά, συνέδρια, και ομιλίες, είτε με τα μέσα

μαζικής ενημέρωσης. Οι τουρίστες θα θελήσουν να τα επισκεφθούν, οπότε θα συρρεύσουν στον νομό μας πλήθος από αυτούς. Ήδη δε πληθαίνουν τον τελευταίο καιρό τα δημοσιεύματα του τύπου για νέες προσωπικότητες, που ενδιαφέρονται και έρχονται στη Βεργίνα, για να επισκεφθούν τους μακεδονικούς τάφους. Έτσι θα δημιουργηθεί ισχυρό τουριστικό ρεύμα στην περιοχή μας, που θα φέρει παράλληλα και την συναφή οικονομική ενίσχυση του νομού. Αυτή η περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για επέκταση των ανασκαφών σε όλο τον νομό, οπότε θα έχουμε έτσι την δυνατότητα να δούμε να ανασκάπτεται η αρχαία Άλωρος στην Κυψέλη, ο αρχαίος οικισμός στο Νησί, ώστε ο επισκέπτης που θα έρχεται στον νομό μας για τη Βεργίνα κυρίως, θα μπορεί να συμπληρώνει παράλληλα την εντύπωσή του με την πυκνότητα των ευρημάτων της περιοχής.

Στη συνέχεια, οι ιστορικοί θα γράψουν και θα αποδείξουν εύκολα, ότι αυτοί, που δημιούργησαν το αρχαίο μακεδονικό κράτος, κατοικούσαν σ' αυτήν εδώ την ελληνική περιοχή, στις πεδιάδες αυτές, κάτω από τα Πιέρια, το Βέρμιο και το Πάικο. Εδώ ήταν η αρχαία κοιτίδα τους. Το κράτος τους μπορεί αργότερα να επεκτάθηκε μέχρι την Οχρίδα, μέχρι τον Νέστο, μέχρι τις πηγές του Αξιού και μέχρι τον Παγασητικό, αλλά ο πληθυσμός αυτής εδώ της γης, της "Μακεδονίδας γης", όπως την έλεγαν, επάνδρωνε αποκλειστικά τον στρατό και τη διοίκηση του μακεδονικού βασιλείου. Έτσι, το ιππικό αποτελούνταν μόνο από τους ευγενείς αυτού του κάμμου της Ημαθίας - Βοττιαίας - Πιερίας, ενώ τη μακεδονική φάλαγγα την πλαισιώναν μόνο οι Μακεδόνες της πεδινής και ορεινής Μακεδονίας. Οι κάτοικοι της περιοχής μας συμμετείχαν και ψήφιζαν στο "κοινό" των Μακεδόνων, ενώ ο βασιλιάς είχε πάντα σαν βοηθούς του τους εταίρους, οι περισσότεροι από τους οποίους προέρχονταν από την περιοχή αυτή, γιατί εδώ υπήρχαν τα περισσότερα και πλουσιότερα αγροκτήματα, στα οποία στήριζαν την οικονομική τους δύναμη. Η έστω και σύντομη βασιλεία του Αλέξανδρου του Γ' του Μεγάλου έφερε την Μακεδονία στο απώγειο της δόξας της. Ο Αλέξανδρος ήταν ο ηγεμόνας, που έδωσε καινούργιες προοπτικές στην αναγνωρισμένη ήδη ισχύ των Μακεδόνων και, πραγματώνοντας τις τολμηρότερες προσδοκίες τους, κατέκτησε ένα πολύ μεγάλο μέρος του τότε γνωστού κόσμου, με συνέπεια να γίνει η μακεδονίδα γη, η καρδιά της τεράστιας αυτοκρατορίας του, που έφτανε ως τις Ινδίες.

Σ' αυτήν την γή ήταν οι ιερές πόλεις των Μακεδόνων. Εδώ γίνονταν οι γάμοι των βασιλέων, όταν ήθελαν να δώσουν μεγαλύτερη επιβλητικότητα.

Εδώ, στο νεκροταφείο της Βεργίνας, έπρεπε κατά τον χρησμό να ταφούν οι βασιλιάδες, για να μην καταλυθεί το μακεδονικό κράτος.

Τέτοια πράγματα θα τους πουν οι ιστορικοί, με περισσότερες λεπτομέρειες φυσικά, και θα προχωρήσουν να τους πουν ακόμη, ότι η λέξη "Μακεδών", που τόσο εύκολα βάζουν στο στόμα τους οι βόρειοι γείτονές μας, είναι ελληνική δωρική λέξη, που ανάγεται στον 6ο π.Χ. αιώνα. Η ρίζα της προέρχεται από τη λέξη "μήκος-μάκος", και σημαίνει αυτόν που είναι μακρύς, που είναι ψηλός δηλαδή. Αυτήν την ελληνική λέξη οι Σλάβοι πρόγονοι των Σκοπιανών και των Βουλγάρων την έμαθαν από τους Βυζαντινούς, οι οποίοι τους εκπολίτισαν μετά από 13-14 αιώνες, δηλ. τον 6ο-7ο μ.Χ. αιώνα. Θα καταλήξουν λοιπόν οι ιστορικοί, πως η προσπάθεια των βορείων γειτόνων μας να εμφανισθούν ως γνήσιοι απόγονοι των Μακεδόνων, μοιάζει με ευτράπελη ιστορία και μόνο.

Όσο ανιστόρητοι όμως κι αν είναι, βλέπετε ότι το θράσος τους δεν έχει όρια. Περίμενε κανείς, ότι ήταν δυνατόν να υπάρξει σφετερισμός και αυτού ακόμη του εμβλήματος της Βεργίνας από μία αεροπορική εταιρία γειτονικού κράτους; Κι όμως έγινε, έτσι απροκάλυπτα. Γι' αυτό πρέπει να αντιδράσουμε αμέσως και με συντονισμένες ενέργειες να οργανώσουμε την άμυνά μας, ώστε να καταρτίσουμε επιστημονικά τα προσχηματικά αποκυήματά τους, και να τους παραδώσουμε στην διεθνή κοινή γνώμη ως γυμνούς επεκτατιστές.

Τί είναι όμως αυτό, που θα προβάλλει την αρχαιολογική έρευνα και θα ενισχύει συνεχώς με απλά και ατράνταχτα στοιχεία όλους τους τόμους βιβλίων, που θα μπορούσαν να γράψουν χιλιάδες ιστορικοί; Είναι ένα αρχαιολογικό μουσείο. Ένα μουσείο, που πρέπει να γίνει στον φυσικό χώρο της πρώτης αρχαίας πρωτεύουσας των Μακεδόνων. Ένα μουσείο στη Βεργίνα, δηλαδή στον χώρο των παλιών ρουμλουκιώτικων χωριών Μπάρμπες-Κούτλες. Ένα μουσείο σ' αυτόν τον χώρο, θα έχει τη δυνατότητα να γίνει το ερευνητικό κέντρο για όλη την κοιτίδα των αρχαίων Μακεδόνων, δηλαδή για το τρίγωνο Πέλλα-Δίον-Αιγαί. Εδώ θα μπορούν οι επισκέπτες να έρχονται και να βλέπουν, ότι όλες οι επιγραφές αυτού του μακεδονικού χώρου είναι ελληνικότατες, το ίδιο όσο κι αυτές που βρέθηκαν στον Παρθενώνα. Έτσι, ένα μουσείο στη Βεργίνα, με τα εκθέματά του, θα διδάσκει, θα προβάλλει και θα διαλαλεί τόσο στη διεθνή κοινή γνώμη, όσο και σε κάποιους δικούς μας ανεύθυνους, πόσο Έλληνες είναι οι Μακεδόνες.

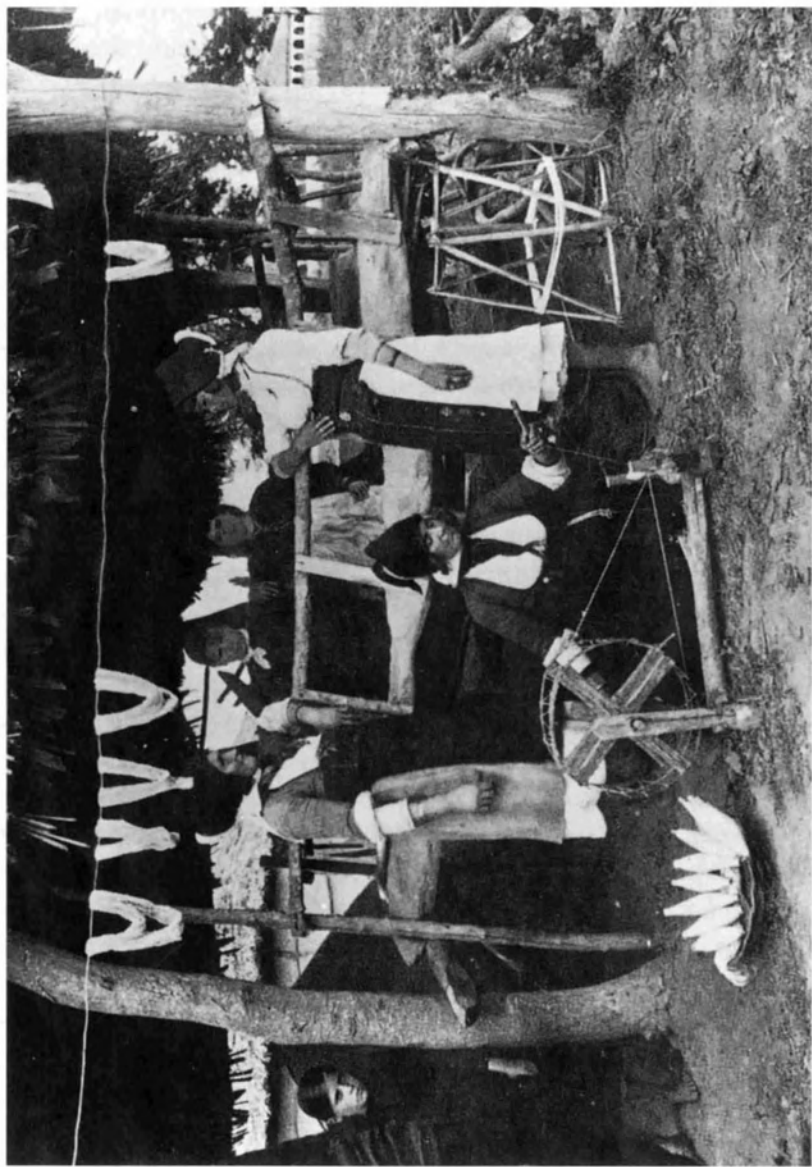
Δημιουργώντας όμως ένα μουσείο μέσα στα γεωγραφικά όρια του Ρουμλουκιού, θα έχουμε την πρόσθετη θαυμάσια ευκαιρία, να δείξουμε σε

κάθε επισκέπτη, ότι αυτή η μακεδονική γη, όχι μόνο διαφύλαξε παθητικά αυτούς τους περίφημους αρχαιολογικούς θησαυρούς, αλλά ότι αυτή η γη από την εποχή των αρχαίων Μακεδόνων κατοικείται ενεργά από ανθρώπους, που επί αιώνες φύλαξαν τη μακεδονική στρατιωτική στολή, την οποία φορούσαν με καμάρι μέχρι τις αρχές του αιώνα μας. Αυτό το μάθημα ιστορίας μπορεί να δοθεί μόνο από το μουσείο της Βεργίνας και μόνο αν εκθέσουμε το αρχαίο κράνος του Φιλίππου δίπλα-δίπλα με το κατσούλι. Μόνο έτσι ο κάθε επισκέπτης θα έχει τη δυνατότητα, να θαυμάζει μεν τα απαράμιλλης ελληνικής τέχνης έργα του παρελθόντος, αλλά να υποκλίνεται και μπροστά στη δύναμη αυτών των Ρουμλουκιωτών, που επί αιώνες διατήρησαν με φανατισμό τα σημάδια του Μεγαλέξανδρου στην επιβλητική φορεσιά τους και φυσικά θα πείθεται για την αδιάλειπτη ιστορική συνέχεια και των σημερινών κατοίκων της Μακεδονίας.

Γι' αυτό, καταλήγοντας, θέλω να πω, ότι προσωπικά είμαι αισιόδοξος, πως το μουσείο στη Βεργίνα θα γίνει. Όμως προτείνω σήμερα από το βήμα αυτό, στην συντονιστική επιτροπή και ιδιαίτερα στον Λαογραφικό όμιλο ντόπιων Αλεξανδρείας και περιχώρων "ΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ", που συμμετέχει σ' αυτήν την κίνηση και τάχθηκε να υπερασπίσει την ρουμλουκιώτικη ιστορία και παράδοση, να πιέσουν και να πείσουν τους αρμόδιους αρχαιολόγους να συνεργασθούν με τους ειδικούς λαογράφους, ώστε να εκθέσουν μέσα στο αρχαιολογικό μουσείο της Βεργίνας την καλύτερη ρουμλουκιώτικη γυναικεία φορεσιά, πλάι με την αρχαία αρματωσιά του Φιλίππου. Θυμίζω δε, πως ήδη στην έκθεση για τον Μεγαλέξανδρο που έγινε στο αρχαιολογικό μουσείο Θεσσαλονίκης το καλοκαίρι του 1980, αυτός ο συνδυασμός εφαρμόστηκε μεν, αλλά με απλή έκθεση ζωγραφικού πίνακα της στολής αυτής, οπότε εδώ θα πρέπει να πετύχουμε να εκτεθεί αυτούσια η στολή.

Μόνο έτσι θα διδαχθεί η ειδοποιός διαφορά της τοπικής μας ιστορίας και θα συνειδητοποιήσουν, τόσο αυτοί που ανεύθυνα την αγνοούν, όσο και εκείνοι που σκόπιμα αμφισβητούν την ελληνικότητα της Μακεδονίας, ότι εμείς εδώ αυτά τα μέρη "τα έχουμε, αλλά και τα κατοικούμε, απ' τον Μεγαλέξανδρο". Αυτό το επιχείρημα θα λειτουργήσει μόνο αν το μουσείο γίνει στο Ρουμλούκι, στις Αιγές, στη σημερινή Βεργίνα.-

(Διάλεξη σε εκδήλωση του Δήμου Αλεξανδρείας και της συντονιστικής επιτροπής των πολιτιστικών συλλόγων Ν. Ημαθίας, που έγινε στο δημοτικό αμφιθέατρο Αλεξανδρείας στις 15-6-1991).

Υφάντρες του Γηδά στο καλάμισμα
[Schultze Jena, Makedonien ..., 1927, πίν. Ι άνω. Επεξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ].

ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Ο αρχαίος ιστορικός Πολύβιος είχε πεί για τους Μακεδόνες: "... Πόσο μεγάλης άραγε τιμής είναι άξιοι οι Μακεδόνες, οι οποίοι στον περισσότερο χρόνο της ζωής τους δεν σταματούν να αγωνίζονται εναντίον των βαρβάρων, υπέρ της ασφαλείας των Ελλήνων..." και καταλήγει συμπεραίνοντας "... Σε πόσο μεγάλους κινδύνους θα ήταν εκτεθειμένοι οι Έλληνες, αν δεν είχαμε τους Μακεδόνες ως πρόφραγμα ..."

Από αυτήν την ιστορική μαρτυρία, εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι οι Μακεδόνες ήταν μία από τις πλέον σημαντικές φυλές των αρχαίων Ελλήνων, (ανάμεσα στις άλλες των Δωριέων, Αιόλων, Ιώνων, Αχαιών κλπ), που, λόγω της βόρειας θέσης της γης τους, ήταν προορισμένοι να γίνουντα ασπίδα στις κάθε λογής επιδρομές και να προστατεύουν έτσι την Ελλάδα.

Αυτή είναι η μόνη αλήθεια σχετικά με την ταυτότητα των Μακεδόνων και των Ελλήνων. Αυτά είναι τα γεγονότα, όπως τα κατέγραψε η αρχαία και η μετέπειτα Ιστορία. Οι Μακεδόνες λοιπόν ήταν αυτοί που, κατά ιστορική ομολογία, έσωζαν την Ελλάδα.

Τον ίδιο ρόλο έπαιξε η Μακεδονία και στους μετέπειτα ρωμαϊκούς χρόνους, αφού η Ελλάδα θεωρήθηκε ότι υποτάχθηκε στους Ρωμαίους, μόνο όταν ηττήθηκε ο μακεδονικός στρατός στην Πύδνα. Στα βυζαντινά χρόνια πάλι η Μακεδονία ήταν το πρόφραγμα στις αλληπάλληλες βαρβαρικές επιδρομές. Κάθε επιδρομέας πρώτα εδώ ξεσπούσε την κατακτητική του μανία και μετά αποφάσιζε, αν θα κατέβαινε πιο κάτω. Σημαντικότερο από τους επιδρομείς ήταν οι Σλάβοι, οι οποίοι τελικά κατοίκησαν στα βόρεια της Ελλάδας και της Μακεδονίας.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας καταργήθηκε μεν η έννοια του ξεχωριστού εθνικού κράτους κι εδώ στα Βαλκάνια προέκυψε μία αρκετά μεγάλη ανάμιξη και συνύπαρξη από διάφορες εθνικές ομάδες και ράτσες, αλλά

Αγροτόσπιτο του Γηδιά

[Schultze Jena, Makedonien ..., 1927, πίν. XLVI άνω. Επιξεργασία φωτ. ετ. ΦΑΟΣ].

οι Μακεδόνες καυχόταν πάντοτε για την καταγωγή τους από τον Μεγαλέξανδρο, ενώ όλα τους τα απελευθερωτικά κινήματα ήταν συνδεδεμένα με αντίστοιχα κινήματα της υπολοίπου νοτιότερης Ελλάδας. Πάντως ουδείς μέχρι τότε τόλμησε να αμφισβητήσει, ότι η Μακεδονία δεν ανήκε στην Ελλάδα, ή να αμφισβητήσει την ελληνική ταυτότητα των Μακεδόνων.

Στα 1870 όμως, δημιουργήθηκε το εξής θέμα: Η Βουλγαρική σχισματική εκκλησία πέτυχε την έκδοση ενός φερμανιού του Σουλτάνου, που έλεγε, ότι σ' όποιο χωριό ή περιοχή τα 2/3 των χριστιανών συντάσσονταν με τη σχισματική εξαρχική εκκλησία, τότε όλο το χωριό θα θεωρούνταν ως εξαρχικό, δηλαδή βουλγαρικό.

Άρχισε λοιπόν τότε ένας ανελέητος αγώνας από την πλευρά του Βουλγαρικού κομιάτου, να προσαρτήσει με τη βία τους χωρικούς ορισμένων περιοχών της Μακεδονίας στην εξαρχική εκκλησία, ώστε να αποκτήσει τον φαινομενικό έλεγχο των περιοχών, με τελικό σκοπό να προσαρτήσει τη Μακεδονία στη μεγάλη Βουλγαρία, όταν θα κατέρρεε η Οθωμανική αυτοκρατορία. Έτσι ξεκίνησε και δημιουργήθηκε το λεγόμενο "Μακεδονικό ζήτημα". Το δημιούργησαν οι Βούλγαροι με τις ευλογίες των Τούρκων.

Φυσικά όλοι οι Έλληνες και βέβαια οι ντόπιοι Μακεδόνες αντέδρασαν, οπότε διεξήχθησαν οι φοβερές ένοπλες συγκρούσεις το 1903-1908. Πρέπει όμως να σημειώσουμε, ότι όλη εκείνη η φοβερή σύγκρουση ήταν καθαρή από την άποψη, ότι οι Βούλγαροι διεκδικούσαν την Μακεδονία και οι Έλληνες πολεμούσαν να μην την χάσουν. Τελικά ο αγώνας αυτός τελείωσε με τους Βαλκανικούς πολέμους, με τους οποίους δημιουργήθηκαν εθνικά σύνορα, μέχρις εκεί που είχε φθάσει η στρατιωτική λόγχη του κάθε εθνικού στρατού. Φυσιολογικά, η Ελλάδα πήρε το μεγαλύτερο τμήμα της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής της Μακεδονίας, ενώ με τη σειρά τους ένα μικρότερο τμήμα πήρε η Σερβία κι ένα ακόμη μικρότερο η Βουλγαρία.

Επειδή όμως ο σλαβικός πληθυσμός του τμήματος της Μακεδονίας που πήρε η Σερβία, το οποίο τότε ονομαζόταν περιοχή του Βαρδάρη, δηλαδή η σημερινή περιοχή των Σκοπίων, ήταν στην πλειοψηφία τους μάλλον βουλγαρικής εθνικότητας και επειδή η Βουλγαρία κινούσε συνεχώς θέματα προσαρτήσεως αυτής της περιοχής, ο Τίτο, για να αποφύγει αποσχιστικές τάσεις στην νεοσύστατη Γιουγκοσλαβία, κατασκεύασε μία ψεύτικη εθνότητα, τους "μακεδόνες". Τους είπε λοιπόν αυτούς τους κατοίκους της περιοχής του Βαρδάρη, ότι δεν είστε Βούλγαροι αλλά "μακεδόνες", κι ότι "πρέπει να ετοιμάσετε το έδαφος για να "απελευθερώσουμε" τους αδελφούς Μακεδόνες του Πιρίν της Βουλγαρίας και του Αιγαίου της Ελλάδος". Έτσι δημιουργήθηκε "μακεδονική" γλώσσα, "μακεδονική" ιστορία, "μακε-

δονική" τέχνη κλπ., οπότε ο μεν Τίτο συγκράτησε στους κόλπους της Γιουγκοσλαβίας την περιοχή του Βαρδάρη, αλλά εμείς αποκτήσαμε έναν σοβαρό πονοκέφαλο. Από την αρχική σύγκρουση ανάμεσα σε Βούλγαρους και Έλληνες, φθάσαμε στην αντιπαλότητα μεταξύ της ανύπαρκτης εθνότητας των δήθεν "μακεδόνων" και της Ελλάδας.

Οι προκλήσεις τους ήταν συνεχείς, η παραχάραξη της ιστορίας της Μακεδονίας εξόφθαλμη, η επιθετική τους αλυτρωτική πολιτική καταφανής. Επί 50 και πλέον χρόνια εργάζονταν με απώτερο σκοπό, σε κάποια δεδομένη στιγμή, εκμεταλλευόμενοι τον αστάθμητο εξωτερικό παράγοντα, να αλλάξουν υπέρ αυτών τον χάρτη των συνόρων, ώστε να "απελευθερώσουν" τη "Μακεδονία του Αιγαίου" και να κάνουν πρωτεύουσά τους την Θεσσαλονίκη.

Δυστυχώς, η Ελλάδα επαναπαυόμενη στην καθεστηκυία τάξη του μοιρασμένου τότε κόσμου σε ανατολικό και δυτικό, δεν αντιμετώπισε όπως έπρεπε την προπαγάνδα των Σκοπίων κι έτσι φθάσαμε σε σημείο, ώστε σ' όλο τον κόσμο, όταν άκουγαν για Μακεδονία, να εννοούν την Σλαβική Μακεδονία και να αγνοούν ότι η καρδιά της Μακεδονίας είναι στην Ελλάδα.

Έτσι, όταν πριν λίγα χρόνια διαμελίστηκε η πρώην Γιουγκοσλαβία, η παλιά περιοχή του Βαρδάρη αυτοανακηρύχτηκε σε κρατίδιο με την ονομασία "δημοκρατία της μακεδονίας", με σημαία τον ήλιο της Βεργίνας. Από τότε άρχισε η αντιπαλότητα, μετά τις προσπάθειες για διεθνή αναγνώριση του κρατιδίου αυτού, που είναι σε όλους μας γνωστές.

Από όλ' αυτά προκύπτει ότι η Μακεδονία μας είναι και πάλι σε κίνδυνο. Ή μάλλον η Ελλάδα είναι σε κίνδυνο και η Μακεδονία, ως ασπίδα που ήταν ανέκαθεν, αντιμετωπίζει πρώτη αυτή την επιθετική διάθεση των βορείων γειτόνων της.

Στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα, ο Ίωνας Δραγούμης είχε πει πως, όταν κινδυνεύει η Μακεδονία, όλη η Ελλάδα κινδυνεύει και πως, αν χαθεί η Μακεδονία, θα χαθεί κι η Ελλάδα.

Γι' αυτό λοιπόν τώρα, που κινδυνεύει ξανά η Μακεδονία και η Ελλάδα, εμείς οι Μακεδόνες πρέπει να αφιερώσουμε πάλι τον περισσότερο χρόνο της ζωής μας "... διαγωνιζόμενοι προς τους βαρβάρους υπέρ της των Ελλήνων ασφαλείας ...". Πρέπει να γίνουμε ξανά το πρόφραγμα για την αντιμετώπιση και του νέου κινδύνου που διατρέχει ολόκληρος ο Ελληνισμός.

(Ομιλία - πρόλογος στην μουσική συναυλία του Κ. Ντινόπουλου στα πλαίσια των εκδηλώσεων "ΗΜΑΘΙΩΤΙΚΑ 1993", που έγινε στο δημοτικό αμφιθέατρο στις 27-8-1993).

Ε.
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Αβραμαϊός 67
Άγγλοι 54
Άγιος Αθανάσιος 44, 47, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 58, 63, 64, 67
Άγιοι Ανάργυροι 38, 39, 40
Άγιοι Σαράντα 68
Άγιο Όρος 56
Άγιος Γεώργιος 44, 55, 68
Αγκαθιά 77
Άγκυρα 68
Άδενδρο 82, 86, 97
Αθήνα 21, 123, 126, 130
Αιγαί 132, 133
Αιγαίο 126, 127, 137, 138
Αιγίνιο 79, 86, 88, 89
Αιολείς 135
Αιτωλοακαρνανία 121
Αλάμπορο 99
Αλβανία 18, 35, 127
Αλεξάνδρεια 11, 24, 46, 51, 53, 55,
59, 64, 69, 71, 72, 73, 80, 82, 93,
94, 96, 98, 106, 109, 111, 114,
116, 117, 121, 122, 123, 124,
133
Αλέξανδρος Μέγας 121, 122, 128,
130, 131, 137
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Σούπερ Μάρκετ
12, 147
Αλιάκμονας 44, 75, 77, 79, 81, 85,
86, 88, 89, 91
Αλώνια 91
Άλωρος 131
Αμπελότοπος 47
Άμμος 85
Ανανίας 49
Ανθρακίτης Μεθ. 43
Αντάντ 54
Αντωνάκης 87
Αντωνίου 119
Αξιός 97, 99, 103, 114, 131
Αποστόλης - καπετάν 94
Αραμπατζής Ι. 124
Αττική 126
Αχαιοί 135
Βακαλόπουλος Απ. 56
Βαλκάνια 82, 106, 126, 130, 135,
137
Βάλτος 17, 18, 19, 21, 39, 54, 73, 77,
93, 113, 128
Βαρδάρης 35, 137, 138
Βαρσαμίδης Αθαν. 63, 64
Βασιλόπουλος Αργ. 69
Βασιλόπουλος 43
Βενιζέλος 122
Βεζύρογλου 27
Βεργίνα 22, 125, 127, 131, 132, 133,
138
Βέρμιο 28, 131
Βέροια 18, 41, 44, 49, 56, 75, 79, 81,
82, 85, 88, 93, 94, 99, 122
Βετσόπουλος Δημ. 121
ΒΙΤΡΟ Α.Ε. 12, 147
Βοδενά 85
Βοττιαία 131

- Βούλγαρης Ευγ. 94
 Βουλγαρία 39, 126, 127, 132, 137, 138
 Βούργαρης 43
 Βουλτσινού Ελ. 77
 Βρυσάκι 81
 Βυζάντιο 18, 19, 23, 39, 43, 132
 Γαζή Εβρενός 47
 Γάλλοι 54
 Γεράσιμος μητροπολίτης 43
 Γερμανοί 19, 23, 68, 122
 Γεώργιος Α΄ 96
 Γηδάς 2, 21, 31, 33, 34, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 59, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 99, 103, 104, 106, 108, 109, 111, 114, 116, 117, 120, 122, 123, 129, 134, 136
 Γηδαχώρι 47, 49
 Γιαλαντζίκ 75, 85
 Γιαννιτσά 25, 82, 84, 85, 91, 93, 97, 103
 Γιαννιτσήδες 93, 97, 99, 103
 Γιαννόπουλος Αντ. 69, 94
 Γιαννόπουλος Στέφ. 123
 Γιδάς βλ. Γηδάς
 Γίδος 41
 Γιοβανόπουλος Σωτ. 77
 Γιουγκοσλαβία 126, 137, 138
 Γκαδαρδίνια Σεβ. 124
 Γκιούμειος σχολή 43
 Γκουντρομπής Ιερόθεος 64, 69
 Γκριτζάλι 77, 79
 Δαληγκάρος Θ. 18, 40
 Δεμελιός Αντ. 94
 Διαβατός 81, 88
 Δίον 132
 Διονυσίου μονή 43
 Δούμπη Ολυμπία 77
 Δουσάν Στέφ. 18, 19
 Δούσμανης 96
 Δραγούμης Ιων 138
 Δωριείς 135
 Έλληνες 21, 22, 23, 24, 33, 35, 56, 75, 76, 79, 81, 82, 85, 93, 101, 104, 106, 109, 126, 128, 130, 132, 135, 138
 Ελληνικού αεροδρόμιο 127
 Ελύτης 113
 Εμπορικός Σύλ. Αλ. 12, 147
 ΕΝΩΣΗ ΑΓΡ. Σ. ΑΛ. 12, 147
 Επισκοπή Βεροίας 19, 20, 21, 77
 Εράτρυρα 63
 Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών 21, 121, 122
 Εταιρία Ρουμλουκιώτικων Μελετών 51
 Ευαγγελόπουλος Δημ. 21, 24
 ΕΥΡΩΦΑΡΜ Α.Ε. 12, 147
 Ζεκίρ 91
 Ζωγράφος Μαν. 63, 64
 Ήπειρος 18, 22
 Ηλιοτρόπια 113, 115, 116, 123
 Ημαθία 9, 64, 121, 131, 133
 ΗΜΕΡΗΣΙΑ 24
 Θεμίτολας Γ. 68
 Θεόφιλος 41, 43, 44, 47, 49, 51, 56, 69
 Θεοχαρίδης Γ. 18, 21
 Θερμαϊκός 85
 Θεσπρωτία 22
 Θεσσαλία 18, 22, 75

- Θεσσαλονίκη 10, 18, 41, 43, 44, 49,
56, 63, 82, 85, 99, 113, 114, 116,
128, 133, 138
- Θράκη 22, 126
- Ινδίες 131
- Ισίν μπέης 74
- Ιταλία 68
- Ιωάννινα 43
- Ιωάννου Γ. 110, 111, 115, 116, 117,
118, 119, 121, 122, 123, 124
- Ίωνες 135
- Καβάσιλα 41
- ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 57
- Καϊλάρια 121
- Κακριδής Ι. 21, 22, 23
- Κάλλιανη 99, 103
- Καλλίστης 96
- Καμανάς 69
- Καμπανία 42, 43, 47, 49, 56, 65, 100
- Καμποχώρι 21, 77
- Καντακουζηνός Ι. 18
- Καπετάνιος Ι. 12, 147
- Καπλάνης 119
- Καρά Ασμάκ 75, 82, 85, 86, 87, 89,
91, 93, 94, 97, 98, 99, 103, 105,
107
- Καράβι 81
- Καραγιάννης Στέφ. 40
- Καρατσιβιδής Γ. 16, 20, 46, 52, 62,
105, 118
- Κατάκαλος Μελ. 43
- Κατερίνη 75, 77, 79, 85
- Κατρανίτσας Στέφ. 117
- Καψόχωρα 44, 49, 51, 79, 80, 91
- Κελέκογλου Π. 12
- Κεφαλοχώρι 88
- Κιρτζαλάρ 82, 85, 86, 93, 97, 103
- Κλειδί 104
- Κλεισούρα 68
- Κλεομένους 88, 89, 91
- Κοζάνη 43
- Κοσμάς Αιτωλός 51, 56, 58, 121
- Κόρακας - καπετάν 128
- Κορυσά 68
- Κορυφή 97
- Κορφιώτης Β. 77
- Κούγκας Απόστ. 69
- Κούγκας Ζήσης 68
- Κούγκας Θεοχάρης 72, 73, 82, 83,
94, 104
- Κούγκας Θωμάς Απ. 83, 93, 94
- Κούγκας Νικόλαος Θ. 69, 77
- Κουλακιά 49
- Κουλούρα 81, 85
- Κουκουλούδης Αθ. 94
- Κουρκούτας Δ. 68
- Κούτλες 132
- Κουφάλια 122
- Κρήτες 101
- Κρίτζιστα 21
- Κρόκος 119
- Κύμνα 93
- Κύπρος 126
- Κυριαζόπουλος Διον. 35
- Κυρόπουλος Ανδρέας Δ. 59, 121,
122
- Κύρος Αθανάσιος 67
- Κυψέλη 131
- Κωνσταντινόπουλος 85, 86, 88, 91,
93, 97, 99, 103
- Κωνσταντίνος Β' 68, 86, 91, 93
- Κωνσταντινούπολη 43, 68
- Λαογραφικός όμιλος ντόπιων Αλε-
ξανδρείας και περιχώρων 95,

- 96, 106, 108, 125, 133
 ΛΑΟΣ 82, 104, 106
 Λάρισα 73
 Λιακόπουλος Β. 77
 Λιανοβέργι 82, 88, 97, 99, 101
 Λιμπάνοβο 88, 89
 Λουδίας 75, 79, 82, 85, 86, 88, 89, 91, 97, 99, 101, 103
 Λουτρος 68, 79, 81, 85, 86, 99
 Λυκοβίστα 75
 Λυκογιάννη 75
 Μαζαρακής 86, 87, 88, 89, 94, 104
 Μακεδόνες 24, 121, 125, 127, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 138
 Μακεδονία 18, 22, 23, 24, 33, 39, 43, 47, 61, 65, 75, 82, 106, 107, 111, 125, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 135, 137, 138
 Μακρηνός Κ. 19
 Μακρής Παν. 69
 Μακρίδης 122
 Μακροχώρι 35, 79
 Μανουσογιαννάκης 81
 Μανωλόπουλος Εμμ. 94
 Μανωλόπουλος Κ. 123
 Μανωλοπούλου Ευθ. 12
 Μαρουτσαία σχολή 43
 Μαυρογένης Ελευθ. 89, 91, 93
 Μαυρομυχάλης Αλέξ. 82, 104
 Μεγάλη γέφυρα 88
 Μελίκης Γ. 9
 Μενλιχ 41
 Μέση 85, 89
 Μεταξάς Ι. 96
 Μητρόπολη Βεροίας Κ. Ν. 51
 Μικρά Ασία 68
 Μικρογούζι 75, 79, 81
 Μοναστήρι 85
 Μοσχόπουλος Αντ. 68
 Μοσχόπουλος Αριστείδης Γρ. 72, 90, 115, 116
 Μοσχόπουλος Γεώργιος Ακρ. 17, 32
 Μοσχόπουλος Γρηγόριος Αντ. 17, 44, 53, 68, 77, 82, 89, 94, 96
 Μοσχόπουλος Δημ. Γ. 21
 Μοσχόπουλος Ευάγγελος Διογ. 71
 Μοσχόπουλος Φίλιππος 68, 73
 Μοσχοπούλου Μαρία 5, 32
 Μπαλάνος 43
 Μπάλιντζα 103
 Μπαμπίνας Θ. 40
 Μπάριμπες 132
 Μπέλλος Δ. 94
 Μπιζάκης Κ. 117
 Μπογιατζής Κ. 31, 70
 ΜΠΡΑΒΟΣ Α.Ε. 12, 147
 Μπουκάρελης Ζήσης 68
 Μπουργκάς 97
 Μυλοβός 88
 Μυστακίδης Β. 43
 Ναζίμ μπέης 79
 Νάουσα 43, 49, 59, 60, 61, 88, 91, 93
 Νέα Ζωή 82
 ΝΕΑ ΤΟΥ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ 43, 51, 104
 Νεμάνια Στέφ. 18
 Νεοχώρι 97
 Νεοχωρόπουλο 77
 Νεράντζης Χρ. 87
 Νέστος 131
 Νησέλι 75, 77, 79, 81, 82, 85, 86, 88, 89, 91, 93, 94, 108
 Νησί 16, 17, 18, 19, 24, 25, 39, 131

- Νικολαΐδης 114
 Νικολόπουλος 75
 Νουσιόπουλος Αντ. 69
 Νταβατζής 104
 Νταουκόπουλος Ακρ. 19
 Ντέλια 2, 129
 Ντελιόπουλος Δημ. 117
 Ντινόπουλος Κ. 138
 Ντόβρη Γλ. 12
 Ξεχασμένη 81, 86
 Ξοβέρι 81
 Οθωμανός 137
 Όλυμπος 43
 Οχρίδα 131
 Παγασητικός 131
 Πάϊκο 131
 Παλαιολόγος 39
 Παλάσκας 119
 Παλατίτσια 33, 36, 69
 Παλιόχωρα 44, 77
 Παλιοχώρι 35, 67, 97, 99
 Παναγίας ναός 21, 46, 47, 49, 51, 54, 55, 64, 66, 67, 69, 96
 Παναγιωτίδης Δημ. 68
 Πανόραμα 91
 Παπάγος 122
 Παπαδάκης 109, 122
 Παπαδόπουλος Διον. 68
 Παπαδόπουλος Κ. 19
 Παπαντώνης 54, 68, 70, 71, 72, 73, 90, 91, 94
 Παπαστούτης 25
 Παπαφίλης 43
 Παπαφλέσσας 81
 Παρθενώνας 132
 Πέλλα 132
 Πελοπόννησος 37
 Πετριδής Ι. 120, 121, 123
 Πετρονιάς 81
 Πιέρια 131
 Πιερία 131
 Πίπου 119
 Πιρίν 137
 Πλάτανος 102
 Πλατύ 12, 79, 99, 101, 103, 104, 105, 147
 Πόγραδετς 68
 ΠΟΛΙΤΗΣ 32, 37, 43, 58, 65, 69, 73, 96, 104, 124
 Πολύβιος 135
 Ποπώφ Μιχ. 54
 Ποράβου Βέτα 117
 Πτολεμαΐδα 121
 Πτολεμαίος 121
 Πύδνα 135
 Ράδιο Ημαθία 25, 32, 96
 Ραφομανίκι 85
 Ρέσιανη 21, 49, 81, 93, 99
 Ρεσινιώτης Γ. 69
 Ρήγας 121
 Ροταριανός Ομιλος Αλ. 12, 96, 104, 147
 Ρουμανία 128
 Ρουμλούκι 11, 17, 19, 24, 25, 26, 29, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 47, 49, 56, 58, 59, 61, 65, 71, 72, 75, 79, 82, 80, 106, 108, 111, 124, 125, 127, 128, 130, 132, 133
 Ρωμαίοι 39, 41, 135
 Σάδινα 81
 Σαΐτ μπέης 77
 Σαπουνάς Αντ. 69
 Σαραντάπορος 75
 Schulze Jena 2, 26, 29, 34, 48, 102,

- 129, 134, 136
- Σελίμι πασάς 35
- Σέλιτσα 63, 64
- Σερβία 18, 19, 21, 23, 24, 137
- Σηλύβρια 22
- Σιάτιστα 63
- Σινά 39
- Σκαρλάτος Γ. 49
- Σκόπια 126, 127, 132, 137, 138
- Σκυλίτζης 41
- Σκυλίτσι 41
- Σλάβοι 132, 135, 138
- Σπανός Αντ. 68
- Στογιόγλου Γ. 43, 47, 49
- Struck A. 36, 42, 50, 100
- Σφήνιτσα 86, 88
- Σχοινάς 27, 79, 81, 86, 97
- Συναγερμός 123
- Συντονιστική επιτροπή πολιτιστικών συλλόγων Ημαθίας 125
- Ταξίν Χασάν 97
- Τάκης Ν. 12
- Τίτο 137, 138
- Τουρκοκρατία 33, 35, 39, 51, 61, 73, 75, 77, 79, 81, 82, 86, 89, 93, 94, 97, 99, 101, 103, 104, 106, 109, 126, 127, 135, 137
- Τριχοβίστα 21, 77
- Τσαμουριά 127
- Τσαμτσακόπουλος 104
- Τσιβής 48
- Τσιβέσινα 2, 129
- Τσιρογιάννης Φιλ. 69
- Τσινάφορο 93, 99, 102
- Τσολάκογλου 68
- Τσούπτης Κ. 121
- ΦΑΟΣ 2, 26, 29, 34, 36, 42, 48, 50, 78, 100, 102, 129, 134, 136
- Φίλιππος 133
- Φλώρινα 114, 121
- Φτχιάκας 26
- Φυσέκας Δημ. 117, 118
- Φυσέκας Θωμάς 117, 119, 121
- ΦΩΝΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ 96, 108
- Χαλάστρα 51,
- Χαλκηδόνα Ν. 75
- Χαλκιδική 18
- Χαραλαμπίδου Β. 12
- Χατζημιχάλη Αγγ. 25, 37, 58, 65, 124
- Χιονίδης Γ. 12, 18, 41, 56, 59, 104, 106
- Χλάπενος Ροδοσλάβος 18
- Χρυσοστόμου Π. 24, 25
- Ψυχούλας 112, 116, 117, 119, 124

Ζ.
ΠΙΝΑΚΑΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Γυναίκα του Γηδά (Τσιβέσινα-Ντέλια)	2
Η τούμπα στο Νησί	16
Η τούμπα της Επισκοπής	20
Λουλούδι από χρυσοκόντοσο	25
Ρουμλουκιώτες βοσκοί (Φτχιάκας)	26
Ζεύγος νιόπαντρων Ρουμλουκιωτών	29
Γηδιώτισσα με μωρό	31
Κορίτσι του Γηδά	34
Το κονάκι του γαιοκτήμονα στα Παλατίσια	36
Λουλούδι από χρυσοκόντοσο	37
Ο παλιός ναός των Αγίων Αναργύρων	38
Πέτρινοι σταυροί του Γηδά, που φέρουν τις χρονολογίες 1796 και 1801	45
Ο σημερινός ναός της Παναγίας στην Αλεξάνδρεια	46
Η οικογένεια Τσιβή από το Γηδά	48
Γυναίκες στο Γηδά	50
Η σκαφωτή εικόνα του Αγίου Αθανασίου	52
Ο Κοσμάς ο Αιτωλός	57
Κέντημα σαγιά	58
Το κίοσκι της Νάουσας στις αρχές του αιώνα	60
Η εικόνα της Θεοτόκου βρεφοκρατούσας	62
Κέντημα σαγιά	65
Δείγμα των χειρόγραφων ενθυμήσεων	66
Ο Παπαντώνης (δεξιά) με μαθητές του Γηδά	70
Ο συγγραφέας εκφωνεί λόγο στην τελετή των αποκαλυπτηρίων του Παπαντώνη	72
Το κονάκι του Ισίν μπέη στο Γηδά (νοτιοδυτική πλευρά)	74
Έλληνες στρατιώτες σε θέσεις μάχης	76
Γυναίκες στο σιδηροδρομικό σταθμό του Γηδά	78
Ο σιδηροδρομικός σταθμός Γηδά-Καψόχωρας στις αρχές του αιώνα	80
Ο Θεοχάρης Κούγκας	83

Ο Α. Μαζαράκης και ο γιατρός Αντωνάκης στην ξύλινη γέφυρα του Καρά Ασμάκ	87
Ο Παπαντώνης	90
Χορός γυναικών και κοριτσιών στο Γηδά (1915-1917)	92
Το πρωτότυπο έγγραφο που απέστειλε το ΓΕΣ/ΔΙΣ	95
Η σιδηροδρομική γέφυρα του Καρά Ασμάκ	98
Τοπίο με πλημμυρισμένες εκτάσεις στην Καμπανία	100
Άποψη του χωριού Τσινάρ-φούρνος (Πλάτανος) και κατοίκων του ..	102
Το μνημείο του σιδηροδρομικού σταθμού Πλατέος για τους τρεις νεκρούς της μάχης του Καρά Ασμάκ	105
Πρόσκοποι φρουρούν τη σιδηροδρομική γέφυρα του Καρά Ασμάκ, αμέσως μετά την κατάληψή της	107
Ανδρικός χορός	109
Ο συγγραφέας Γ. Ιωάννου	110
Μαθητές του ιδιωτικού Γυμνασίου Γ. Ψυχούλα, πριν ξεκινήσουν για την παρέλαση της 25-3-1953	112
Το εξώφυλλο της ποιητικής συλλογής "Ηλιοτρόπια" με ιδιόγραφη αφιέρωση του Γ. Ιωάννου (1954)	115
Το σπίτι της οικογένειας Φυσέκα, όπου διέμενε ο Γ. Ιωάννου	118
Ο δήμαρχος Ι. Πετρίδης με χορευτικό συγκρότημα του Γηδά	120
Λουλούδι από χρυσοκόντοσο	124
Γηδιώτισσα (Τσιβέσινα-Ντέλια)	129
Υφάντρες του Γηδά στο καλάμισμα	134
Αγροτόσπιτο του Γηδά	136

Η. ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΑΡΤΩΝ

Η Καμπανία (Γραικοχώρα)	42
Η λίμνη των Γιαννιτσών	84

Θ.
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΟΡΗΓΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ
ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ,
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΛΑΤΕΟΣ,
ΒΙΤΡΟ ΕΛΛΑΣ Α.Ε.,
ΕΝΩΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ~~ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ~~ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,
ΕΥΡΩΦΑΡΜ Α.Ε.,
ΜΠΡΑΒΟΣ Α.Ε.,
ΣΟΥΠΕΡ ΜΑΡΚΕΤ "ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ",
ΡΟΤΑΡΙΑΝΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,
ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

UNIVERSITY STUDIO PRESS

Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών

τηλ. 209 637 & 209 837 • fax 216 647

Κων. Μελενίκου 15 • 546 35 - Θεσσαλονίκη

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ του Δημητρίου

Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια Ημαθίας το 1954, όπου τέλειωσε τις γυμνασιακές σπουδές του. Το 1978 πήρε το πτυχίο της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ. Από το 1980 ασκεί το επάγγελμα του δικηγόρου στο Πρωτοδικείο Βεροίας, διατηρώντας γραφείο στην Αλεξάνδρεια, το δε 1988 προήχθη σε δικηγόρο του Εφετείου. Διετέλεσε δημοτικός σύμβουλος στο Δήμο της Αλεξάνδρειας από το 1983 μέχρι και τις αρχές του 1985. Έλαβε μέρος στις δημοτικές εκλογές του 1994, ως

επικεφαλής συνδυασμού, και εκλέχθηκε ξανά δημοτικός σύμβουλος.

Έχει έντονη συμμετοχή στα πολιτιστικά πράγματα της Αλεξάνδρειας, αφού υπήρξε ιδρυτής και μέλος διαφόρων πολιτιστικών συλλόγων της πόλεως, συμμετείχε σε πολιτιστικές επιτροπές του Δήμου και είναι πρόεδρος της Εταιρείας Ρουμλουκιώτιων Μελετών. Έδωσε πληθώρα διαλέξεων, έλαβε μέρος σε ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές και διοργάνωσε ημερίδες και λοιπές συναφείς εκδηλώσεις ιστορικού και λαογραφικού περιεχομένου. Κατόπιν δικής του πρότασης ο "Λαογραφικός όμιλος ντόπιων Αλεξανδρείας και περιχώρων" καθιέρωσε τον εορτασμό της επετείου απελευθέρωσης του Γηδά (σημερινή Αλεξάνδρεια Ημαθίας) από τους Τούρκους, τον οποίο αποδέχθηκε ο Δήμος Αλεξάνδρειας.

Ασχολείται με την συλλογή ιστορικού και λαογραφικού υλικού της περιοχής Ρουμλουκιού, από το 1968. Από το 1980 δημοσιεύει, σε τοπικές εφημερίδες, διάφορα ιστορικά και λαογραφικά σημειώματα. Συνέγραψε και εξέδωσε μέχρι σήμερα τα ακόλουθα τρία βιβλία:

1. "ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ - ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ", τεύχος 1ο, αρχαίοι χρόνοι - ρωμαιοκρατία, Θεσσαλονίκη, 1985, σελίδες 107.
2. "ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ 1980-1988", τόμος 1ος, Θεσσαλονίκη, 1989, σελίδες 93.
3. "ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ 1989-1995", τόμος 2ος, Θεσσαλονίκη, 1996, σελίδες 150.

(Το μέχρι σήμερα συγγραφικό του έργο έχει περάσει ήδη στη βιβλιογραφία αρκετών έγκριτων ιστορικών, πανεπιστημιακών, συγγραφέων και ερευνητών, ενώ ο Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων χρησιμοποίησε και αξιοποίησε τις συνδυασμένες φωτογραφίες του εξωφύλλου του πρώτου βιβλίου του, στο βιβλίο Ιστορίας της Δ' Δημοτικού (σελ. 186), ως θέμα συζήτησης για τους μαθητές, που απαντάται με το ότι, ο ρουμλουκιώτικος κεφαλόδεσμος μοιάζει στην αρχαιομακεδονική περικεφαλαία, διότι είναι κατάλοιπό της).